

DEN NORSKE
TANNLEGEFORENINGS

TIDENDE

THE NORWEGIAN DENTAL JOURNAL • 4. ÅRGANG • NR 6 JUNI 2014



Vi har åpent
hele sommeren!

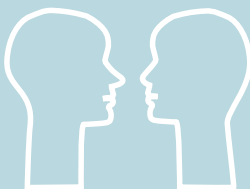
Vi ønsker alle nye og gamle kunder en riktig god sommer.

Våre laboratorier i Pilestredet 40 og Klingenberggaten 7 er åpne i sommer. Våre forsendelser til Hong Kong går som normalt på tirsdag og fredag.



FREMSTILLING

Vi tilbyr deg protetikk som møter dine pasienters individuelle behov. Våre tannteknikere er meget kompetente og har lang erfaring med å utføre avansert og kompleks protetikk.



RÅDGIVNING

Velger du TANNLAB som din tanntekniske partner får du valgmuligheter og råd basert på vitenskapelige anbefalinger og erfaringsbasert tannteknisk kompetanse.



FORMIDLING

Vi kvalitetssikrer og formidler tannteknikk fra profesjonelle produsenter, lokalt og globalt, enten du velger konvensjonell eller digital fremstilling.

TANNLAB er et av landets ledende og mest innovative tanntekniske laboratorier. Laboratoriet ble etablert i 1984, og våre kunder er blant de fremste tannleger i Norge. Laboratoriet ble i 1997 sertifisert i henhold til ISO 9002 som det første tanntekniske laboratorium i Norden.

TANNLAB

fremstilling · rådgivning · formidling



Blå dør, røde roser.

Foto: Kristin Aksnes.

KONSTEN ATT SKAPA ESTETIK MED FLYTBAR KOMPOSIT



Från den minsta Klass V
till den största Klass II

G-ænial Universal Flo™ från GC



ESTETIKEN BLIR
ENKLARE MED GC
'GC'

En världsledande flytbar komposit med exceptionell styrka, putsbarhet, och användbarhet. Kan därför användas till alla kompositarbeten.

G-ænial Universal Flo adapterar perfekt till djupa och trånga kaviteter, men är samtidigt starkt nog till att användas på ocklusalytor. Tack vare materialets flytbarhet och unika tixotropa egenskaper så blir G-ænial Universal Flo valet vid alla svårare fall där du inte vill kompromissa mellan hanterbarhet och styrka.

www.gceurope.com

GC NORDIC AB
Tel. +46 8 555 793 12
info@nordic.gceurope.com
<http://nordic.gceurope.com>

'GC'



Forside: PONDUS forsideillustrasjon nr. 10/2007. Gjengitt med tillatelse fra rettighetshaver. PONDUS © Øverli, distr: www.strandcomics.no. Design: Mike Mills.

Ansvarlig redaktør:
Ellen Beate Dyvi

Vitenskapelige redaktører:
Nils Roar Gjerdet
Jørn Arne Fridrich-Aas

Redaksjonssjef:
Kristin Aksnes

Redaksjonsråd/Editorial Board:
Linda Z. Arvidsson, Ellen Berggreen, Morten Enersen, Jostein Grytten, Anne Christine Johannessen, Sigbjørn Løes, Nils Oscarson, Nina J. Wang, Marit Øilo, Ulf Örtengren

Redaksjonskomité:

Jon E. Dahl
Anders Godberg
Malin Jonsson

ABONNEMENT

Abonnementspris for ikke-medlemmer og andre abonnenter kr 1700,-

ANNONSER

Henv. markedsansvarlig Eirik Andreassen,
Tlf. 22 54 74 30.

E-post:

eirik.andreassen@tannlegeforeningen.no

TELEFON OG ADRESSE

Haakon Vlls gate 6,
postboks 2073, Vika, 0125 Oslo
Tlf. 22 54 74 00

E-post: tidende@tannlegeforeningen.no
www.tannlegetidende.no

UTGIVER

Den norske tannlegeforening

ISSN 0029-2303

Opplag: 6 400. 11 nummer per år
Parallellpublisering og trykk: 07 Media AS
Grafisk design: Mike Mills

Fagpressens redaktørplakat ligger til grunn for utgivelsen. Alt som publiseres representerer forfatterens synspunkter. Disse samsvarer ikke nødvendigvis med redaksjonens eller Den norske tannlegeforenings offisielle synspunkter med mindre dette kommer særskilt til uttrykk.

God sommer



Jeg tenkte jeg skulle finne ut hva sommer er for noe. Definisjonsmessig. Den enkleste veien er å gå rett til Google, som leder til Wikipedia.

Sommeren er den lyseste og mildeste av de fire årstidene, skriver Wikipedia. Perioden følger etter våren og avsløses av høsten. Om sommeren er blomstringen og veksten i naturen på sitt kraftigste.

Den astronomiske sommeren er perioden fra sommersolverv til høstjevndøgn, som på den nordlige halvkulen inntreffer fra 21. juni til 23. september. I tempererte og arktiske soner på kloden regner en vanligvis juni, juli og august som sommermåned. Det er der vi er. Og vi nærmer oss midten av juni måned, og skulle dermed ha mye sommer foran oss hvis alt går som det skal.

Innen meteorologien defineres sommeren som perioden da normal døgnmiddeltemperatur for det aktuelle stedet er over 10 °C. OK. Så det er noen forutsetninger. La oss håpe de blir innfridd, tenker jeg. Og vel så det, helst. Jeg tåler over 10 grader, jeg.

Store norske leksikon supplerer med å si at etter denne definisjonen varer sommeren i Oslo 129 døgn, i Tromsø 69 døgn, mens Vardø ikke har noen sommer ettersom den varmeste måneden (juli) har en normal middeltemperatur på 9,2 °C. Sommeren kommer først til Flekkefjord, 10. mai; og den varer lengst rundt Oksøy ved Kristiansand, til 10. oktober. På primstaven regnes for øvrig hele halvåret fra 14. april til 14. oktober som sommer.

Solen står høyt på himmelen og den gjennomsnittlige dagtemperaturen er høyest, heter det videre hos Wikepedia. Og: For den delen av befolkningen som arbeider med naturens avkastning er derfor sommeren årstiden for slit og arbeid, mens den for resten av befolkningen er tiden for ferie og fritid.

Og der sier vi takk til Wikipedia og Store norske leksikon.

Det er kanskje en og annen tannlege som driver et småbruk eller noe større, og som skal slite og arbeide i sommer, men for de fleste andre er det tid for ferie og

fritid, vil jeg tro. Og kanskje det blir mer tid enn ellers til å lese, for noen.

Tidende kommer i hvert fall med sommernummer i år også. Her er det lesestoff om litt av hvert – og fine bidrag fra mange tannleger. Tusen takk for det. Det blir ikke sommernummer uten at vi får stoff fra dere.

Som en ros i pølsa har vi også fått en helt spesiell fagfelleverdert vitenskapelig artikkel til årets sommernummer. Det er ikke vanlig kost. Hvis noen lurer på hvorfor vi har en av Frode Øverlis PONDUS-tegninger på forsiden skjønner dere det når dere ser hvilken fagartikkel jeg snakker om. En sjeldenhet. Morsom, lærerik og veldig underholdende, synes jeg. Ellers er det litt av hvert, og noe for alle, håper jeg.

Og noen vil kanskje ikke lese i det hele tatt. De fleste skal imidlertid ha ferie, går jeg ut fra. Jeg håper dere finner på noe som gir rekreasjon, sammen med noen som dere liker å være sammen med – enten det er dere selv eller noen andre.

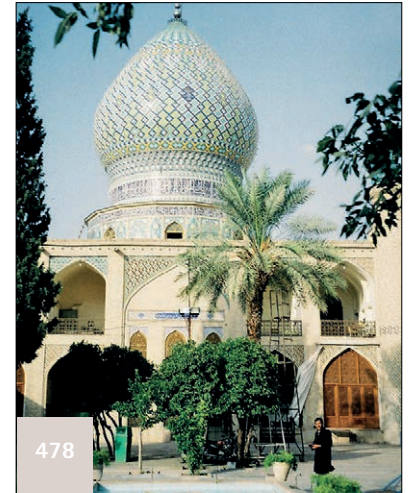
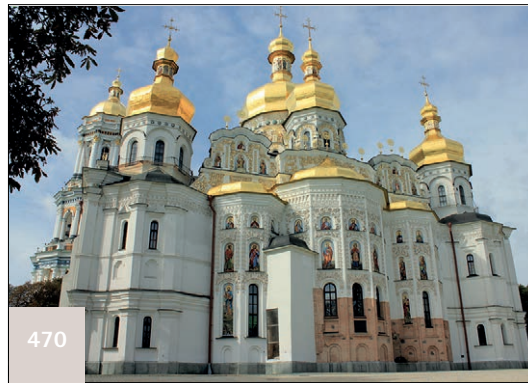
Jeg vet ikke hva det blir for meg i år. Mange løse tråder gjør det vanskelig å planlegge. Sånn kan det også være – og det går fint an å ta ting som de kommer, og gjerne på sparket. Vi skal leve her og nå, sies det – av de som holder på med mindfulness, som det heter.

Det er ikke så dumt. Og det er kanskje litt lettere sagt enn gjort – å ikke tenke på det som har vært eller det som skal komme. Gi det som er her og nå en aksepterende og ikke-dømmende oppmerksomhet. Vi snakker om sinnets og hjertets tilstedeværelse – eller bevisst, våken tilstedeværelse her og nå, i øyeblikket, i tanken, i følelsen, i sansningen eller i den opplevelsen eller handlingen som utspiller seg akkurat nå.

Det bidrar til stressmestring, smertelindring og frigjør energi og blokkeringer – viser visstnok evidensbasert forskning gjennom 30 år.

Her og nå ønsker jeg god sommer!

Ellen Beate Dyvi



TIDENDES SOMMERHEFTE

Blå dør, røde roser..... 453

LEDER: God sommer 455

PRESIDENTEN HAR ORDET
En samlet forening – vår største styrke..... 459

SISTE NYTT FØRST 460

VITENSKAPELIG ARTIKKEL
Ansiktstraumatologi i litteraturen. En analyse av tann-
og kjeveskader i Pondus og Asterix..... 462

Under Kievs gyldne kupler..... 470

Hvem var dronning Eufemia?..... 476

The Iranian connection..... 478

Lunsj i Tsjernobyl..... 482

Bestøveren 485

Bataljon 99 – satt opp uten tannlege 486

Bjørn, Finland..... 488

Farvel til en Oslo-praksis 488

Tar bilder for hele verden..... 490





494



496



506

Ildsjel i eldorado for klatring 494

Bunad, dramatikk og pensjon 496

Rockeshow for milliardærene 500

Et fantastisk instrument 504

Tannleger på snøscootertur 506

Smertelindring med tang og hebel i Tanzania 508

Studenter på tur 512

Hva skal du lese? 516

Bjørn, Finland. 521

KOMMENTAR OG DEBATT 522

Når skal NTF komme på banen? 522

NTF skal være premissleverandør 523

Datatilsynet og legelisten.no 524

NOTABENE 526

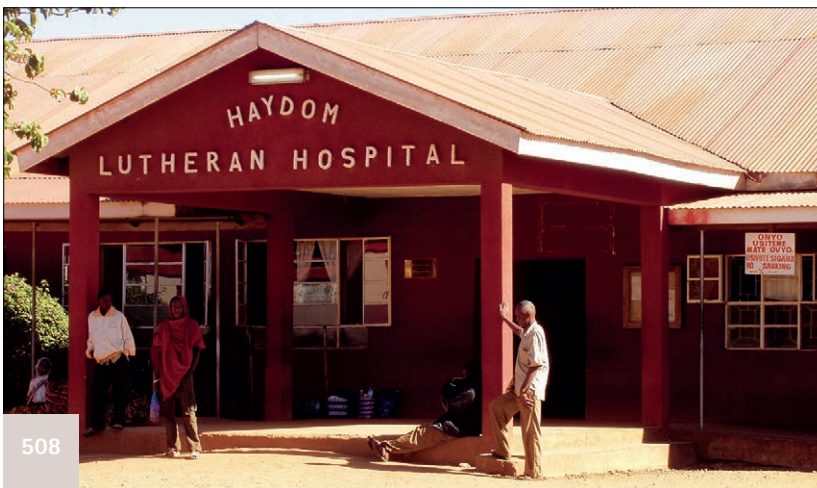
Tilbakeblikk 526

Kurskalender 527

Personalia 528

MINNEORD Magnus Bernard Whatley 530

STILLINGER – KJØP – SALG – LEIE 433



508



446

Det er vi som gir deg
de største økonomiske
fordelene på klinikken!



Avdeling Tannteknikk

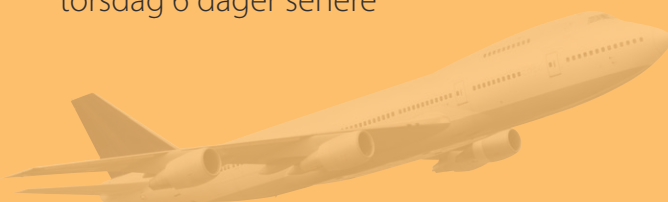
InterDental

NYHET!

Nå tilbyr vi budtjeneste over hele landet!

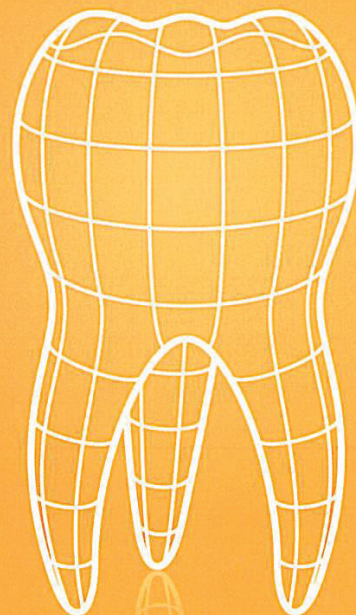
Vi sender arbeider til deg 4 ganger i uken:

- Tirsdagsendinger returneres fra Oslo mandag 6 dager senere
- Onsdagsendinger returneres fra Oslo tirsdag 6 dager senere
- Torsdagsendinger returneres fra Oslo onsdag 6 dager senere
- Fredagsendinger returneres fra Oslo torsdag 6 dager senere



Avtalekunder får rabatt
på både forbruksvarer og
tanntekniske arbeider!

*Vi ønsker våre kunder
en riktig god sommer, og
vil samtidig informere
om at vi holder åpent
hele sommeren!*



LIC Scadenta AS - www.licscadenta.no

Avd. Tannteknikk, Nedre Vollgate 4, Postboks 6657, St. Olavs Plass 0129 Oslo, Tel: 22 47 72 00 , import@licscadenta.no

Forbruk, Sandvika: 67 80 58 80

Forbruk Tromsø: 77 67 35 00

Avd. Kjeveortopedi: 67 54 00 23



En samlet forening – vår største styrke?

Vi er midt i en spennende tid for norsk tannhelsetjeneste. Det går nå flere prosesser som kan komme til å føre til store forandringer i vår sektor. Regjeringen foreslår endringer i kommunestrukturen som igjen vil kunne medføre endringer for fylkeskommunene. De vil også begrense veksten i offentlige utgifter, og de snakker varmt om fritt behandlervalg. Utbetalingene fra Helfo til tannhelsetjenester har økt kraftig de siste årene, og Helse- og omsorgsdepartementet har fått i oppdrag å se på finansieringsordningen, spesielt innslagspunktene 7, 8 og 14. Nå, mer enn noen gang tidligere, er det viktig at vi i NTF er aktive. Vi skal være premissleverandører, og vi skal og må tenke nye tanker, komme med innspill og påvirke der vi har mulighet.

For å få nye innspill og ideer er det viktig å se hvordan andre land har organisert sin tannhelsetjeneste. Hovedstyret har derfor vært på studie-reise til Danmark og Sverige for å utveksle erfaringer og bli orientert om hvordan systemene er i disse landene. Dette var meget nyttig og interessant. Det overordnede inntrykket jeg sitter igjen med, er at det norske systemet, på tross av mangler og skjevheter, er oversiktlig, rimelig enkelt å tilegne seg og stort sett ganske rettferdig for pasientene. Det kan selvfølgelig bli bedre, og det arbeider vi for hele tiden, men systemene i våre naboland er ikke noe vi skal skryte «opp i skyene». Det svenske systemet er utrolig detaljert og veldig vanskelig tilgjengelig, både for behandlere og pasienter, og det danske systemet veldig uoversiktlig med finansiering fra ulike kilder på ulike nivåer. Så vi lærte i hvert fall en god del om hvordan vi slett ikke vil ha det.

En annen ting som slo meg etter besøkene i våre to naboland, er at de bruker mye tid på «intern problematikk». I Danmark har de to tannlegeforeninger som ikke står samlet overhodet. De er også i konflikt med andre profesjonsforeninger. I Sverige består Tandläkarförbundet av fire medlemsorganisasjoner (ansatte tannleger, privatpraktiserende med egen virksomhet, lærere ved tannlegeutdanningene og studenter). De har vært gjennom en vanskelig periode etter at de privatpraktiserende medlemmenes forening Privattandläkarna gikk ut av forbundet og dannet en ny bransjeorganisasjon for de private bedriftene. Selv om mange av de privatpraktiserende medlemmene nå er tilbake, er Tandläkarförbundet svekket. De fire riksforeningene er svært selvstendige og har ofte meget ulike syn på politiske saker. Det er disse foreningene, især Tjänsttandläkarna og Tandläkare – Egen Verksamhet, som uttaler seg om tannhelsepolitiske saker innenfor sine respektive områder. Tandläkarförbundet tar ikke politisk standpunkt, med det resultat at de har svært liten påvirkningskraft.

Vi har heldigvis en samlet og sterk tannlegeforening i Norge. Det er en stor styrke, ja kanskje vår aller største! Våre medlemmer har selvfølgelig også ulike synspunkter og meninger om saker. Ikke alle er fornøyde med hvordan foreningen håndterer viktige saker. Men etter dialog og forhandlinger internt har vi hittil i alle år klart å komme fram til løsninger slik at vi holder sammen og fronter norsk tannhelsetjeneste på en god måte overfor politikere og i media. Som en samlet forening må vi enkelte ganger tone ned budskapet og ikke snakke med de aller største bokstavene, slik som små pressgrupper kan

gjøre. Jeg er likevel helt overbevist om at dette er en liten pris å betale for det viktige samholdet.

Alle er med! NTF favner alle norske tannleger, og derfor er vi, selv om vi er få, en sterk forening med troverdighet og gjennomslagskraft. Når NTF fronter medlemmenes interesser, også enkeltgruppers, vil argumentene ha stor tyngde.

Diskusjon og uenighet er bra, og vi blir kanskje nødt til å ta de riktig store debattene fremover. Det er opp til foreningens høyeste organ, representantskapet, å gi hovedstyret de fullmakter som kreves for å ta nye og eventuelt andre veivalg enn tidligere. Jeg håper og tror at vi sammen skal komme fram til gode løsninger slik at NTF utad fortsatt kan stå som en samlet og sterk forening som arbeider for foreningens visjon: «Dyktige og tilfredse medlemmer med fornøyde pasienter i en befolkning med god oral helse».

Det gjøres en stor innsats av de mange tillitsvalgte ute i lokalforeningene, i spesialistforeningene og i sentrale verv. Sammen er dere alle med på å gjøre NTF til en viktig og slagkraftig forening. Sammen utgjør vi en betydelig faktor i norsk tannhelsetjeneste! Dette gjør at jeg ser optimistisk på fremtiden, selv om jeg tror at hele tannhelsetjenesten, og dermed også NTF som forening, står overfor store utfordringer. Det skal vi takle – sammen.

Tusen takk til alle flotte tillitsvalgte der ute! Dere gjør en fantastisk jobb for NTFs medlemmer.

Jeg ønsker dere alle en riktig god sommer!

Camilla Hanser Stenum

På Høyden får pris



Universitetet i Bergens nyhetsavis På Høyden får ViS-prisen fra Vitenskapsakademiet i Stavanger for avisens journalistiske dekning av vesentlige forskningspolitiske og forskningsetiske spørsmål.

I begrunnelsen heter det:

«Universitetsavisen På Høyden fikk innført Redaktørplakaten i 2012, og har benyttet den redaksjonelle friheten som fulgte av dette til å reise viktige forskningspolitiske spørsmål i tråd med journalistikkens krav til kritikk og samfunnsrelevans og forskningens tradisjoner for meningsbrytning. Derved har På Høyden vært med å utvikle en ny tradisjon for uavhengige universitetsaviser og bidratt til fri debatt i og rundt universitetsmiljøet om avgjørende forskningsetiske spørsmål i tilknytning til finansiering av norsk forskning og i tilknytning til vilkårene for landets forskingspersonale.» Vitenskapsakademiet trekker spesielt frem På Høydens dekning av Statoils finansiering av norsk forskning.

– Vi er litt overveldet over å ha fått denne prisen. Vi synes det er veldig gøy at en liten redaksjon som vår får pris i selskap med medier som Aftenposten, NRK P2 og Morgenbladet, sier ansvarlig redaktør Dag Hellesund i På Høyden.

Han forteller at uavhengige universitetsaviser er et nokså nytt fenomen i Norge, som ble innført da Uniforum

ved Universitetet i Oslo fikk redaktørplakat i 2005. Hellesund sier at det er positivt for hele forskningsnorge at man får uavhengige journalistiske vurderinger på stoffet som blir skrevet.

– Vi ser på prisen som en anerkjennelse av alle uavhengige medier ved universiteter og høyskoler, sier Hellesund.

Prisen er på 50 000 kroner og blir delt ut 17. juni i Arkeologisk museum, Stavanger. På Høyden vil bruke prispengene på en videreutvikling av journalistikken.

Hviter ikke



Whitening-tannpastaer du får kjøpt i butikk i Norge inneholder små mengder slipemidler. Mengden er for liten til å ha noen blekende effekt av betydning for tennene, skriver forskning.no.

– Tannpastaene med såkalt whitening-effekt gir deg ikke hvitere tenner, forteller førsteamanuensis Vibeke Kjærheim, ved Institutt for klinisk odontologi ved Universitetet i Oslo (UiO)– Dessverre finnes det ingen mirakelmidler i tannpastaen, kanskje bortsett fra fluor, og fluor finner du like mye av i alle tannpastaene.

– Alle som ikke har et spesielt problem, kan trygt kjøpe en helt enkel tannpasta. Kjøp gjerne den billigste, sier førsteamanuensis Vibeke Kjærheim.

Et enkelt råd: Velg den du liker best, eller den som koster minst.

Er du storbruker av kaffe, te, rødvin eller tobakk, kan slipemiddelet i whitening-tannpastaer fjerne noe av misfargingen du får på tennene.

Noen whitening-tannpastaer inneholder også optiske hvitemidler, av noen produsenter kalt 3D-effekt. Disse gjør ikke tennene hvitere, men de kan gi et optisk inntrykk av at tennene ser litt hvitere ut.

– Men effekten er marginal, sier Kjærheim.

Professor Anne Skaare ved UiO karakteriserer mye av innholdet i dagens tannpastaer som kosmetikk uten virkning.

– Skal tennene dine bli hvitere, må det kraftigere lut til enn den du finner i tannpastaene, bekrefter hun.

Da må du bruke hydrogenperoksid eller karbamidperoksid i høyere konsentrasjoner enn det som er tillatt å bruke i norske tannpastaer. For å få hvitere tenner, må du altså få utført tannbleking.

Når forskning.no henvender seg til Colgate for å høre hva de svarer på synspunktene til forskerne ved UiO, viser Colgate til at alle selskapets påstander gjennomgår en grundig evaluering for å sikre at de er riktige.

– I Norge markedsfører vi flere whitening-tannkremer som inneholder et spesielt rensende silica-basert slipesystem, som effektivt fjerner flekker på overflaten av tennene. Disse hvithetsfordelene er støttet av kliniske studier som følger globale standarder og strenge vitenskapelige metoder, skriver Ole-Marthin Hexeberg, markedsjef i Colgate Palmolive Norge.

– Våre kliniske studier er gjennomført av ledende eksperter og godkjent av flere vitenskapelige og akademiske institusjoner, legger han til

I utlandet kan du få kjøpt slipetannpastaer med mye slipemiddel. Bruker du slike over lang tid, kan du risikere å slippe bort så mye av emaljen at du får fram det gulaktige tannbenet (dentin) under emaljen. Over tid kan du altså ende opp med å få gulere tenner, ikke hvitere.

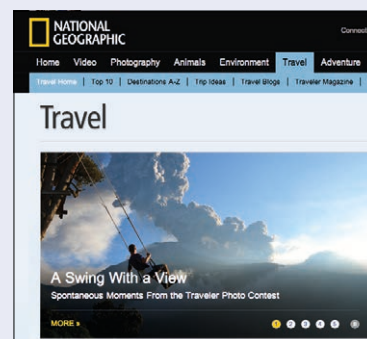
Professor Anne Skaare forstår godt at mange forbrukere synes det er vanskelig å velge tannpasta. Hun tror de aller fleste velger ut fra smak og behag.

For noen av oss kan det ha noe for seg å lete etter spesielle tannpastaer.



På nett

Utsøkte reiseblogger



ILL: YAY MICRO.

Magasinet National Geographic har en egen reiseseksjon, og har blant annet samlet et utvalg av reiseblogger på sine sider. Som alltid er bildene førsteklasses og reisemålene spredt over hele verden. Her skriver folk om sine beste reiseopplevelser, som for eksempel om ferie i Colombias hovedstad Bogotá, kirsebærblomstringen i Kyoto i Japan, urbane oppdagelsesferier og fotturer langs Irlands vestkyst.

Adressen er: travel.nationalgeographic.com/

Google med høydeprofiler for sykklister

Google har forbedret sin karttjeneste for sykklister og viser nå høydeprofiler på sykkelrutene i Google Maps. Norge er et av i alt 14 land som fikk høydeprofilene på plass i Google Maps i mai. Den nye sykkelinformasjonen er foreløpig bare tilgjengelig i Google Maps i nettlesere for PC og Mac, ikke for mobile enheter.

- Tannkremer mot ising i tennene kan ha en effekt.
- Tannkremer mot dårlig ånde som er tilsatt sink, kan også ha effekt.
- Tannkremer mot syreskader har en mulig, men usikker effekt.

Det vanligste munnproblemet folk sliter med er munnskold, også kalt after. Dette er smertefulle sår som oppstår i munnen.

Har du lett for å få munnskold, bør du velge en tannpasta uten såpestoffet SLS (natrium lauryl sulfat). Dette skummiddelstoffer finnes i nesten alle vanlige tannpastaer. Det gir deg følelsen av at tannpastaen rengjør bedre og er mer behagelig å ha i munnen.

I denne studien var sammenhengen stabil uansett hvilke kliniske mål som ble anvendt for å måle periodontitt, og sammenhengen ble sterkere jo strengere mål for periodontitt som ble anvendt. Dette mener forskerne styrker studiens resultat.

Kodovazenitis G, Pisavos Stefanadis C, Madianos PN. Association between periodontitis and acute myocardial infarction: a case-control study of a nondiabetic population. *J Periodont Res* 2014; 49: 246-52. Les mer: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jre.12101/abstract>

Verdens dyreste tann



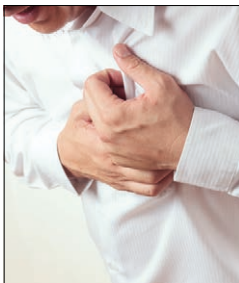
ILL: YAY MICRO.

Verdens dyreste tann er en øvre hjørnetann som satt i Napoleon Bonapartes munn frem til 1817, skriver den svenske Tandlækartidningen.

Det er Guinness rekordbok som opplyser at tannen ble solgt for 11 000 pund under en auksjon i Storbritannia i 2005. Summen steg til 13 000 pund når alle avgifter ble regnet med. Det vil si 135 000 norske kroner etter dagens kurs.

Den skjørbukrammede tannen ble trukket ut av legen Barry O'Meara mens Napoleon satt i eksil på Santa Helena etter tapet ved Waterloo i 1815.

Dobler risiko



ILL: YAY MICRO.

Personer som har vært rammet av akutt hjerteinfarkt har mer enn dobbelt så høy sannsynlighet for å lide av

periodontitt, skriver den svenske Tandlækartidningen.

Dette viser en studie utført av greske forskere som har undersøkt 200 hjerteinfarktpasienter uten diabetes og sammenlignet dem med 100 friske personer. Studien ble utført ved Hippokratiosykehuset i Aten.

Tidligere har studier som har undersøkt sammenhengen mellom hjertesykdom og periodontitt gitt svært varierende resultater. Årsaken til dette, mener de greske forskerne, er at de eldre studiene har vært veldig ulike med varierende pasientpopulasjoner og periodontitt-definisjoner.

Implantatkomponenter
kvalitet og presisjon
til en gunstig pris.
T: 22 96 61 00
www.nogusra.no



MEDENTIKA® GmbH
DENTALE PRÄZISION

30 års garanti på
alle anvendte deler
inkl. fikstur -
gir deg trygghet!
www.medentika.de

Svein Johannes Bråstein Økland og Sigbjørn Løes

Ansiktstraumatologi i litteraturen

En analyse av tann- og kjeveskader i *Pondus* og *Asterix*

Kjeve- og tannskader er vanlige ved voldshandlinger. De synlige konsekvensene av slike skader kan forklare hvorfor traume mot ansiktsregionen ofte forekommer i illustrert litteratur. Vi har analysert den bestselgende norske tegneserie noensinne, *Pondus*, og den verdensberømte serien *Asterix*, og har analysert alle skader av kjeve og tenner. Begge serier har et betydelig innslag av vold. Mekanismer og skadeomfang ble registrert, samt omstendighetene rundt traumat. Offer, gjerningsperson, eventuell behandling og inntak av ulike substanser som alkohol eller styrkedrikk ble notert for hvert tilfelle. I begge serier er overfall med slag hovedårsak til skadene. I *Pondus* var flertallet, 54 %, av gjerningspersonene kvinner. Alkoholpåvirkning var en sterkt medvirkende årsak til mange skadetilfeller. Dette står i kontrast til *Asterix*, der kvinner generelt er svært dårlig representert i de ulike voldsscenarioene som utspiller seg. I *Asterix* er det *Asterix* og/eller *Obelix* som står for de fleste skadene. Romerske legionærer påfører flest ansiktsskader, til tross for at majoriteten bruker hjelm. Hjelmen falt imidlertid relativt ofte av som konsekvens av traumat. Styrkedrøper er som regel benyttet før et angrep. I *Pondus* er ofrene oftest å finne blant en liten gruppe karakterer, med Jocke som mest utsatt. Denne figuren har fra år 2 000 til i dag mistet over 60 tenner som følge av vold og skader.

Traume mot tenner og kjeve er vanlig ved voldshandlinger (1) og kan representere en stor utfordring for behandlende tannlege. De er naturligvis ofte en stor belastning for pasienten. Skader på ansikt og synlige tann-

Forfattere

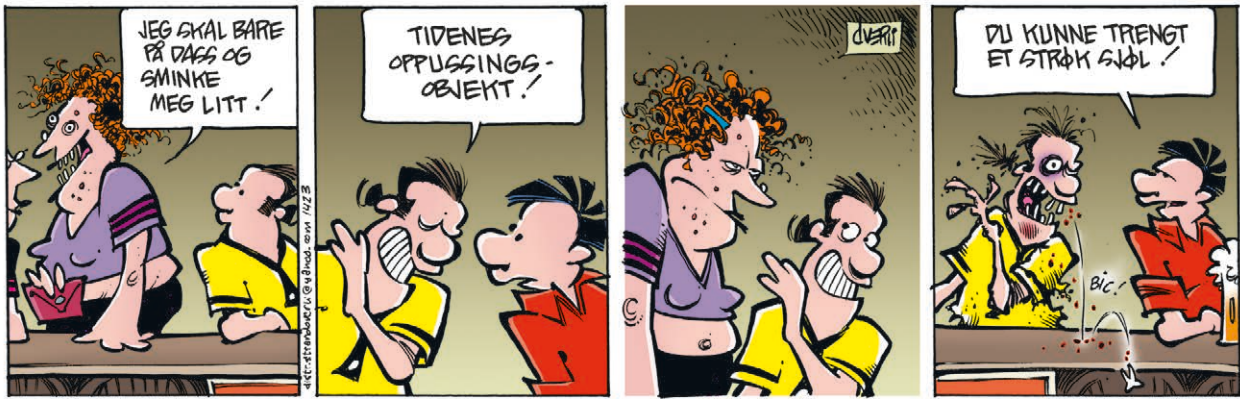
Svein Johannes Bråstein Økland, tannlegestudent. Institutt for klinisk odontologi, Det medisinsk-odontologiske fakultet, Universitetet i Bergen (UiB)

Sigbjørn Løes, dr. philos. Overtannlege ved Kjevekir. avd., Haukeland univ. sjukehus, Helse Bergen HF. Førsteamanuensis ved Institutt for klinisk odontologi, Det medisinsk-odontologiske fakultet, UiB

skader kan ikke minst virke sosialt hemmende (2), og det er derfor ikke unaturlig at denne type skader fremheves i illustrert litteratur der vold er et gjennomgangstema. Tegneserien *Pondus* av Frode Øverli er sammen med Henrik Ibsen, Jo Nesbø og Synne Sun Løes en av Norges store litterære eksportartikler. Serien trykkes i 130 aviser i Europa og er oversatt til 15 språk, deriblant latin. I Norge selges mellom 60 000 og 80 000 eksemplarer av det månedlige bladet og over 100 000 julehefter. *Pondus* finnes også i bokform, med opplagstall sammenlignbare med bladene. Serien beskriver dagliglivet for *Pondus* med familie, bestevenn (Jocke) og en rekke andre bekjente. Det er en viss vektlegging av publivet og oldboysfotball, således er voldsutøvelse og traumer temmelig utbredt. Vi har analysert skademekanismer, utløsende årsak og eventuell behandling for alle kjeve- og tannskader i *Pondus*bladene fra nr. 1 utgitt juni 2000 og til og med 2013. Dataene er deretter sammenlignet med tilsvarende skader vist i de 35 utgitte *Asterix*-albumene, en annen klassisk tegneserie kjent for sine voldsscener (3). *Asterix* representerer imidlertid en annen tidsepoke og en annen sosial kontekst, nærmere bestemt i romersk-okkupert Gallia i år 50 f. Kr. Funnene diskuteres i forhold til egne erfaringer og tilgjengelig statistikk fra Helse Bergen og tilgjengelig litteratur innen temaet.

Hovedbudskap

- Det sosiale stigma ved ansikts- og tannskader gjør at slike skader ofte poengteres i illustrert litteratur.
- I tegneserien *Pondus* er tannskader gjennomgangstema, særlig ved voldsutøvelse. Både gjerningspersoner, ofre og behandlere inkludert tannleger karrieres.
- I *Asterix* er traumene ofte mer alvorlige. De fleste skadene skyldes her få gjerningspersoner (*Asterix* og *Obelix*) som skader en rekke ofre (legionærer). I *Pondus* er det en rekke gjerningspersoner, med overvekt av kvinner, som skader et lite utvalg menn gjentatte ganger
- Særlig *Pondus* kan gi innblikk i tannlegestereotyper i befolkningen.



Figur 1. Jokke er den figuren som har mistet flest tenner, over 60 stk. fra år 2000 til i dag. Hovedårsaken er voldsutøvelse, gjerne etter lite velvalgte kommentarer. Voldelige kvinner står for hovedparten av traumene. Pondus © Frode Øverli, distr.: strandcomics.no, gjengitt med opphavsmanns tillatelse.

Materiale og metode

Samtlige Pondus-blader utgitt fra 2000 og frem til og med 2013 ble analysert. Kun ordinære bladutgivelser er gjennomgått, ikke julehefter eller bøker, da dette ville ført til endel dobbeltregistreringer. Alle skader mot kjeve-regionen ble registrert, samt endring av tannstilling og eventuelt tanntap. Tanntap ble ansett som verifisert der en enten så eksartikulerte tenner eller der det var tydelige diastema svarende til tanntap like etter skaden hadde skjedd. Offer, eventuell gjerningsperson og skademekanisme ble også notert, samt årsak, eventuell behandling og hvorvidt alkohol var involvert. Kjeveskadene i Asterix er ofte mer diffuse. Samtlige 35 album utgitt i Norge ble gjennomgått og kjeveskade ble registrert i tilfeller der en kunne se kryss/plaster/sår i kjeve-regionen, direkte slag mot kjeve og/eller tann, om offeret tar seg til kjeven/munnen etter traume, der man kan se at tennene er slått ut. I noen tilfeller indikerer offeret kjeveskade verbalt ved f.eks. å kommentere at de bare kan spise med sugerør. Kjeveskade ble også registrert i tilfeller der offeret blir så hardt rammet at kjeve- og tannskade vil være uunngåelig, f.eks. hvis offeret blir truffet av en bautastein. Skademekanisme, offer og eventuell gjerningsperson identifiseres. Det er også registrert etnisk bakgrunn og eventuell bruk av hjelm på skadetidspunkt. I likhet med i Pondus er mange av skadetilfellene relatert til drikke, og skadefrekvens og -alvorlighet ved inntak av styrkedrikk hos gjerningsperson vurderes i forhold til inntak av alkohol inntatt hos offer i Pondus.

Resultater

113 kjeve- eller tannskader er registrert i Pondusbladene. 9 av disse var selvforskyldte, 12 var skader under fotballkamp. De resterende var med få unntak voldsrelatert. Kun ett voldsoffer er kvinne (Ponni-Petra), men i voldstilfellene var det 62 ganger kvinner som sto for skadene. (Langt flere kvinner i serien skades ved vold, men ingen av disse hadde sikre kjeve- eller tannskader.) Jokke er den som hyppigst blir utsatt for kjeveskader, ved 32 tilfeller. Bussjåfør Ivar er nest hyppigst utsatt, 21 ganger. Dårlige

sjekkereplikker i alkoholrus (eksempler kan være: «Du svetter lite til å være så feit» eller «Du er støvete – la meg feie over deg») er hyppigste årsak til at disse figurene ender opp som volds ofre. Jokke er den som oftest har opplevd tanntap (figur 1), og har i perioden 2000–2013 mistet mer enn 60 tenner. Dette indikerer selvsagt omfattende tannbehandling. I 36 av det totale antall skadetilfeller har offeret vært sikkert alkoholpåvirket, i 14 tilfeller er det sannsynlig ut fra omstendighetene, mens i 18 tilfeller er det usikkert. Av spesiell interesse kan det nevnes at iatrogene kjeveskader er påført pasienter av tannlege som del av terapi ved to anledninger. En iatrogen og villet kjeveledsluksasjon er dokumentert i figur 2, ved en annen anledning ble dynamitt benyttet for multiple ekstraksjoner hos en periopasient. De fleste skadene skyldtes stump vold uten redskap, men både bløtkaker, førstehjelpskoffert, golfkøller, en pose med kald betasuppe og ved to anledninger fisk har vært benyttet under voldsutøvelsen. Fotballer var vanligste årsak til kjeveskader når voldsstilfellene holdes utenfor, men termiske skader er observert ved inntak av kaffe og pizza grandiosa, og ved et særlig kuriøst tilfelle eksploderte et ansikt etter inntak av granateplejuice. Ti traumer førte til sykehusinnleggelse, mens tannlege ble oppsøkt tre ganger. Psykolog ble konsultert to ganger: Ved ett av disse tilfellene hadde bussjåfør Ivar fått en enkelt fortann ekstrahert under en date etter sitat «noe grønt i glasset». Det er uklart hvem kvinnen som foretok ekstraksjonen var, muligvis kan det ha vært en tannlegestudine med behov for ekstra trening. Ved langt de fleste kjevetraumer er videre behandling ikke dokumentert.

I Asterix er det registrert 201 tilfeller av kjeveskader (tabell 1). 193 av disse skyldtes vold og 8 fall/uhell. I 12 av tilfellene var fisk, bautasteiner, trær eller annen redskap benyttet under voldsutøvelsen og i 6 av tilfellene ved uhell. 2 skadetilfeller skyldtes fall. I 18 av tilfellene ble det observert tannskader. Kun ett offer (ratio 1: 200) og kun 5 (5: 196) gjerningspersoner var kvinner (figur 3). Asterix og Obelix sto tilsammen for 130 av traumene, langt de fleste ofrene (131) var legionærer eller offiserer i Den keiserlige romerske armé. I 128 skadetilfeller hadde offeret hjelm



Figur 2. Tannleger beskrives ofte som rene sadister i Pondus. Her påføres pasienten en iatrogen dobbeltsidig kjeveledsluksasjon, riktignok indirekte i terapeutisk øyemed. Teknikken anses som interessant. Pondus © Frode Øverli, distr.: strandcomics.no, gjengitt med opphavsmanns tillatelse.

på hodet, men denne falt av i 91 av tilfellene (tabell 1). Styrkedrikk var involvert i 182 av 201 ansiktstraumer. Inntak av styrkedrikk synes å predisponere for tann- og kjeveskader, da denne type skader ikke ses like hyppig ved f.eks. masseslagsmål gallerne mellom, der styrkedrikk normalt ikke brukes.

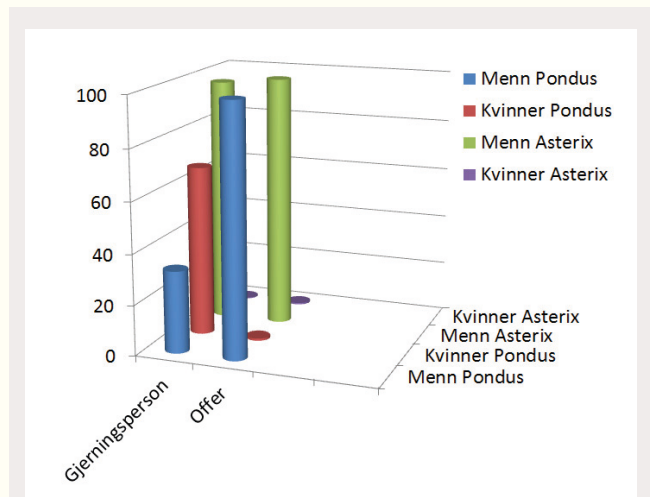
Diskusjon

Tann- og kjeveskader kan gi store funksjonsmessige problemer og påvirker sosial funksjon i stor grad (4). Dette er dessuten svært vanlige skader ved voldsutøvelse der våpen ikke benyttes (1). Tantraumer anses i dag i deler av verden som den største og mest alvorlige utfordring for barns tannhelse (5). En studie fra USA viser at ca. 25% av befolkningen under 50 år har hatt tilfeller av tantraume (6). Det er derfor ikke unaturlig at voldstraumer illustreres med tanntap eller hematomdannelse og skjevstillinger i ansiktet. Det finnes en rekke tegneserier der vold mot an-

sikt dokumenteres hyppig, og blant alle superhelter er et velrettet slag mot haken et mye brukt middel for å sette skurker ut av spill. Vi valgte de to seriene da de begge er begrenset i omfang, til en viss grad presenteres kronologisk, er velkjente for et allment publikum og holder høy litterær og tegneteknisk kvalitet. Klassikeren over alle, Donald Duck, falt utenfor, da omfanget er enormt, voldsutøvelsen begrenset, men først og fremst fordi endene i all hovedsak mangler tenner og kjever. Dog finnes det unntak som vil drøftes. For skuffede Donald-fans finnes det imidlertid noe data, og det kan bl. a. henvises til en artikkel tidligere utgitt i Tidsskrift for Den norske legeforening (7).

Diagnostikk av tann- og kjevetraumer ut fra tegnede illustrasjoner er ikke enkelt. I Pondus dokumenteres tanntap ganske nøye og ofte ses i tillegg til utslåtte tenner også diastemata i offerets munn etter traumat. Endret tannstilling er også ofte vist, men her skal en merke seg at i det aktuelle persongalleriet endres ofte både tannstilling og faktisk også antall tenner etter stemningsleiet hos den enkelte figur. Dette er ikke unikt for Pondus: Til og med i nevnte Donald Duck får medlemmene i andefamilien (anattidae), særlig ved sterkt sinne, full tanngard. Tannmorfologien kan sogar endres, fra perlehvite rette tenner til triangulære «hoggtenner». I Asterix er kjeveskadene vanskeligere å identifisere, og en må derfor ty til mer indirekte metoder for å kartlegge skadene. Skadediagnostikken er derfor mindre nøyaktig (figur 4). Hovedparten av eksartikulerte tenner som vises direkte i seriene er molarer, men også fronttenner er observert. I de tilfellene det ses diastemata etter traume indikerer disse oftest utslåtte incisiver. Samtidig ser man i et par tilfeller at offeret tydelig har fått slått ut tennene, men at disse ikke kan ses utslått. Et protesehelsett er også observert på en fotballbane under kamp.

Den eksakte mekanisme som inducerer den mekaniske energi som fører til dentale traumer, er delvis ukjent (8). Man skiller gjerne mellom hvordan skaden oppstår: Direkte traume inntreffer når tannen selv blir truffet av en ytre faktor som for eksempel kanten på en steintavle (Asterix). Indirekte traume inntreffer når nedre tannrekke blir presset opp og fullt lukket mot den øvre, som ved et knyttneveslag opp og mot underkjeven (Asterix og Pon-



Figur 3. Prosentandel menn og kvinner som henholdsvis offer og gjerningsperson i Pondus og Asterix. Selvforskyldte skader, fallskader og andre tilfeller der en gjerningsperson ikke er involvert er utelatt. Skader påført i fotballkamper er inkludert. Kvinner er nærmest fraværende i Asterix, noe som ofte er tilfelle i litteratur fra antikken.

Tabell 1. Oversikt over skademekanismer, ofre og gjerningspersoner i Asterix for kjeveskader

Traumemekanismer		
Skade forårsaket av gjenstander (fisk, bauta-steiner, dører, trær, mm.)		18
Angrep (slag)		181
Fall		2
Offer		
<i>Kjønn</i>		
	Mann	200
	Kvinne	1
	Kvinne: mann	1: 200
<i>Type traume</i>		
	Kjeve-/ansiktstraume	183
	Tanntraume	18
<i>Etnisk bakgrunn</i>		
	Briter	2
	Egyptere	2
	Gallere	23
	Gotere	4
	Indianere	1
	Belgiere	2
	Banditter/pirater	2
	Sivile romere	16
	Keiserlige romerske arme	131
	Romerske gladiatorer	2
	Vikinger	10
	Utenomjordiske	2
	Sjørøvere	4
Gjerningsmenn		
<i>Kjønn</i>		
	Mann	196
	Kvinne	5
	Kvinne: mann	5: 196
<i>Etnisk bakgrunn</i>		
	Asterix eller Obelix	60
	Asterix	36
	Obelix	34
	Andre gallere	41
	Romere	18
	Briter	4
	Gotere	3
	Vikinger	2
	Sveitsere	1
	Piktere	2

I 186 av 201 tilfeller av kjeve-/ansiktstraume og/eller tanntraume var styrkedrikk involvert. Det er en klar tendens at styrkedrikk bidrar til mer alvorlige traumer.

I 128 av de 201 tilfellene hadde offeret hjelm på hodet.

I de 128 tilfellene hvor offeret brukte hjelm, falt hjelmen av i 91 av tilfellene.

I 6 av de 18 tilfellene hvor skaden ble forårsaket av en gjenstand, skjedde skaden ved et uhell.

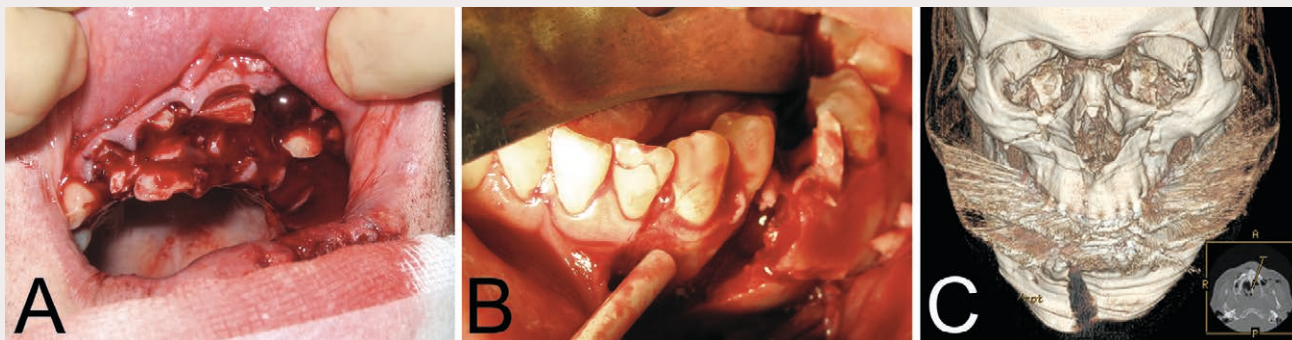
du). Direkte traume innebærer normalt den anteriore region, indirekte traume mer posteriort, som regel krone eller krone-rot frakturer i premolar og molar området. Dette er vanskelige skader å diagnostisere ut fra tegneserier. Her vil det også være større sannsynlighet med kjevefrakturer (9).

Stump vold uten bruk av våpen eller redskap er vanligste skademekanisme i Pondus, Asterix og for den saks skyld også i Norge for øvrig. I den grad redskap benyttes er det i Asterix bautastein som er det foretrukne våpen, og da særlig hos Obelix. I Pondus benyttes tidvis mer moderne objekter som golfkøller, men oftest er det ulike former for matvarer som forårsaker skade der knyttnever ikke er direkte involvert. Et meget interessant sammentreff er at i både Asterix og Pondus benyttes fisk til en viss grad som slag- og kastevåpen. Vi kjenner ikke til noen andre tilfeller, hverken fra litteraturen eller traumemottak, der fisk har vært benyttet på denne måten.

Alvorlighetsgraden av traumene generelt er ulike i de to seriene. I hovedsak er det større antall alvorlige skader i Asterix. En gruppe tyske nevrokirurger analyserte i 2011 de 34 første Asterix albumene og identifiserte hele 705 tilfeller av hjerneskade, hvorav over halvparten av ofrene hadde en beregnet initial Glasgow Coma Scale (GCS) (10) på under 9, noe som indikerer alvorlig hjerneskade (3). Denne studien er imidlertid senere kritisert for svakheter ved metodikken (11). Det meget høye antallet alvorlige skader kan tilskrives seriens kontekst: Det er i Asterix snakk om



Figur 4. I Asterix er traumene ofte voldsomme. Et karakteristisk trekk er at offeret ofte slås helt ut av ruten. Artikkelforfatternes hypotese om at det foreligger en statistisk påvisbar sammenheng mellom tannkavertbruk og at offeret blir slått ut av sandalene lot seg ikke verifisere. De franske rettighetshaverne ga ikke tillatelse til bruk av illustrasjoner fra Asterix i artikkelen, men en parodi er tidligere trykket i Pondus og denne illustrerer en typisk skadesituasjon. (Merk at i de originale Asterixhistoriene står kvinner for kun 5 tilfeller av vold som medfører kjeveskade. Pondustegningene, som liker å fremheve kvinner som voldsutøvere, har her tegnet den romerske centurionen som kvinne.) Pondus © Frode Øverli og Arild Midthun, distr.: strandcomics.no, gjengitt med opphavsmanns tillatelse.



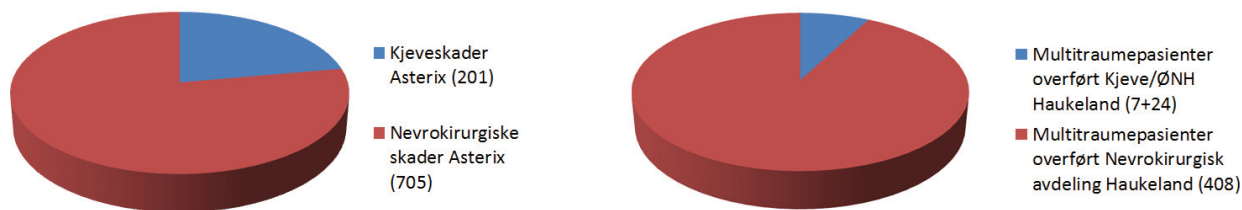
Figur 5. Også i norsk dagligliv oppstår alvorlige traumer som beskrevet i Pondus. A: Omfattende tannskader. Ingen kjevefraktur. B: Komplisert mandibulafraktur og tannskader. C: Multiple ansiktsfrakturer etter fall.

mer eller mindre organisert motstandskamp mot militære styrker på okkupert område. Dette står i sterk kontrast til sivil liv i en norsk by, selv om traumer i daglig virke også kan gi et bredt spekter av skader (figur 5). Forholdet mellom ansiktsskader og nevrokirurgiske skader i Asterix er for øvrig sammenlignbart med virkeligheten (figur 6). Meget store traumer beskrives også i Pondus, ved minst ett tilfelle blir det utført hemostatisk nødkirurgi på Jokke med pakking av indre organer, og akutte blodtransfusjoner forekommer. Særlig store skader som hodeeksplosjoner er også observert. Dette tilhører sjeldenhetene og skjer kun under spesielle omstendigheter, som når en *mann* blir tvunget til å snakke om følelsene sine (Dette føyer seg inn i rekken av uvanlige, men dramatiske medisinske symptomer særlig Pondus utsettes for ved ikke-mandige sysler, som shopping, valg av stuegardiner, golfspill, osv.). Hvorvidt bruk av hjelm har hatt beskyttende effekt på romerske legionærer i Asterix er usikkert. Som tidligere nevnt falt hjelmen av i mange av tilfellene. Bruk av hjelm er i vår verden ved sykling vist å redusere risikoen for hode-/ansiktsskader i øvre- og midtre region med ca. 65 % sammenliknet med de som ikke bruker hjelm. Dog kan man ikke se at hjelm har noen beskyttelse for nedre del av ansikt og kjeve (12). Skal hjelm ha vesentlig beskyttende effekt mot kjeve-tannskader må den dekke kjeve-ansiktsområde i form av bøyler eller

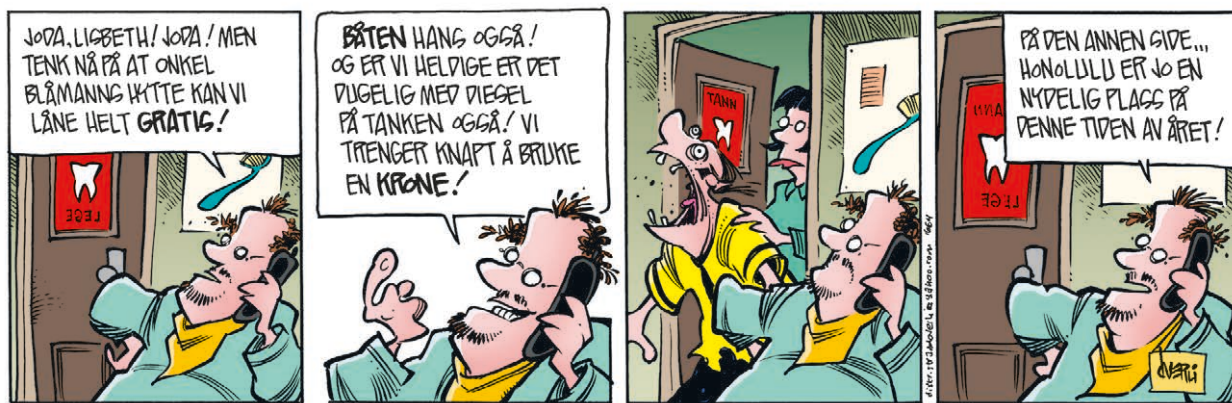
lignende. Romerske hjelmer hadde i Asterix ikke slike anretninger, med unntak av noen gladiatorhjelmer.

Langt de fleste skadede i begge tegneserier er menn. Funn i annen, mer akademisk litteratur sammenfaller med dette og viser at prevalensen er klart høyere blant gutter (nesten dobbelt så høy) enn jenter, men at den synker ved økende alder. Det er antydning at forskjellen mellom jenter og gutter blir mindre, dette grunnet at jenter i mer og mer grad deltar i aktiviteter som fotball, håndball og ishockey (13). Tall fra sveitsisk forsikringsstatistikk viser at ca. 20% av alle tanntraumer skyldes sport, med fotball og ishockey som vanligste traumeleverandører (14). I 2002 ble 45 000 tenner skadet (32 800 fortenner, 4 000 hjørnetenner, 3 800 premolarer, 4 100 molarer). 16 400 av disse trengte ikke behandling. Behandlingskostnader var i 2002 på 21 millioner dollar bare i Sveits (14). Tann og kjeveskader medfører således store kostnader, og Jokke er dokumentert som et betydelig innlekstingsgrunnlag for tannlegestanden (figur 7).

En studie gjort i Storbritannia i år 2000 på barn mellom 11 og 14 år viser at 17,2% har sammenheng med sport og 4,3% av skadene er grunnet vold (15, 16). Fotball anses som en av høyrisikosportene når det kommer til tanntraume. Selv om det her er snakk om barn, er tallene rimelig sammenfallende med Pondus, der drøye 10% av skadene ble påført pasienten på fotballbanen.



Figur 6. Antall kjeveskader i Asterix er totalt 201, som vist i tabell 1. 705 nevrokirurgiske traumer er tidligere registrert (3). I perioden 2009–2013 ble det tatt imot 1 707 traumepasienter med antatt alvorlig skade, dvs. alle mindre skader (som isolerte kjeve/ansiktsfrakturer) er her utelatt. 408 av disse hadde nevrokirurgisk skade som dominerende skade og ble overført til nevrokirurgisk avdeling. 311 var menn. 27 (26 menn) ble overført til ØNH-avdeling, mens 7 (6 menn) hadde kjeveskade som dominerende skade og ble overført kjevekirurgisk avdeling. Antallet alvorlig skadede utgjør en liten del av pasientene i et akutt mottak: Bare i 2013 ble 33 607 pasienter tilsett i akutt mottaket på Haukeland universitetssjukehus. Kun 345 av disse var multitraumepasienter. Dette er en langt lavere andel enn i Asterix.



Figur 7. De mange tannskadene i Pondus bidrar sterkt til tannlegenes inntekt, selv om aktuell tannbehandling er udokumentert i de fleste skadetilfellene. Pondus © Frode Øverli, distr.: strandcomics.no, gjengitt med opphavsmanns tillatelse.

Voldsrelaterte skader er i Pondus overrepresentert i forbindelse med alkoholinntak, oftest hos offer. Dette er sammenfallende med vår erfaring, der pasienter med voldsrelaterte kjeveskader ofte har vært beruset på skadetidspunktet. I Asterix er det derimot inntak av styrkedraper hos gjerningsperson som er foranledning til de fleste voldsskader. Alkohol er imidlertid ikke ukjent i Gallia: Det finnes flere eksempler på at Obelix er beruset, og i «Asterix hos britene» drikker en hel romersk avdeling seg fra sans og samling i jakten på en tønne med styrkedraper.

Tannleger har ingen rolle i Asterix. Helsehjelp ivaretas der av druider og trollmenn. Romerne har imidlertid et sanitetskorps tilknyttet sine militæravdelinger, med egne feltleger. Disse har et generelt dårlig rykte, og «dreper flere enn en hel legion væpnet til tennene» ifølge en romersk guvernør. Behandlingen varierer sterkt, fra mer tradisjonelle behandlinger som årelating, til mer utradisjonelle tiltak som ofring av bjørnekjøttkaker og farsert sjiraffhals til gudene. Galliske trollmenn fremstiller medisin av naturprodukter. Både jordbær, hummer, misteltein, edelweiss, ulike røtter og teblader er observert i grytene. De ulike medisinene er generelt effektive, men kan ha spektakulære bivirkninger. I Pondus har både leger og tannleger fremtredende roller. De bidrar først og fremst i behandling av volds ofre, og resultatene er generelt gode, særlig med tanke på antallet tenner f. eks. Jokke har mistet gjennom tiden. Han fremstår allikevel med intakt smil i starten av de fleste historier. Flere kirurger ser på ham som en medisinsk utfordring, og savner de komplekse skadene som ble voldsomt redusert etter at han fikk fast følge med Camilla. Tannleger utøver imidlertid også både psykisk og fysisk terror overfor pasientene. Pondus, som selv har utpreget grad av odontofobi, erfarer dette ved en rekke anledninger. For en analyse av befolkningens oppfatninger av tannlegestanden anbefales derfor studier av Pondus. De meget store opplagstallene kan indikere at dette er noe mange kjenner seg igjen i.

Takk

Takk til Hege Strand og Håkon Strand i Strand Comics for velvilig hjelp og tilrettelegging for bruk av illustrasjoner, og takk til traumekoordinatør Kurt B. Andersen for innhenting av tall fra akuttmottaket ved Haukeland universitetssjukehus.

English summary

Økland SJB, Løes S.

Maxillofacial and dental trauma in illustrated literature – a review of Pondus and Asterix comic strips

Nor Tannlegeforen Tid. 2014; 124: 462–8.

Facial and dental trauma is common outcomes of interpersonal violence. The social stigma of such injury may explain why it is common in illustrated literature. We wanted to analyze the best-selling Norwegian comic strip of all times, Pondus, and one of the world's most known comic books Asterix, for traumatic dental injuries (TDI) and maxillofacial trauma. Trauma mechanisms, predominating injury patterns and relation to real life were studied. Analysis of all Pondus comic books from 2000 till today, and all 35 Asterix comic books was performed, and all maxillofacial traumas and TDIs was registered. Victims, offenders and trauma mechanisms were noted, as well as the circumstances of the trauma, treatment and the involvement of alcohol or doping agents. In Pondus, 113 maxillofacial or dental injuries were registered. The majority of the injuries was related to assault. Women were the offenders in over 54 % of the injuries, and alcohol was involved in more than 44 % of the cases. 201 maxillofacial injuries were registered in Asterix, where 193 by assault and 8 by fall or accident. Women were the offenders in only 5 of the cases. In 18 cases TDI was observed. Asterix and Obelix were the offenders in over 130 of the injuries. The largest group of maxillofacial trauma and dental injured characters was constituted by Romans (65.2 %). Helmets had been worn in 63.6 % of the cases but had been lost in the majority of the cases (71.1 %). The doping agent

called «magic potion» was used by the characters in 90.5% of the cases. Today, the maxillofacial region is by far the most frequently selected target in assault, most by young male adults. There is a clear link between alcohol intoxication and injury, often by the victims. The Pondus comic strip and Asterix albums most certainly reflects these experiences. Although, no case of death was found in the comics and the severity of the traumas can not, in general, reflect the reality in a Norwegian city. The Pondus strips also indicates women as the offenders in the majority of the cases, which differs from today's knowledge.

Referanser

1. Sheperd JP, Shapland M, Pearce N, Scully C. Pattern, severity and etiology of injuries in victims of assault. *J R Soc Med.* 1990; 83: 75–8.
2. McGrouther DA. Facial disfigurement. *BMJ.* 1997; 314: 991. Tema:
3. Kamp MA, Slotty P, Sarikaya-Seiwert S, Steiger H-J, Hänggi D. Traumatic brain injuries in illustrated literature: experience from a series of over 700 head injuries in the asterix comic books. *Acta Neurochir.* 2011; 153: 1351–1355.
4. Macgregor FC. Social and psychological implications of dentofacial disfigurement. *Angel Orthod.* 1970; 3: 231–3.
5. Marcenés W, Al Beiruti N, Tayfour D, Issa S. Epidemiology of traumatic injuries to the permanent incisors of 9–12 year-old schoolchildren in Damascus, Syria. *Endod Dent Traumatol.* 1999; 15: 117–23.
6. Kaste LM, Gift HC, Bhat M, Swango PA. Prevalence of incisor trauma in persons 6 to 50 years of age: United States, 1988–1991. *J Dent Res.* 1996; 75: 696–705.
7. Lodsby KI. Sykdomspanoramaet i Andeby. *Tidsskr Nor Legeforen.* 1994; 114: 3630–5.
8. Fabra-Campos H, Dalmases F, Buendia M, Cibrián R. Dynamic resistance of teeth: technical considerations and applications of an experimental device. *Endod Dent Traumatol.* 1991; 7: 10–14.
9. Bennett DT. Traumatized anterior teeth. I – Assessing the injury and principles of treatment. *Br Dent J.* 1963; 115: 309–11.
10. Jennett B, Teasdale G, Braakman R, Minderhoud J, Knill-Jones R. Predicting outcome in individual patients after severe head injury. *Lancet.* 1976; 1: 1031–4.
11. Lloyd N. Comment Re: “Traumatic brain injuries in illustrated literature: experience from a series of over 700 head injuries in the Asterix comic books». *Acta Neurochir.* 2011; 153: 2499.
12. Thompson DC, Rivara FP, Thompson R. Helmets for preventing head and facial injuries in bicyclists *Cochrane Database Syst Rev.* 2000; CD001855. Review.
13. Glendor U, Marcenés W, Andreassen JO. Classification, Epidemiology and Etiology. In: Andreassen JO, Andreassen FM, Andersson L (editors) *Textbook and Color Atlas of Traumatic Injuries to the Teeth*, 4th ed. København, Blackwell Munksgaard. 2007. p. 226–7.
14. Brunner F, Krasti G, Fillipi A. Dental trauma in adults in Switzerland. *Dent Traumatol.* 2009; 25: 181–4.
15. Traebert J, Peres MA, Blank V, Boell RD, Pietruza JA. Prevalence of traumatic dental injury and associated factors among 12-year-old schoolchildren in Florianopolis, Brazil. *Dent Traumatol.* 2003; 19: 15–8.
16. Celenk S, Sezgin B, Ayna B, Atakul F. Causes of dental fractures in the early permanent dentition: A retrospective study. *J Endod.* 2002; 28: 208–10.

Adresse: Sigbjørn Løes, Kjevekirurgisk avdeling, Haukeland universitetssjukehus, postboks 1400, 5021 Bergen. E-post: sigbjorn.loes@odont.uib.no

Artikkelen har gjennomgått eksternt faglig vurdering.

Økland SJB, Løes S. Ansiktstraumatologi i litteraturen. En analyse av tann- og kjeveskader i Pondus og Asterix. *Nor Tannlegeforen Tid.* 2014; 124: 462–8.

Tidendes pris for beste oversiktsartikkel

Tidende ønsker å oppmuntre til gode oversiktsartikler i tidsskriftet. Prisen på 40 000 kroner tildeles forfatteren(e) av den artikkelen som vurderes som den beste publiserte oversiktsartikkelen i løpet av to årganger av Tidende.

Tidende ønsker å oppmuntre til en type fagskriving som er etterspurt blant leserne og som bidrar til å opprettholde

norsk fagspråk. Tidendes pris for beste oversiktsartikkel deles ut hvert annet år og neste gang i forbindelse med NTFs landsmøte i 2015.

Ved bedømmelse blir det lagt særlig vekt på:

– artikkelens systematikk og kilde-
håndtering

– innholdets relevans for Tidendes lesere
– disposisjon, fremstillingsform og lesbarhet
– illustrasjoner

Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til redaktøren

Unngår du også å gå til tannlegen?




zendium®
HJELPER DEG!

Les mer om zendium sine unike produkter på zendium.no



Gode råd

- Informer tannlegekontoret at du har tannlegeskrekk før du booker din tannlegetime
- Skriv ned dine spørsmål til tannlegen før tannlegebesøket
- Kom i god tid. Sitt og les en stund i venterommet
- Ta med deg egen musikk. Skal du borre en tann og synes at borrellyden er ubehagelig kan du ta med deg favorittmusikken og høre på den under behandlingen
- Ta med en venn som støtter deg under behandlingen
- Tannpleiepersonalet er der for å hjelpe pasienter som føler seg urolige før og under behandlingen
- Tenk etter og fortell tannlegen hva det er som gjør at du har tannlegeskrekk i behandlingssituasjonen

Under Kievs gyldne kupler

Av tannlege Torbjørn Guldseth

Ukraina har preget nyhetsbildet den siste tiden. I skrivende stund i mars måned har Russland overtatt Krim-halvøya, og landets framtid er uvisst. Jeg var der i oktober før opprøret og de politiske omveltningene fant sted, og mens det fremdeles hersket fredelige tilstander.

Når du kjører fra flyplassen inn mot Kiev, så får du først øye på silhuetten av en enorm kvinneskikkelse med skjold og sverd. Det er den 62 m høye *Rodina Mat*, som oversatt betyr «Nasjonens Mor». Det offisielle navnet er *Monumentet over forsvaret av Fedrelandet*. Folkevittigheten kaller henne «Jernjomfruen», enda hun er laget av titan. Sverdet er 16 m langt og skjoldet veier 12 tonn, så statuen er typisk for Sovjet-tidens pompøsitet. Innvendig går det heis opp til den høyre handa, og der er det en plattform med utsikt over millionbyen og elven Dnepr.

I sokkelen til statuen ligger *Museum for den store Fedrelandskrigen* som har store utstillingshaller med såkalte dioramaer. Det er glassmontere hvor man framstiller krigsscener med våpen, kjøretøyer og soldater i forgrunnen, og med en glidende overgang til en malt bakgrunn. Så dyktig utført at du ikke ser skillet mellom virkelighet og bilde. Utstillingen har også makabre innslag, for eksempel et par hansker laget av menneskehud. Et besøk i museet og du skjønner hvilken katastrofe den andre verdenskrigen var for Ukraina. Mellom fem og syv millioner sivile mistet livet, av dem var en million jøder. I tillegg regner man med at 2,7 millioner av soldatene som falt på sovjetisk side var etniske ukrai-



ner. Ingen klarer å fatte alle tragediene som skjuler seg bak slike tall, og i et land med en slik historie blir ikke noe glemt i løpet av bare to- tre generasjoner.

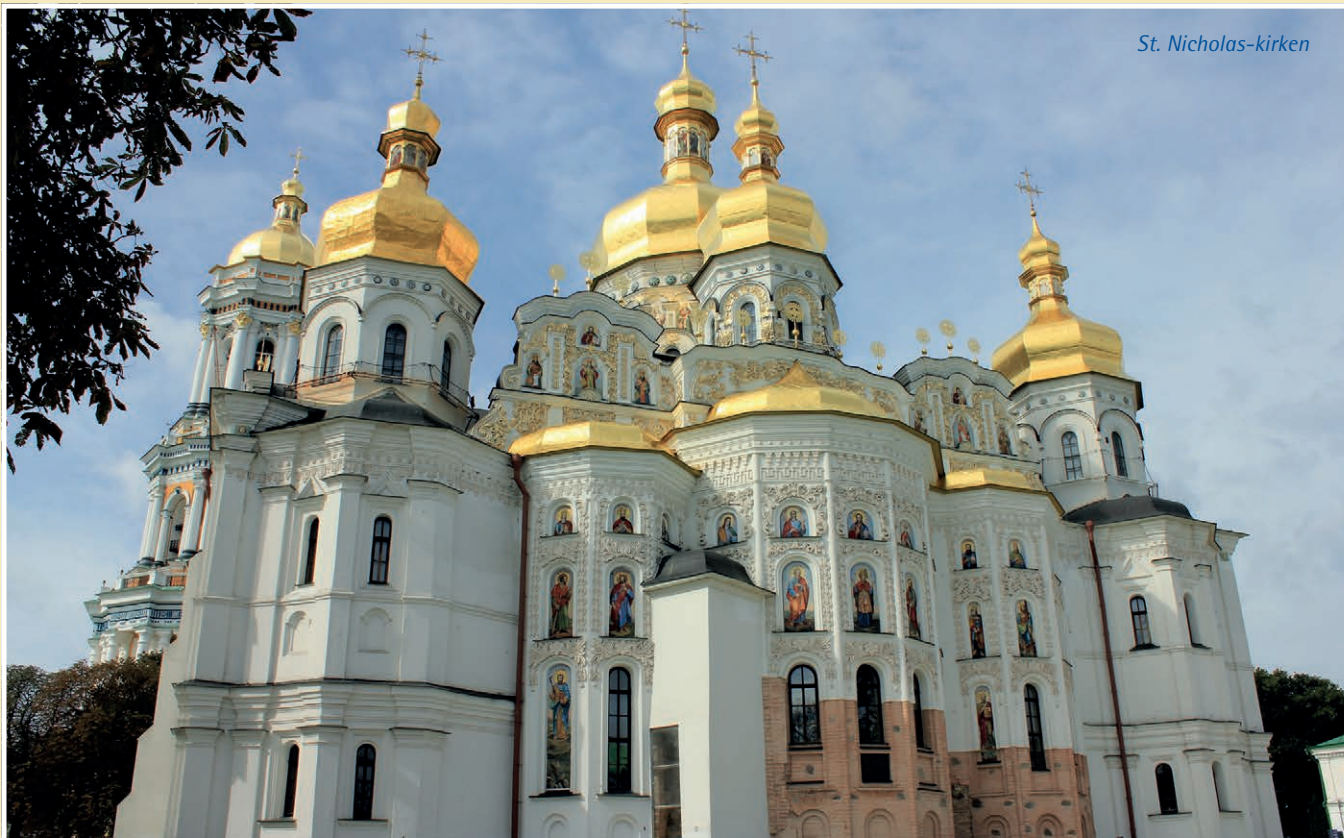
BLANT UNDERJORDISKE MUNKER •

Klosteranlegget Kyevo-Pecherska Lavra ligger på en høyde over byen. *Pechera* betyr hule og *lavra* betyr kloster. Det er det helligste sted for den ortodokse kirke, så hvert år valfarter titusener av pilegrimer dit. Du finner kirker med de karakteristiske gyldne kuplene og museer fulle av ikoner, relikvier, malerier, bøker og skulpturer. Klosteret ble anlagt i 1051 av en russisk munk som senere ble kanonisert til St Antoniy. Han hadde avlagt munkeløftet på Athos i Hellas. (Den spesielt interesserte leser finner en artikkel om Athos i Sommersnummeret 2010.) De første munkene gravde ut huler i elvebakken der de levde som eremitter, bare med en liten åpning for mat og drikke. Når en munk døde, ble kroppen naturlig konserverert uten balsamering av den lave temperaturen og tørre luf-

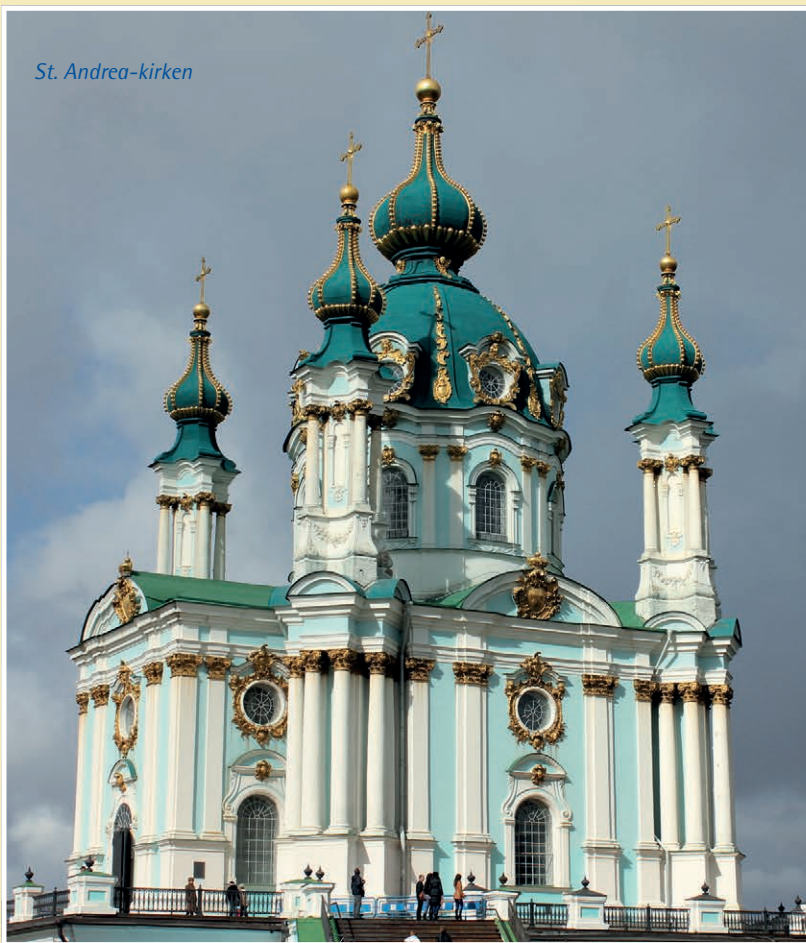
ta. Mumiene har holdt seg helt til i dag, og de blir derfor ansett som helige og tilegnes helbredende egenskaper.

Dagens bygninger i Lavra ble anlagt i det 18. århundre i ukrainsk barokk stil. Det er en fryd for øyet å vandre mellom alle de vakre kirkene. Innvendig er de dekorert med freskomalerier, ikoner og mosaikker. Øvre Lavra tilhører patriarkatet i Kiev og er senter for den religiøse aktiviteten i Ukraina, mens Nedre Lavra med grotteklostrene tilhører Moskva-patriarkatet. Du merker godt skillet mellom de to religiøse verdenene. De Moskva-ortodokse er strengere og ikke særlig glad i oss vantro utlendinger.

Turister får bare slippe inn i en liten del av huleklostrene ettersom mange områder er forbeholdt presteskaper og pilegrimene. Munkene vokter inngangen, og med drevne øyne sorterer de vekk ikke-troende. Jeg ble øyeblikkelig avslørt, selv om jeg med vilje hadde ikledd meg loslitte bukser og en gammel skinnjakke. Nå ville tilfellet at jeg kom i snakk med en ukrainsk mor og



St. Nicholas-kirken



St. Andrea-kirken

hennes datter. De bodde i London og var på pilegrimsferd. Samtalen endte med at jeg inviterte dem på lunsj etterpå hvis jeg fikk lov til å slå følge. Damene var anstendig kledd med side skjørt og sjal som tildekket hodet. Denne gangen gikk det greit å passere vaktpostmunken.

Å besøke Nedre Lavra er en spesiell opplevelse. Gjennom de trange tunnelene kommer du til den underjordiske spisesalen, og det fins tre underjordiske kirker. Du må kjøpe stearinlys for å lyse opp der du skal gå. De mumifiserte kroppene av over hundre munkker ligger i glasskister inne i nisjer. Mumiene er dekket til, så du ser bare en finger eller en tå som stikker ut. Du finner St Antoni som grunnla klosteret i 1051, og likedan den hellige Nestor Krøniker. Han er studentene sin skytshelgen så de tenner lys foran ham for å få gode karakterer til eksamen. Synd at jeg ikke kjente til Nestor den gang jeg tok eksamen i røntgen på Tannlegehøyskolen. En annen berømt munk er Ioann Martyren. Han kjempet imot de syndige tanker man kan få om



kvinner og kvinnekjønn ved å la seg begrave halvveis i de 40 dagene som fasten varer. Resultatet var at hans syndige, nedre halvdel gikk i oppløsning, mens den hellige overdelen av kroppen forble intakt. Kanskje vi skal kalle ham en halv-helgen?

Grottene er ikke stedet for den som lider av klaustrofobi. De smale gangene er bare en meter bred og knapt to meter høye. Det blir trangt om plassen der du manøvrerer stearinlyset ditt i trengselen. Enkelte av pilegrimene fylles av religiøs ekstase og da råder det komplette kaos. Mumiene har jo helbredende kraft, så pilgrimen kneler for å kysse foten til én, før han kaster seg over til andre siden for å kysse hånden til en annen. I gledesrusen svinger de lysene sine farlig nært ansiktet ditt. For en gangs skyld var jeg glad for å ha lite hår på hodet. Det var en skremmende opplevelse for en sindig protestant som er vant med norsk høymesse. Jeg må innrømme at det var godt å komme ut i dagslyset igjen.

I VIKINGENES SPOR • Fyrst Jaroslav av Gardarike erobret Kønugard, som Kiev het på norrønt, i 1019 med hjelp av svenske og norske væringer. Væ-

ringene var datidens leiesoldater. De ble også brukt av keiseren i Miklagard. Hvis du kommer til Istanbul og besøker den blå moske Hagia Sofia, kan du gå opp på galleriet. Der finner du et forunderlig bevis på væringenes nærvær. En runeinnskrift forteller at *Halvdan var her*.

Jaroslav var gift med den svenske prinsessen Ingejerd Olofsdatter. Snorre forteller at Olav den hellige bodde hos Jaroslav før han dro tilbake til Norge og falt i slaget på Stiklestad. Kongsdatteren Elisaveta Yaroslavna, eller Ellisiv av Kiev som hun kalles i norsk tradisjon, ble gift med kong Harald Hardråde, så det var tette bånd til Norge.

Jaroslav og Ingegjerd er begravet i St Sophia-katedralen. Denne vakre kirken er den eldste i Kiev og har en seks meter høy mosaikk av Jomfru Maria. Etter å ha overlevd i tusen år fra 1017, tror de ortodokse at mosaikken har evig liv og umulig kan bli ødelagt. UNESCO var nok ikke helt overbevist om det samme, for de fant det tryggest å sette katedralen på verdensarvlisten.

For noen år siden ville man ved hjelp av moderne DNA-analyser kartlegge

Jaroslavs vikinge-tilknytning. Da forskerne åpnet sarkofagen, inneholdt den bare ett skjelett! Et eksemplar av *Pravda* fra 1964 lå ved siden av. Forklaringen på mysteriet? Det viste seg at sovjetiske forskere hadde tatt med seg levningene til Leningrad i 1936 og gjort en nøye beskrivelse av hvert bein. Dokumenter viste at skjelettene ble returnert til Kiev i 1940, oppbevart på et lager og lagt tilbake i sarkofagen i 1964. Til alles forbauselse omtalte handover-papirene bare ett skjelett. Hva kan ha hendt med det andre? Den rådende forklaringen er at ukrainske kollaboratører tok med seg Jaroslav da de rømte Kiev sammen med tyskerne i 1943. Ulike kilder hevder at skjelettet endte opp i New Jersey hos en ukrainsk prest. Han hadde det liggende under senga si i 50 år, men før sin død overlevte han det til en biskop bosatt i Brooklyn. Biskopen innrømmet våren 2010 i samtale med ukrainske forskere at han hadde det i sin forvaring. Da han senere ble intervjuet i *Newsweek*, nektet han imidlertid for det. Nå har det ukrainske utenriksdepartementet engasjert seg for å finne ut av saken. Kanskje kan de løse mysteriet og bringe Jaroslav hjem igjen.

Zirkonzahn®

Human Zirconium Technology

TILGJENGELIG
FRA JUNI



Prettau® Anterior sintret og innfarget med Stains ICE Zirkon Malfarben 3D by Enrico Steger

PRETTAU® ANTERIOR

- **Ny Zirkonia** – samme translusens som lithium disilicate
- Meget velegnet for det anteriore området
- > 600 MPa
- For single kroner, inlay, onlay og broer inntil tre ledd (fullanatomisk eller redusert)
- Fullstendig biokompatibel
- Blokker tilgjengelig i forskjellige tykkelser
- Sintringstemperatur 1450 °C
- Individuell innfarging med Colour Liquid Prettau® Anterior Aquarell (tilgjengelig fra juni), Ceramics ICE Zirkon Keramik så vel som Stains ICE Zirkon Malfarben Prettau® og ICE Zirkon Malfarben 3D by Enrico Steger



farget med Colour Liquid Prettau® Anterior Aquarell



sintret

Hvem var dronning Eufemia?

Av tannlege Johnny Grøthe

Du er en av mange hvis du ikke har hørt om dronning Eufemia av Norge før. Ikke desto mindre blir nå en av det nye Oslos hovedgater i Bjørvika oppkalt etter henne. Hennes plass i historien blir ikke minst knyttet til Akershus festning i og med at hun var gift med kong Håkon 5. Magnusson som bygget festningen.

Eufemia, hun var grevinne av Arnstein, datter av fyrst Witzlav 2. av Rügen i Tyskland, var født omkring 1270, nøyaktig når kan vi ikke finne ut. Hun var firmenning av Håkon 5., og de giftet seg i 1299. Det var også ved Rügen at Olav Tryggvason falt i år 1000.

OVERDÅDIG BRYLLUP • Eufemia vokste opp hos morfaren, fyrst Witzlav 1. av Rügen. Fyrst Witzlav må ha bodd på kongsgården i Oslo like etter at Eufemia giftet seg, fordi han ble begravd i Mariakirken.

Bryllupet sto i Mariakirken, som var kongenes egen kirke, på forsommeren i 1299. Brudedefølget gikk i en staselig prosesjon fra Kongsgården til kirken. Omtrent på samme tid døde Eirik 2. Magnusson, og Eufemia gikk inn i dronningrollen straks hun kom til Norge. Under parets kroning i Oslo tok overdådigheten henimot orientalske former. Man kunne, etter de islandske annalene, gå de omkring 700 metre ute fra Ørene til Hallvardskirken på «dunklær, kostbar silke og baldakin». Som medgift fikk hun jordegodset og øya Bygdøy. Kongeparet fikk kun en datter; Ingeborg Håkonsdatter.

KULTURELLE

INTERESSER • Dronning Eufemia var kjent for sin kulturelle interesse som blant annet ble vist ved at hun fikk oversatt en del ridderfortellinger til svensk; de såkalte Eufemiavisene. I norske Wikipedia står det dette om Eufemiavisene:

Eufemiavisene er betegnelsen på tre høviske ridderromaner i verseform, skrevet på svensk ved det norske hoffet på begynnelsen av 1300-tallet. Foranledningen til at visene ble skrevet var at det svenske og norske kongehuset hadde inngått forlovelse mellom Eufemia og Håkons ett år gamle datter Ingebjørg og den tjue år eldre hertug Erik. Dronning Eufemia – som var opptatt av å dyrke kontinental kultur ved de nordiske hoffene – fikk overført tre franske og tyske 1100-tallsromaner i den høviske sjangeren til knittelvers, og sendte dem til sin tilkommende svigersønn for å pleie forbindelsen. De tre visene har tittelen Herr Ivan lejonridderen (1303), Hertug Fredrik av Normandie (1308) og Flores och Blanzeflor (1312).

Eufemiavisene viser spor etter påvirkning fra middelalderballader, og disse sikkert daterte visene er blitt brukt til å spore opprinnelsen til den nordiske middelalderballaden. Den svenske balladeforskeren Bengt R. Jonsson hevder at balladen må ha vært på moten ved det norske hoffet på den tida da Eufemiavisene ble til, og han framsetter den teorien at den nordiske balladesjangeren ble utformet i norske

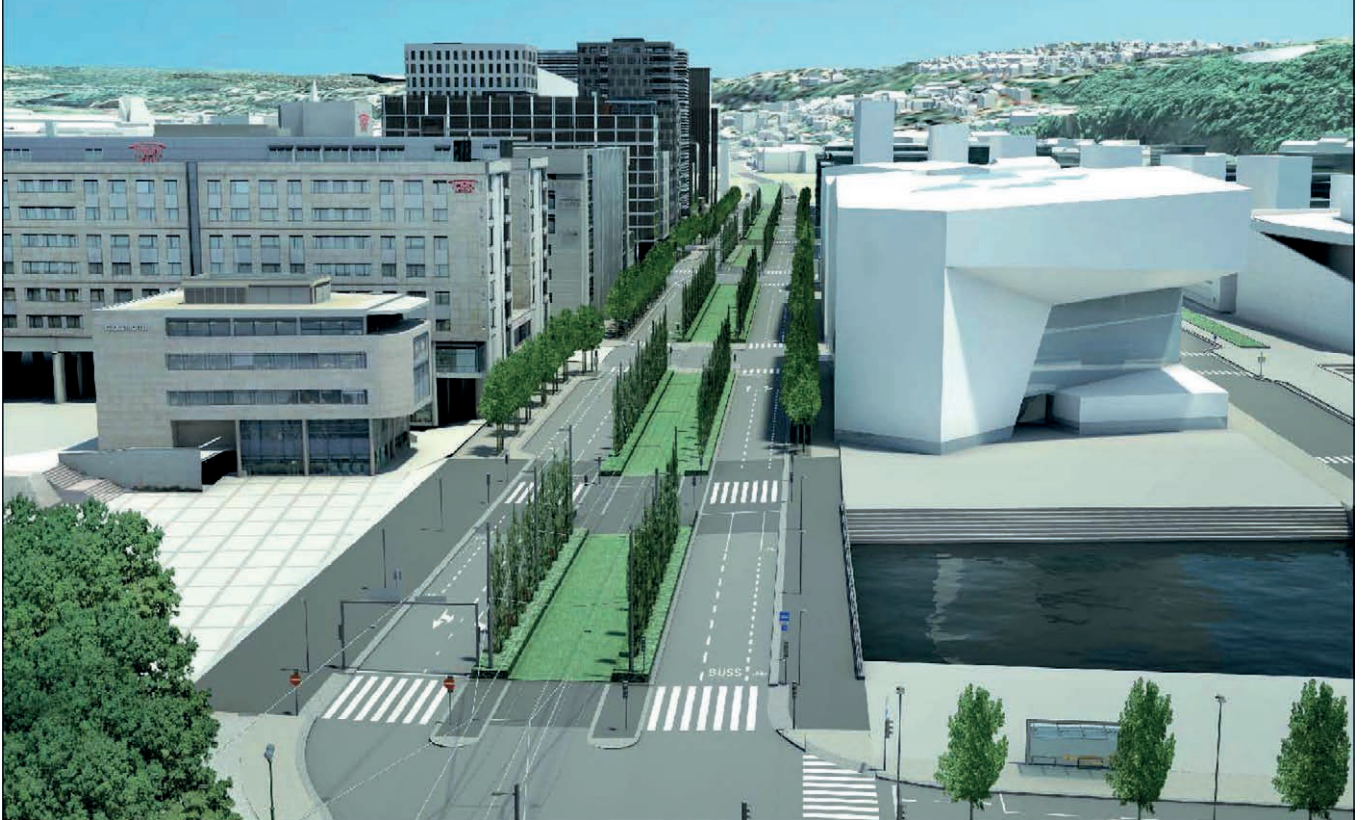


Dronning Eufemia og kong Håkon 5. ble gravlagt i Mariakirken i 1319 og overført til Akershus festning i 1982.

hoffkretser på slutten av 1200-tallet, etter franske forbilder.

BYGDØY SOM MORGENGAVE • Håkon 5.s dronning Eufemia var den første tysk fødte dronning på den norske trone. Ekteskapet mellom Eufemia og hertug Håkon ble trolig avtalt på et dansk-norsk forliksmøte høsten 1298, der fyrst Witzlav deltok som mekler og garant. Forsøkene på å finne en engelsk og deretter en fransk ektefelle for Håkon ble da definitivt oppgitt.

Da hun giftet seg fikk Eufemia som medgift 3000 mark brent (rent) sølv, og hoveddelen av denne pengesummen ble benyttet til å fremme norske interesser i Danmark. Håkons morgengave til den nye dronningen var en fast inntekt på 1200 mark sølv, og der til Bygdøy med alle tilhørende retter. I julen 1302 var fyrst Witzlav gjest hos kongeparet i Oslo for å delta i markeringen av at den ettårige prinsesse Ingebjørg (eneste barn av Håkon og Eufemia) ble forlovet med hertug Erik Magnusson. Witzlav døde – som nevnt



Plan over Eufemiasgate

foran – under dette oppholdet, og testamentet som ble utferdiget 27. desember, har Eufemia som en av testamenteksekutorene.

STORPOLITIKK • Historikerne har siden P. A. Munchs dager satt ekteskapet mellom Håkon og Eufemia inn i en videre utenrikspolitisk ramme; handelen med de nordtyske byene, der fyrst Witzlav siden 1260-årene var en viktig politisk aktør, stod nå helt sentralt i norsk utenriksøkonomi. Det er derfor rimelig å se giftermålet som uttrykk for norske ønsker om et godt og stabilt forhold til sjøbyene. Tradisjonelt var det også et anspent forhold mellom Norge og Danmark. Ekteskapet kan naturlig oppfattes som en strategisk allianse for å demme opp mot det danske østersjøveldet. Det var dessuten stor likhet mellom de godsinteresser fyrst Witzlav og det norske kongehuset hadde i Danmark, noe som ytterligere understreker giftermålet som uttrykk for og del av en antidansk politikk.

Eufemia var oppkalt etter sin farmor som var gift med fyrst Jaromar 2. Farmoren døde imidlertid før den kom-

mende norske dronningen ble født, ca. år 1270. Eufemias far, fyrst Witslav 2. av Rügen, var en viktig brikke i det europeiske stormaktsspillet på 1200-tallet, frem til sin død i 1302.

Dronning Eufemia døde i år 1312 og kong Håkon 5. i 1319. De ble gravlagt i Mariakirken, men deres levninger ble overført til Akershus i 1982.

DRONNING EUFEMIAS GATE •

Dronning Eufemias gate (se plantegninger) planlegges som Bjørvikas hovedgate. Den vil gå i retning øst-vest fra Kong Håkon 5.s gate (i dag Sørenga) i øst til Strandgata i vest. Dronning Eufemias gate vil dermed definere Bjørvikas øst-vest-utstrekning. Den kryssende Håkon 5.s gate representerer Bjørvikas østskanse, mens den kryssende Strandgata (ved Christian Frederiks plass med Paléhaven) representerer Bjørvikas vestskanse. På øst-sida av Kong Håkon 5.s gate starter gateløpet på nytt – som Bispegata. Nå er man ikke lenger i Bjørvika, men i Gamlebyen. Navnet Bispegata refererer til middelalderens Biskopallmenning, som fram til slutten av 1800-tallet var avgrenset av Bjørvik-

stranda i vest og Oslo torg i øst. Ved torget ligger Bispeborgen (Ladegården med barokkhagen) og bispekirka (St. Hallvardsruinen), derav navnet Biskopallmenningen, senere Bispegata.

Dronning Eufemias gate skal være en 43,2 m bred og 700 m lang aveny. Den skal i hver retning ha: Ett sykkelfelt, ett kollektivfelt for buss, ett vanlig kjørefelt, og i midten en egen trikke-trasé. Ambisjonen er at motorgående trafikk skal begrenses mest mulig, og at gaten i størst mulig grad skal kollektivbetjenes av trikk. Det er vedtatt at det skal være trikk i Dronning Eufemias gate, og Ruters plan var at byggingen skulle skje i 2013. Det er imidlertid ikke gjort noe politisk vedtak om hvor Bjørvikalinjen skal videreføres ovenfor Dronning Eufemias gate.

The Iranian connection

Av tannlege Nils J. Jacobsen

«Al» er navnet på en smågutt som tuslet etter meg, hans bonus-bestefar, i mange år. Med sin mørke hud og sitt livlige ansikt vakte han alltid interesse, og jeg hadde stor fornøyelse av å forklare: Hans virkelige bestefar flyktet fra Iran med kone, sønn og datter under Irak-krigen. Det var god grunn til å komme seg vekk. Den paramilitære Basij-militsen tvangsrekrutterte tusenvis av ungdommer. Forsynt med plastnøkkel til Paradis ble de sent til fronten etter å ha lært seg å plukke fra hverandre og sette sammen igjen noen skarve skytevåpen, gutter som jenter. En million av dem ligger begravet ikke langt fra Khomeynis mausoleum utenfor Teheran.



Den vesle familien endte opp som kvoteflytninger i Norge. Det klarte de ved å fortelle at de tilhørte Bahai-religionen, forbudt og forfulgt i Iran. Bahai oppsto på 1800-tallet og bygget sin nye, universelle lov på «ordet» fra tidligere profeter. Det lar seg dårlig forene med Islam, som er den endelige, sanne og uforanderlige religionen, derfor ble bahaier gjenstand for massakrer i det shiamuslimske Iran. Vel etablert i Norge hørte jeg senere aldri et ord verken om bahai eller islam fra den familien. De tilhørte ikke den typen innvandrere som forlanger å basere sitt nye liv på akkurat de samme verdier som de flyktet fra. Datteren ble etter hvert giftet inn i min storfamilie, og så kom Al. Hos meg resulterte disse forhold i en interesse for Iran som ikke lot seg konkretisere før jeg oppdaget at vår kollega og tep-

pehandler Terje arrangerte turer dit. Av uklare grunner var ett av mine delmål å sammenlikne Khomeynis mausoleum med det velkjente Lincoln monumentet i Washington DC.

Iran, eller Persia om man vil, har «alt»: Fjell, høyslette, ørken og kyst mot Det kaspiske hav og Persiabukten, og landets 4 000 år gamle historie er vanskelig å overgå. I årenes løp ble dette området erobret av grekere, tyrkere, mongoler og arabere. Islam spredte seg etter Mohammeds død i 632. Kalenderen i Iran starter 21. mars 632.

Vestmaktens interesse for Iran startet med oljefunn tidlig på 1900-tallet. De sørget etter hvert for å sette Pahlavi-sjahene på tronen, og der ble de helt til den siste ble kastet ut ved revolusjonen i 1979. Den første gjorde forsøk på å få vekk fez og hijab og

chador og restriksjoner på kontakt mellom kjønnene. Det kunne kanskje gått som i nabolandet Tyrkia, der Kemal Atatyrk fikk byttet ut arabisk skrift med latinske bokstaver. Men dessverre forsøkte statsministeren (Mossadeq) å få til mer lønnsomme oljeavtaler med oljeselskapene. Det tålt ikke av Vesten, så han ble kastet. Det iranske hovedspråket *farsi* anvender derfor stadig det arabiske alfabetet med små modifikasjoner. For øvrig skal iranerne ha seg frabedt å bli forvekslet med arabere.

Terje fører oss først til Teheran, en by med 12 millioner mennesker om natten og 16 om dagen. Trafikken er eventyrlig. Tilsynelatende kaos med tre filer konsekvent omgjort til fem, men med muligheter til å gli inn i trafikken fra sidegatene med millimeters klaring og uten bruk av horn! Jeg må

Persepolis ligner både på Palmyra i Syria og på Kongenes dal i Egypt



Skolejenter utenfor Nasjonalmuseet



Den skyhøye skulpturen av shahen uten for palasset er kuttet ved støvelkantene

bare beundre sjåførenes ferdigheter. Og her slipper jeg å ergre meg over Asker-direktørenes el-biler, som peker nese av oss andre fra kollektivfeltet på motorveien mot Oslo!

Første opplevelse er Teppemuseet. Selv jeg, uten kunnskap på området, kan ikke unngå å bli revet med av den urgamle teppekulturen og av den avanserte arkitekturen, i sin tid initiert av dronning Saroya. Hvorfor tar ikke innvandrerne med seg håndverk av denne art til Norge i stedet for å selge kebab på alle gatehjørner?

Så til shahens palass. Det er snakk om den siste sjah, Muhammed Reza,

som sto for et regime med hemmelig politi og undertrykkelse, legendarisk luksus for de få og dyp fattigdom for de mange. Beryktet er det overdådige selskapet som sjahen holdt for verdens koryfeer i Persepolis, oldtidsbyen som Alexander den Store brente. Også kong Olav var der. Ikke rart at folk ville ha revolusjon. Og, som de fleste husker, revolusjon fikk de. Ayatolla Khomeyni returnerte fra sitt eksil, fikk folkets støtte og gjorde Iran til en islamsk republikk, et teokrati der skoler og lover er islamisert etter Sharialovene. Selv ble han en helgen så god som noen. I ettertid er det lett å se at denne

revolusjonen danner mønster for den såkalte «arabiske våren»: Ungdom starter demonstrasjon mot politisk undertrykkelse, som så overtas av islamister og resulterer i et enda verre religiøst/politisk regime.

Shahens palass er flott, men den kjempestore statuen av ham som står ved inngangen, er kuttet ved støvelkantene.

Så til en lokal flyplass for å ta oss til Isfahan, den gamle hovedstaden. Passasjeren på min venstre side er pratsom og nysgjerrig på Norge, men forstummer når jeg vil inn på politiske spørs-

mål. Han er redd for passasjeren på høyre side, som følger godt med uten å si noe. Isfahan er en storslagen gammel by med parker, elver, broer, moskeer og bazarer. «Imam square» er større en Den himmelske freds plass og soukene rundt utrolig innholdsrike Her kan du få alt så nær som alkohol. Det vil si: med gode forbindelser og rikelig med penger så kan det nok ordne seg,

men det er risikabelt. Min kamerat, en veteran fra Libanon med flere år bak seg i Saudi Arabia, er god til å prute. Jeg drikker te og nyter showet.

Guiden forteller oss at det er religionsfrihet her i landet. Han sier ikke noe om bahaier, men vi får med oss armenernes museum og

zoroasternes tempel. Det siste med innlagt foredrag av den hvitkledde biskopen. Jeg finner ut at det nok er zoroaster jeg egentlig er. Zoroastere og kristne har hvert sitt sete i Parlamentet, men alle kandidater må godkjennes av det islamske Vokterrådet, som sitter med bukta og begge endene i alle sammenhenger, også ved å peke ut presidentkandidater. Khomeyni var den første lederen av Vokterrådet etter revolusjonen. Basij-militsen, har etter hvert utviklet seg til et hemmelig politi, som dukker opp over alt og passer på at ikke et hårstrå stikker frem hos de heldekkede kvinnene. Også «våre» kvinner må finne seg i dette. Jeg syns jeg hører Al's mor fnyse. Aldri verden om hun vil la seg dirigere på den måten! Hun vil ikke tilbake hit mer.

Det er meningen å fly videre til Shiraz. Jo visst, det er der druene stammer fra, men nå er det heller dårlig med vinproduksjonen. Flyet er innstilt, så vi må busse 40 mil. Det går hardt ut over noen av oss, så et stoppested ved en gammel «karavanserai», en av de gamle skysstasjonene som tilhørte Sil-

keveien, er kjærkomment på mange uenevnelige vis. Men vi kommer frem ut på natten og er klar til ny utflukt neste morgen, denne gangen til ruinbyen Persepolis. Der er kolossale kongegraver uthogd i fjellveggen, det nevnes både Xerxes og Darios, og utsøkte steinrelieffer på vegger og søyler.

Persepolis minner både om Palmyra i Syria og Kongenes dag i Egypt. Vi blir overøst med informasjon, men for meg er kunnskapen bare på kort besøk i varmen. Da er det bedre tilbake i Shiraz etter solnedgang, der vi besøker byparken hvor nasjonalskalden Hafez hviler. Han synes å ha stor innflytelse den dag i dag. Iranske ungdommer valfarter til hans gravsted i kveldsmørket. På norsk foreligger en bok med utvalgte dikt og nydelige illustrasjoner: «I vinens speil». Intet alkoholforbud den gang, i hvert fall ikke innen poesien, hør bare:

Ved en feiltakelse vandret jeg bort fra skjenkestedets gate

Kast meg av nåde igjen inn på den rette veg

Tillat ikke at jeg blir lagt i jorden på min dødsdag

Ta meg til skjenkestedet og kast meg i vinkrukken

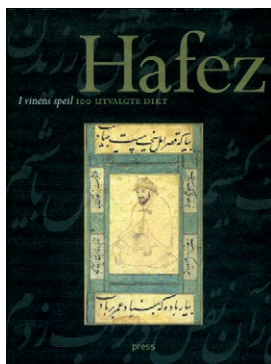
I en nærliggende landsby får vi se hvordan garn farges. Bare naturfarger gjelder. Ujevnheter i fargingen gir øket liv til teppene, sier Terje. Vi får også se hvordan en kvinne knytter tepper. Hun sitter på gulvet mens hender og fingre beveger seg uhyggelig fort. Det kompliserte mønsteret kommer langsomt frem. Det kan ta måneder. Vi trækker litt rundt i gatene og beundrer prestisjebygninger og små arkitektoniske detaljer. Tilbake i Teheran blir vi geleidet gjennom nye basarer, museer og parker og får besøke den lokale teppegrossisten der teppene blir vasket, tørket og strukket. De som vil, får kjøpe og mange gjør det.

Men kulturen kaller: Vi må innom Nasjonalmuseet og Juvelmuseet. Inne i Juvelmuseet er det mørkt og dystert, men uoverskuelige samlinger av gull

og glitter, inklusiv selve Påfugltronen og Koh-i-nor diamanten, alt under sterk bevoktning. Jeg får utmattelsepanikk og staver meg ut i lobbyen for å komme til hektene. Og fra Nasjonalmuseet husker jeg best en vrimmel av skolejenter i røde uniformer med ærbare hijab og leende, hylende, støyende atferd, som blir ytterligere stimulert ved synet av oss vestlige.. Kvinnene i vår gruppe ble særlig grundig gransket. En artig kontrast. Folk vi treffer er ellers vennlige og nysgjerrige på fremmede. Mannlige ungdommer uttrykker ett stort ønske: Å komme seg til USA.

Vår iranske rundtur skal avsluttes med et besøk i Khomeynis mausoleum som ligger inne på en gravlund utenfor byen. Gravlund er egentlig feil. Det er faktisk en hel by med graver og veier på kryss og tvers. En million falne fra Irakkriegen ligger her, andre grupper der. Her skulle nok de jordiske levninger til Al's mor og onkel hvilt sammen med andre ungdommer fra Irak-kriegen. Ondskapsfulle meg tenker også at deres sjeler nå skulle ha nytt tilværelsen i Paradis sammen med selvmordsbombere og andre martyrer som har ofret livet for en god sak. Men Al hadde aldri sett dagens lys.

Midt inne i denne nekropolisen troner Khomeynis voluminøse mausoleum med kupler og tårn. De påkostede bygningene er imponerende på utsiden, men innvendig ser det ut om en uferdig låvebygning, der ayatollaen ligger i et slags bur sammen med sin sønn. Onde tungler sier at sønnen ble drept av regimet, fordi han protesterte mot at faren, som ønsket å være en enkel mann, skulle plasseres i et mausoleum. Kona ligger for seg selv naturligvis, utenfor buret. Folk stapper penger gjennom sprinklene som bidrag til å gjøre det hele ferdig. Vi forlater både mausoleet og Iran med hodet fullt av kulturelle, historiske og religiøse inntrykk rammet inn av en natur som kan måle seg meg hvilken som helst annen. Og sammenlikningen med Lincolnmonumentet? Bare tøv! De to er inkommensurable størrelser.



Hafez er nasjonalskalden. Her poesiamlingen «I vinens speil»

Ditt førstevalg til alle restaureringer

eCEMENT™



eCEMENT er en komposittsement satt i system spesielt for å styrke og forenkle sementering av litium disilikat som e.max og zirkonia restaureringer.

- Komplett sett med alle komponenter som trengs
- Universalt og allsidig
- Enkelt å fjerne overskudd
- Lav filmtykkelse
- Eksepsjonelle fysikalske egenskaper
- Røntgenkontrast
- Viskøs

Velg mellom lysherdende sement for sementering anteriort eller dualherdende sement for sementering posteriort.

NB! Dualherdende sement bør ikke brukes anteriort grunnet misfarginger.

Lunsj i Tsjernobyl

Av tannlege Torbjørn Guldseth

Mandag 28. april 1986 arbeidet jeg som vanlig på tannlegekontoret i Selbu. Den vinteren hadde vi ikke hatt regn etter jul, og på formiddagen la jeg merke til at et lett duskregn falt ned på plenen utenfor. Jeg husker at jeg sa til sekretæren min: «Se, første regnet i år». En uke senere fikk vi vite at det kom fra Tsjernobyl!

Reaktoren kom ut av kontroll på lørdagen. Ni tonn med radioaktive stoffer ble frigitt i eksplosjonen og falt ned over Ukraina og Hvite-Russland. Skyer med radioaktivt innhold drev også med vinden nordover og tømte seg over Skandinavia. Norge var det landet utenfor Sovjetunionen som fikk mest nedfall, hovedsakelig cesium-137. Valdres ble hardt rammet sammen med en del trønderiske kommuner, deriblant Snåsa og Lierne.

VEIEN TIL TSJERNOBYL • I fjor høst var jeg i Ukraina og hadde søkt Innenriksdepartementet om lov til å besøke Tsjernobyl og reaktor 4. Hvor stor er risikoen undrer du? Vel, du må selv avgjøre om du tar sjansen. Risikoen blir ansett for å være minimal hvis du følger sikkerhetspåleggene og oppholdet varer bare i noen timer. Radioaktiviteten på alle overflater er skylt bort av nedbør gjennom årene som er gått. Det sies at man får i seg samme mengde stråling som ved en CT-undersøkelse. For sikkerhets skyld lånte jeg en Geiger-teller for å kunne måle bakgrunnsstrålingen selv.

Mitt reisefølge besto av en ung dame fra Canada og en kar fra Austra-



Restaurant

lia. Godt å se at det fantes flere med de samme morbide interesser. Det er 120 km å kjøre nordover fra Kiev. Etter hvert som vi nærmet oss Tsjernobyl ble det færre og færre biler å møte, og til slutt ingen. Bare forlatte landsbyer å kjøre gjennom. Det fins 186 av dem. Veien ble dårligere og dårligere etter som ingen har drevet vedlikehold på 25 år.

Før Tsjernobyl må man gjennom et check-point for å slippe inn i det som kalles *Sonen*, en sikkerhetssone med radius på 30 kilometer. Her var det nitid kontroll av pass og papirer. Turen holdt på å gå i vasken for min del. Etter at jeg hadde søkt om innreise-løyve fra Norge, hadde jeg fornyet passet mitt. Da ble det ikke samsvar mellom passnummeret og nummeret i løyvet. *Bolsjoj problema!* Slikt gir alltid vansker med politiet, men i et korrumpert land er heldigvis løsningen enkel. Jeg ga 150 hryvnja meget diskret til politimannen, og da slapp jeg inn i Sonen. Byen Tsjernobyl var i sin tid et regionalt sentrum og ga derfor navn til atomkraftverket. Reaktoren ligger i byen Pripjat 18 km lengre nord. Her

bodde 30.000 mennesker. Det var arbeiderne på verket med sine familier.

Vi kunne rusle omkring og fotografere fritt i Tsjernobyl. Forlatte bygninger og villaer med gjengrodd plener. I en hage var eplene fullmodne, men de fristet ikke. Jeg oppdaget en gammel dame som satt på trappa utenfor huset sitt. Myndighetene ser tydeligvis gjennom fingrene med at eldre mennesker flytter tilbake. Kjøretøyer og redskaper brukt til å rydde vekk radioaktivt avfall stod der. Skogen rundt reaktoren ble hogd ned, lagret i store hauger og dekket til med jord. Så det var tett mellom de uhyggelige gule trekantsskiltene som advarte mot stråling. Byen huser også heltemonumentet over de 29 brannmennene som gikk inn uten verneutstyr og slukket brannen i reaktoren. Alle døde etter bare noen uker. Monumentet har teksten «Til de som reddet verden». Teksten er veldig riktig. Hadde de ikke klart å slukke brannen og plutonium hadde blitt frigitt, ville Vest-Europa ha blitt ubeboelig. Tenk over det: Hele Vest-Europa!



Klasserom



Radiobilder

REAKTOR NR 4 • En merkelig opplevelse å stå foran reaktoren som du har sett bilde av så mange ganger. Man blir ivrig etter å få tatt det obligatoriske foto av seg selv med den som bakgrunn. Been there, seen it. Det var ikke lov å gå nærmere enn 300 meter. Et par-tre politifolk fulgte med hele tiden og passet på at vi ikke tok bilder av resten av anlegget. Reaktoren ble dekket av en sarkofag av bly og sement, og

mange mennesker ofret liv og helse i sikringsarbeidet. Først brukte de roboter til å fjerne radioaktivt materiale, men mekanismen fjusket på grunn av varmen. Sovjetregimet erstattet derfor maskinene med det de kalte for *bio-roboter*, som ganske enkelt betyr soldater. Soldatene var ikledd forklær av bly, og jobben besto av å løpe ut på taket og skyfle ned uranbiter med spade. Skiftet varte bare 90 sekunder før en

ny overtok. En utrivelig jobb, og det var sikkert så som så med frivilligheten. Sovjetstaten hadde rikelig tilgang på menneskemateriell så de lot gruvearbeidere grave en tunnel under reaktoren. I et rasende tempo gjorde de jobben med å støpe et sikringsfundament. Nå er det gått så lang tid siden ulykken at de er nødt til å bygge en ny sarkofag. Den vil dekke hele reaktoren og skal trekkes på plass etter skinner.

Sovjetmyndighetene forholdt seg tause mens katastrofen utfoldet seg. Som kjent var det svenskene som slo alarm og informerte verden. Seks dager etter eksplosjonen var det 1. mai, og partisjefen i Kiev lot gateparaden gå som normalt uten å si noe. Vinden hadde snudd, og det var regnvær slik at både deltakere og tilskuere ble direkte eksponert for nedfallet. Ingen kan si hvor mange som ble kreftsyke og døde etterpå. Alle dokumenter som kan belyse saken er forsvunnet fra arkivene. Denne partisjefen tok senere sitt eget liv.

NEDFALLET I NORGE • Situasjonen i Norge var heller ikke særlig tillitvekkende. Tradisjonelt ser våre myndigheter det som viktigst å bagatellisere og roe ned befolkningen ved katastrofer. Vi manglet et landsomfattende system for måling av radioaktiv stråling, selv om prøvesprengningene på Novaja Semlja i 1960-åra hadde gitt forurenset melk i Finnmark.

Statens institutt for strålehygiene foretok målinger utenfor sine egne bygninger i Oslo (sic). De fant ingen urovekkende verdier, og mente derfor at reaktorulykken ikke hadde konsekvenser for oss. Eneste tiltaket de gjennomførte var å heve tiltaksgrensen for matvarer fra 70 til 600 bequerell. Daværende helseminister Mork sa at «dette er slett ikke noe å bry seg om». Han burde selvfølgelig ha sørget for utdeling av jodtabletter til de som var blitt eksponert. Det kunne spart oss for mange tilfeller av kreft i skjoldbruskkjertelen. Heldigvis ante Adresseavisen i Trondheim at noe var galt, og fikk fagfolk fra NTH til å kartlegge nedfallet. De fant høye becquerellverdier i innlandsfisk, rein og sau, og Frostas salatavling måtte kasseres den våren. I Sverige antar man at 850 svensker har fått kreft som følge av ulykken. Norge har ikke gjort noe estimat.

VANDRING I PRIPJAT • To døgn etter eksplosjonen ble Pripjats befolkning på 30000 evakuert. De fikk to timers varsel og bare lov til å ta med seg private papirer. Beskjeden var at det var bare midlertidig flytting og at de snart kunne komme hjem igjen.

Å gå omkring i den forlatte byen er en selsom opplevelse. Byen ble i sin tid bygget i et skogsområde, og nå holder skogen på å ta over på nytt. Alle bygningene står til forfalls så trær og busker vokser opp gjennom hull i asfalten. Lenin-gaten er helt gjengrodd så du skjønner ikke at det har vært gate en gang. Tause bygninger som kulturplassen, hotellet, svømmehallen supermarkedet, sykehuset, fornøylesparken med pariserhjul og forlatte radiobiler. Skolebygningen der barnas



Naturen tar tilbake

bøker, penner og atlaser ligger igjen. Sterkest inntrykk er å se at alt sammen er plyndret og ramponert. Ikke nok med at alt av verdi er stjålet, men glass og vinduer er knust og inventaret vandalisert.

Et annet fenomen er at dyrebestanden har tatt seg kraftig opp, og vi kunne se sportegn etter villsvin overalt. I Hvite-Russland har de latt dyrelivet utvikle seg fritt i det kontaminerte området, så det er blitt til en gedigen dyrepark. Jeg brukte Geiger-telleren flittig i Pripjat. Det største utslaget fikk jeg på planter som hadde vokst gjennom asfalten. Det var på 12,4 millisievert.

LUNSJ I STOLOVA • Vel tilbake til Tsjernobyl fikk tilbud om å overnatte der, men det fristet ikke noe særlig. Vi takket derimot ja til å spise lunsj. Til min store overraskelse ble den servert i en autentisk sovjetisk *stolova*, som betyr kantine. Det var en morsom opplevelse å få oppleve det gamle sovjetiske kjøkken igjen. Svart brød, poteter, rødbeter, kål og løk er basisvarene. Enkel bondekost og svært mye fett på

grunn av de kalde vintre. Først fikk vi servert den tradisjonelle rødbetsuppen. Deretter sopp, feite pølser og kokt fleisk. Dessert har de ingen tradisjon for. Den canadiske damen turte ikke spise annet enn brød, mens australieren og jeg riktig koste oss med det kraftige måltidet. Vi visste at maten var hentet utenfor Sonen. For sikkerhets skyld avsluttet vi måltidet med et stort glass vodka i tilfelle vi hadde fått i oss noen «bekkereller».

Før vi kunne forlate Sonen, måtte vi gå gjennom et måleapparat og sjekke nivået på kroppens -stråling. Et spennende øyeblikk. Vakten fortalte at en gang hadde alarmen gått. Det var en hollandsk fotograf som toskete nok hadde vandret omkring i skogen rundt byen. Et besøk i Pripjat med de forlatte lekeplasser og tomme bygninger er nok en av verdens mest sære turer. Å ha sett åstedet for en apokalypse gjør et sterkt inntrykk. Opplevelsen føles trist og ubehagelig. Du griper deg selv i å tenke Hva i all verden gjør jeg her? Jeg drar helt sikkert ikke tilbake.



Bestøveren. Foto: Tor Arne Vinje.



FlashMax P3 herder på 1 sek!

Spar tid og få bedre herderesultater - helt trygt!

Vi og bl.a. Clinicians Report - anbefaler 1 sek. herding pr. 2 mm lag, og så 3 sek. på det avsluttende laget. Opptil 5.850 mW/cm² gir fullstendig trygg herding. Nå innbyttekampanje: Les mer på www.tonnedental.no

Innbyttekampanje:

Før 8.990,-

7.490,-

inkl. moms

Nyhet!

Praktisk lysmåler for alle LED-lamper!



Test din LED herdelampe om den leverer det den skal. Måler lamper helt opptil 6.000 mW/cm²! Les mer på www.tonnedental.no

Før 1.490,-

998,-

inkl. moms



Tonne Dental

Telefon 66 89 20 50 - www.tonnedental.no - salg@tonnedental.no

Bataljon 99 – satt opp uten tannlege

Av tannlege Johnny Grøthe

Lite kjent og derfor noe under-kommunisert er historien om Bataljon 99 som er det norske navnet på 99th Infantry Battalion (Separate), en amerikansk militær avdeling under den andre verdenskrigen og som besto av innvandringsøkende nordmenn og første og andre generasjons norske innvandrere til USA; ordet «separate» betyr at avdelingen ikke var tilknyttet noe spesielt regiment, men var disponibel der det var behov.

Etter angrepet på Pearl Harbor i desember 1941 vurderte det amerikanske War Department om og hvordan det amerikanske militæret kunne bruke de mange utenlandske statsborgere (deriblant strandede sjømenn) og to-språklige første og andre generasjons innvandrere fra tysk-okkuperte områder og som befant seg i USA.

NORSK BATALJON OPPRETTET

FØRST • Etter noen innsigelser besluttet myndighetene å sette opp slike enheter fra visse etniske grupper; utenom de med tilknytting til Norge ble det opprettet avdelinger med bakgrunn fra Filippinene, Japan, Hellas og Østerrike. Bataljon 99, den norske, var den som først ble etablert, den ble satt opp 19. juli 1942 i Camp Ripley i Minnesota og var opprinnelig tiltenkt oppdrag under en alliert invasjon av det tysk-okkuperte Norge, derfor var det av betydning at mannskapene kunne snakke og forstå norsk. De som ikke hadde fått amerikansk statsborgerskap, fikk dette da de ble tatt inn i bataljonen.

Bataljonen gjennomgikk (sammen med 10th Mountain Division) den mest intensive fjell- og vintertrening noen amerikansk avdeling har fått nettopp med tanke på en mulig invasjon av Norge. Denne treningen foregikk ved Camp Hale i Colorado, og denne avanserte treningen gjorde at avdelingen ofte ble satt inn for å ta på seg oppdrag og utføre operasjoner utover det normale.

Frivillige fra bataljonen, 80 menige og 12 offiserer, ble trent i spesialoppdrag og underlagt OSS (Office of Strategic Services, forløperen til CIA) og gitt betegnelsen NORSOG (Norwegian Special Operations Group). Denne enheten ble i mars 1945 sluppet i fallskjerm for å utføre sabotasjeoppdrag mot jernbanen i Nord-Trøndelag og Nordland under navnet «Operasjon RYPE».

Bataljon 99 ble i mesteparten av tiden ledet av Harold D. Hansen. Han var kaptein da avdelingen ble opprettet, ble forfremmet til major, og da avdelingens sjef senere ble såret, ble Hansen sjef og gitt graden oberst.

TRENING I ENGLAND • Selv om bataljonen var en liten enhet, ble den grunnset sin status vist spesiell oppmerksomhet. Den ble inspisert av president Roosevelt, og dens oppgaver ble diskutert på en konferanse mellom den britiske statsminister Winston Churchill og general Eisenhower. Bataljonen ble forutsatt å danne sikkerhetsstyrken for den norske kongefamilien og regjeringen i en eventuell kamp for Norge i senere stadier av krigen.



Bataljonen i marsj mot Slottet

Bataljon 99 besto opprinnelig av 931 mann. Den ble senere utvidet til å omfatte en full bataljon på 1000 mann. Da var bataljonens tannlege – av en uforklarlig årsak – tatt ut av mannskaplisten. Dette protesterte den oppsatte tannlegen, kaptein Gustav Svendsen, på. Han fikk hjelp av den norskættede senatoren fra Minnesota og også av en kongressmann fra Minnesota. De hevdet at når bataljonen var en separat enhet måtte den også bemannes med en tannlege, noe som var standard i en bataljonsoppsetting, og de truet med at støtten til bataljonen ville komme til å lide når støtten til den skulle vurderes hvis ikke tannlegen kom med. Resultatet ble at tannlegen kom med, og dermed kom bataljonen – litt uvanlig – til å bestå av 1001 mann, den største bataljonen i US Army. Bataljonen var nå allerede blitt overført til Skottland med en gammel bananbåt, S/S Mexico, og tannlegen ble fløyet over etterpå.

Treningen i England var intens og hard, ofte i vanskelig terreng og under ekstreme forhold som skulle gi inntrykk av å etterlikne forhold som ville kunne oppstå i krig. NORSOG-gruppen ble skilt ut fra resten av bataljonen og trent separat.

I midten av januar 1944 ble bataljonen forflyttet til Wales hvor den ble forlagt i ti Nissen-hytter på eiendommen som omringet det gamle romantiske slottet Glenusk Castle. Offiserene og kontorpersonalet bodde på selve slottet. Nærmeste by var Crickhowell, og i nærheten lå også den pittoreske byen Abergavenny, en småby med en

befolkning på om lag 4000, i en vakker dal.

DEL AV DEN ALLIERTE

INVASJONEN • Bataljonen kom aldri i kamp i Norge, men den ble om kvelden 22. juni 1944 – noen dager etter selve starten på invasjonen – en del av den allierte invasjonen på det europeiske fastland da den ble satt i land på det som ble kalt Omaha Beach. Som den «separate» bataljon den var, tilhørte den ikke noe spesielt regiment, men ble stadig attasjert forskjellige avdelingers styrker etter behov. Fra september 1944 opererte bataljonen i Belgia. Julen 1944 var bataljonen involvert i Ardenneroffensiven der 160 000 liv gikk tapt.

Etter et par uheldige episoder ble det bestemt at det ikke skulle snakkes norsk, men engelsk i bataljonen nå for å unngå misforståelser og feiltolkninger med et «fremmed» språk i bruk – kanskje også for ikke å bli misoppfattet for at det var tysk som ble snakket.

NORSOG-gruppen opererte separat og ble sluppet ut i fallskjerm bak fiendens linjer. Bataljonen hadde totalt 101 dager i kamp. Tapstallene var 52 falne i kamp med fienden, 207 sårede og 6 savnet i kamp.

I januar 1945 sluttet Bataljon 99 seg til 474th Regiment (Separate) i Barnevill-sur-Mer. Dette regimentet hadde som formål å forberede seg på en mulig invasjon av Norge etter planleggingsalternativet om en mulig delvis tysk tilbaketrekning fra Norge. På dette tidspunktet hadde de tyske styrkene i Norge evakuert og brent Finnmark og trukket seg tilbake bak Lyn-gen-linjen. Det var et tenkt scenario at tyskerne måtte trekke seg tilbake sør for Dovre, og at det kunne bli aktuelt å etablere den norske regjeringen midlertidig i Trondheim.

Den 2. april 1945 forflyttet regimentet seg til Aachen i Tyskland. Bataljon 99s oppgaver fram til 11. mai besto hovedsakelig i patruljering og nedkjemping av lommer med fortsatt tysk motstand. I april var styrken ansvarlig for transporten av naziskatter som ble

funnet i Merkers-gruvene; det var valuta, gullbarrer og -mynter, bager med sølv, platinum, smykker og kunstskatter, alt ble flyttet til et sikkert sted i Frankfurtområdet.

TIL NORGE – ENDELIG • Den 30. mai 1945 ble Bataljon 99 sammen med elementer fra 474th Regiment innskipet i Le Havre med kurs for Norge. Mannskapene hadde fått utdelt splitter nye uniformer med bataljonens avdelingsmerke med vikingskipsmotiv på høyre skulder og 474-regimentets merke på venstre skulder. Deler av styrken gikk i land i Drammen, mens hovedstyrken og Bataljon 99 kom til Oslo i landgangsfartøyer og med utstyr som blant annet jeoper og M8 Greyhound stridsvogner den 5. juni. Styrken ble innkvartert i to-etasjers tidligere tyskerbrakker på Smestad i det som ble kalt Camp Smestad.

Den 7. juni var en enhet fra Bataljon 99 æresvakt ved kong Haakon VIIIs hjemkomst. Kongen hadde spesielt bedt om dette, og enheten sto oppstilt på kongens høyre side idet han steg i land på Honnørbyggen i Oslo. Resten av bataljonen dannet vaktstyrke på ruten opp til Slottet. Oppgaven til bataljonen under oppholdet i Norge besto ellers i vakthold og å hjelpe til med å avvæpne og uttransportere tyskerne. Ellers hadde bataljonen flere vellykkete og populære parader gjennom gatene i Oslo.

«FERIE» I NORGE – OG RETUR TIL

USA • Etter nesten et helt år på slagmarkene i Europa med erfaringer fra krigens grusomheter inn på livet, ble oppholdet i Norge på mange måter en velfortjent «ferie». De fleste av soldatene hadde aldri vært i Norge før, og de nøt livet og den nyvunne europeiske friheten. De var svært populære blant den norske befolkningen, og det ga dem rik anledning til å sosialisere seg og opprette nye vennskap. Mange av soldatene forelsket seg i en norsk jente, og noen få ekteskap ble også inngått.



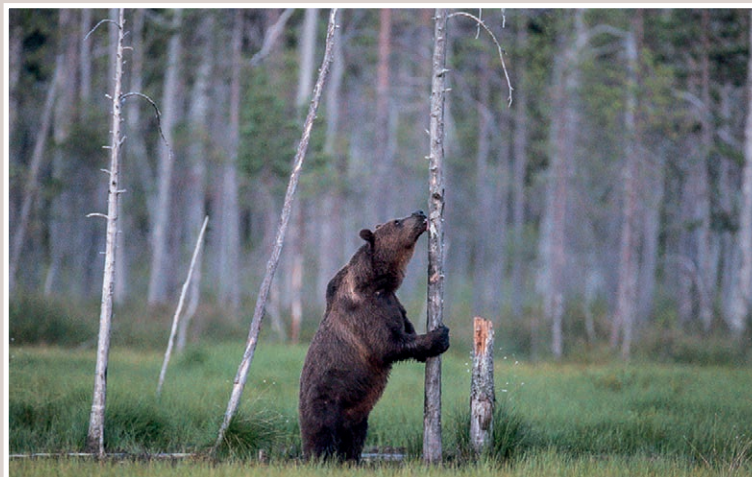
Gjenlevende mannskaper fra Bataljon 99 fikk i 2011 tildelt den norske deltakermedaljen utenfor den norske ambassadørresidensen i USA av forsvarssjefen, general Harald Sunde

Før avreisen fra Norge gjennomførte styrkene en siste parade gjennom Oslos gater fra Rådhuset til Slottet hvor kong Haakon ble overrakt 474-regimentets fane. To bataljoner fra regimentet ble skipet ut fra Oslo den 15. oktober. Den 17. oktober 1945 forlot Bataljon 99 som de siste av de amerikanske styrkene Oslo med S/S Bienville, da var det også noen norske ektefeller og forloveder med. Skipet ankom Boston den 1. november, og Bataljon 99 ble da offisielt oppløst. Bataljon 99 hadde vært hjemme i Norge; nå var den hjemme i Amerika.

DELTAKERMEDALJEN • Den 11. januar 2011 ble det offisielt godkjent at gjenlevende veteraner fra Bataljon 99 skulle få tildelt den norske deltakermedaljen. Den ble den 28. mai 2011 tildelt av forsvarssjefen, general Harald Sunde, under en offisiell seremoni ved residensen til den norske ambassadøren i Washington DC.



Bataljonsmedalje: Medalje for deltakelse i Bataljon 99



Bjørn, Finland. Foto: Tor Arne Vinje

Farvel til ein Oslo-praksis

Tannlege Helge Årøen (Oslokullet, 1963)

*Ja.
Det var det.*

*Eg stengjer sakte døra.
No har eg trekt mi siste visdomstann.
Her har eg møtt så mange rare vanskar.
Eg prøvde då å hjelpe
det eg vann.*

*Eg fylte fyrste tann i nittenseksti.
Eg minnst stunda som var det i dag.
Eg hugsar frøken Berg i rutet kjole.
Så tillitsfull og grei.
Vi var på lag.*

*Så måtte mine eigne tenner vølast.
Eg fekk inn berre gull og det var bra.
For gullet vil visst fylgje meg i grava.
Eg fekk nok alt det beste
som dei sa.*

*Eg hadde gode år i Groruddalen.
Eg bygde opp ein praksis
tann for tann.
Og det var bra å «bu» i
Geitmyrsvegen,
og kjenne gleda over det
ein fagmann kan.*

*Men tida går
og livet vart så stutt.*

*Eg skulle helst ha samla solskinsdagar
og arbeid i ein praksis
utan slutt.*

Jeg er et multitalent!

Total-, Selektiv-,
Selv-ets: Det blir det
samme for meg!

Jeg kan gjøre
mye mere enn
konvensjonelle
adhesiver!

Mitt innhold er
nok til mer enn
250 applikasjoner!



HVER DRÅPE ER PROFITT

En fleksibel løsning for enhver bonding situasjon, som du kan stole på

- Kan appliseres med- eller uten fosforsyre og etsing
- Svært godt egnet for direkte og indirekte restaureringer
- Sikker adhesjon til forskjellige typer materiale, som metall, xirkonium eller aluminium oksid og silikat porselen, uten noen tilleggsprimer
- Appliseres i ett lag – kun 35 sekunders total arbeidstid



Futurabond M+



Tar bilder for hele verden



Tannlege Espen Mortensen tar spektakulære naturbilder som blir brukt i en verdensomspennende reklamekampanje. – Det er fantastisk for meg å jobbe proft som fotograf, sier han.

Lofoten stiger fjellene rett opp fra havet.

– Rått og mektig. Naturen i Lofoten kan nesten ta pusten fra deg, sier Mortensen. Han er tannlege på Tanntorget i Svolvær og kombinerer tannlegeriet med profesjonell fotojobb.

En av de mest spesielle fotojobber som han har gjort, var for tyske Sympatex, et verdensomspennende selskap som driver med membranteknologi for fjellsko og mye annet. Sjefen i Sympatex var til stede under ekstremспортarrangementet Free Ride i Lofoten, og

der var Mortensen sjeffotograf. Bildene og naturen falt i smak.

– En dag, noen måneder etter arrangementet, fikk jeg en epost fra Tyskland der det stod at Sympatex hadde bestemt seg for at naturen i Lofoten skulle være bakgrunnen i deres neste verdensomspennende reklamekampanje. Jeg ble innleid som fotograf, før de bestilte reklamebyrået som jeg skulle arbeide sammen med. Reklamebyrået ble bekymret da de hørte at en tannlege skulle være kampanjefotograf for en så stor jobb, sier Mortensen. Reklamekampanjen kostet 200 000 euro...

Han jobbet med kampanjen en uke om vinteren, og en uke om sommeren, og tok til sammen 20 000 bilder i Lofoten. Han arbeidet som fotograf sammen med reklameteamet som blant annet besto av modeller og en art

director som styrte Mortensens fotojobb svært detaljert. Mortensen fikk 10 tettskrevne A4-sider med forklaringer på hvordan bildene skulle tas. Ingenting skulle foregå tilfeldig.

TÅKEHAV • Den uken Mortensen jobbet med bildene om vinteren, lå Lofoten i tåkehavet hele tiden, slik at han ikke fikk tatt bildene med den prektige naturen som bakgrunn. Det ble stress. Teamet reiste til Tyskland igjen. Men Mortensen leide inn noen modeller, noen uker senere, for en dags fotojobb før han tok påskeferie. Da falt alt på plass i finværet. Og bildene kan man se i Sympatex-kampanjer over hele Europa, Amerika og Asia. De er brukt i trykte magasiner, plakater, på internett og mye annen form for reklame. Kampanjen ruller fortsatt rundt om i verden.



*Et av de spektakulære bildene til den verdensomspennende reklamekampanjen for Sympatex.
Foto: Espen Mortensen.*



*Bildet av kona og et av deres barn, fotografert i Lofoten. Bildet er brukt i store reklamekampanjer.
Foto: Espen Mortensen.*

Et av bildene fra denne foto-shooten ble trykket på et kjempestort reklamebanner som ble brukt under Ispomessa, en produktmesse for ski, telt og annet fjellutstyr i München. Banneret var fem ganger femten meter stort. Tøft. Noen av de tøffeste bildene til Espen Mortensen kan du se på www.sympatex.com, alle bildene som ruller på førstesiden er hans.

– Hvordan opplever du å ha levert reklamebilder til en så stor kampanje?

– Utrolig tilfredsstillende. Det var mye press. Og en dyr kampanje. Det morsomste er at bildene jeg tok ut fra mine egne ideer ble brukt, ikke de som var detaljert planlagt av reklamebyrået på forhånd. Jeg fikk min signatur på bildene, sier Mortensen.

– Det var fantastisk å arbeide med foto på et slikt nivå og spennende å jobbe sammen med så proffe folk med høye krav til resultatet. Dette er folk som for eksempel arbeider i studio i Tyskland der en modell koster 60 000 kroner om dagen.

Mortensen er nøye med å påpeke at det finnes mange gode fotografer i Norge, og at han ikke er spesiell i denne sammenheng. Men han har funnet sin egen stil, sin signatur på aktivitetsbildene. Andre tar bilder på en annen måte.

HOTELL OG KRAFTSELSKAP • Thonhotellet i Svolvær har mange flotte, store bilder på veggen inne i hotellet, signert Espen Mortensen. Lofot-kraft bruker bilder han har tatt på sine nett-

sider. Salt.nu er et spesielt innovativt selskap som i likhet med mange andre også bruker ham som fotograf.

– Det spennende med å jobbe for bedrifter på denne måten, er å være med og skape en visuell profil sammen med grafisk designer og kunden.

– Jeg har en stor fordel som bor på en utrolig kul plass, Lofoten. Og her er jeg lømmekjent i et område med utallige fotomuligheter. Lofoten er en av verdens beste locations for reklame-team som tar bilder innen livsstil, ski, klær, opplevelser. Hvert år kommer det store reklameteam til Lofoten for å gjøre jobber.

Med Norskehavet på utsiden og Vestfjorden på innsiden, ligger Lofoten nærmest ute i havet. Det gir mye skiftende vær.



Bildet er tatt fra fjellet Presten i Lofoten, og legg merke til ørnen. Foto: Espen Mortensen. (Bildet er også brukt i Tidendes sommernummer i 2010)

– Her i Lofoten har vi et spesielt lys som endrer seg raskt. Vi kan ha fire årstider på en dag. Og vi får spesielle pastellfarger – for eksempel lilla, rosa og blått – når sola er borte på vintertid, sier han.

MER ENN VAKKERT • Espen Mortensen har med seg fotoapparatet nærmest uansett hvor han ferdes. Slik var det også da han som redningsmann var med på en øvelse på fjellet Presten i Lofoten. Han satt på ei fjellhulle og ventet på at helikopteret skulle hente ham. Ventetiden benyttet han til å fotografere naturen. I stedet for å ta et vanlig naturbilde, så vendte han denne gang kameraet nesten rett ned mot sjøen.

– Motivet er vakkert. Og jeg har fotografert fra dette stedet mange ganger. Plutselig kom det en ørn flyvende. Det er ørnen som får bildet til å bli mer enn vakkert. Med ørnen blir bildet spesielt. Det vanskeligste med å ta bilder er ikke det tekniske, det har jeg i fingrene, men det å finne rett vinkel, rette tidspunktet for å ta bildet og det riktige uttrykket i motivet. Jo mer erfaring man har, desto mer 'flaks' får

man. Det handler på en måte om å se situasjonene før de skjer.

– Hvordan opplevde du å ta blinkskuddet med ørnen?

– Jeg så bare i søkeren. Og tenkte at dette kunne bli et skikkelig bra bilde. Da jeg så hvor vellykket det ble, fikk jeg frysninger. Greier jeg å ta to gode bilder i løpet av ett år, så er jeg fornøyd. Bildet med ørnen var et av de to, det året.

En annen gang fotograferte han sin kone, Cathrine da hun løp foran et av deres barn på en strand i Lofoten. Kommunikasjonen mellom mor og barn ble helt spesiell i retning horisonten. Bildet ble brukt i en stor reklamekampanje da høgskolen i Bodø ble universitet. Cathrine er for øvrig også tannlege på Tanntorget i Svolvær.

Espen Mortensen har levert bilder til mange andre, blant dem er Visitnorway, som har reklamert for Norge med Lofoten-bildene hans. Folkeaksjonen mot oljeboring i Lofoten bruker også bilder han har tatt.

– Jeg mener tannleger er de eneste som bør få lov til å bore i Lofoten!

– Hvordan er det å ha to jobber, med andre ord å være både tannlege og fotograf?

– Som tannlege føler jeg meg privilegert, det er en kjempespennende jobb, utfordrende og alltid noe nytt å lære. Fotografering er kreativt på en annen måte.

Jeg trives veldig godt med begge jobbene.

– Jeg er opptatt av å verne om familielivet. Derfor har jeg profesjonalisert fotojobbingen min til dagtid. Mine foto-opppdragsgivere kjøper meg ut fra tannklinikken, sier Espen Mortensen.

– Har du noen fototips?

– Ta mange bilder. Lær deg å se når det kan bli gode bilder før du tar opp kameraet. Mange bruker automatikken, enten de har et speilreflekskamera til 15 000 kroner eller et rimelig kompaktkamera. Det gir OK bilder. Men blinkskuddene får du når du har lært deg å stille inn fotoapparatet manuelt, sier Mortensen.

Han gir et eksempel: Tar du bilder av ungene dine julaften, på automatikk, risikerer du at blitsen blir så kraftig at barnet blir nesten hvitt i ansiktet, mens bakgrunnen blir helt mørk. Riktig bruk av blits og godt innstilt kamera, ville gitt fine lystoner i ansiktet og fått med folkene som sitter i bakgrunnen.

– Men på dagtid er det ofte fint lys, og man kan lykkes med å ta et OK bilde ute med automatikk?

– Jeg synes det er best å ta bilder utendørs om morgenen eller kvelden, når lyset er i endring. Da får jeg det magiske lyset, sier han.

– Hva er drivkraften din for å ta bilder?

– Jeg vil formidle opplevelser. I begynnelsen var drivkraften å formidle mine egne opplevelser og mine venners opplevelser, etter hvert ble det også profesjonell jobbing. Om folk sier: Oj, i det bildet var det god stemning. Eller: Wow! Det var et flott sted, så har jeg oppnådd mye, sier Espen Mortensen, som alltid er på utkikk etter nye blinkskudd.

Harald Vingelsgaard



PAROEX®

Klorheksidin med GOD SMAK, for alle behov!

GUM® Paroex CHX MUNNVANN & TANKKREM
er godkjent for bruk og videresalg fra klinikk.



INTENSIV KORTTIDSBRUK

0,12% CHX + CPC MUNNVANN

- Motvirker tannkjøttproblemer
- Reduserer bakterier og styrker tannkjøttet
- Reduserer plakkdannelse
- 9 av 10 mener at GUM® Paroex smaker bedre*

* Data on file



DAGLIG FOREBYGGENDE PLEIE

0,06% CHX + CPC TANKKREM m. Fluor

- Lav dose av klorheksidin
- Reduserer blødende tannkjøtt
- Motvirker plakkdannelse og sensibelt tannkjøtt
- Holder tennene sterke og friske
- Inneholder 1450 ppm fluor
- For pasienter som trenger mer enn en vanlig tannkrem



Ildsjel i eldorado for klatring



Tannlege Cathrine Mortensen er en ildsjel for klatresporten i Lofoten, et eldorado for klatring. Hun er både instruktør for barneklatring og en aktiv klatrer selv.

– Jeg liker klatring veldig godt, fordi det er utfordrende både mentalt og fysisk. Fysisk fordi det er en fordel å være sterk, smidig og spenstig. Mentalt fordi man må være konsentrert, sier hun, og snakker om risikoen for å falle, men uansett klatres det alltid med tau som sikring.

– Klatring er gøy. På jobben som tannlege er det mange problemstillinger som man må ta stilling til hver dag. Med en hobby som klatring, får jeg utfordringer, og kobler fullstendig av, sier hun.

Klatring er en fin sport for å forebygge belastningsskader.

– Tannlegeskroppen sitter fem dager i uka på jobb. Når jeg klatrer føler jeg at jeg får både manuellterapi og fysioterapi samtidig, som en naturlig følge av treningen. Klatring er veldig fint for å forebygge stivhet i nakken og skul-

drene. Og så er det veldig sosialt. Hver torsdag har vi jenteklatring. Å være på jenteklatring er balsam for sjela, sier hun.

Klatring gjør med andre ord godt både for kropp og sjel.

SPEKTAKULÆRT • Selv om Cathrine Mortensen klatrer lite utendørs, har hun hatt noen spektakulære opplevelser som klatrer i fjellene i Lofoten. En gang klatret hun i sju timer på Presten ved Henningsvær. Et fjell med fantastisk utsikt.

Her er den store klatrevæggen i Kong Øysteins Hall. Legge merke til klatrerne oppe på veggen. Foto: Espen Mortensen.



– Når jeg henger i fjellveggen der, kan jeg se rett ned i havet. Det var en tur sammen med en erfaren utendørs-klatrer. Jeg klatret etter ham, og vi hadde ti standplasser underveis på den turen. Vi brukte et 60 meters tau og klatret mellom 30 og 50 meter fra standplass til standplass.

– Etter en slik tur, kan jeg forstå klatrere som sier innendørs klatring er plastikk-klatring. Turen på Presten var på en varm sommerdag, til og med berget i fjellet var varmt. Og da kunne jeg klatre i bare T-skjorte – i Lofoten. Fantastisk. Den fineste klatreopplevelsen jeg har hatt. En drømmetur.

MOR OG BARNA • Cathrine Mortensen er mor til Mathilde (9) og Mathias (5). Og hun er instruktør for barnegruppene i Lofoten Tindeklubb på stedet Vågan hvor hun bor. Der har klubben en stor klatrevegg i Kong Øysteins Hall, et topp treningsanlegg. Begge ungene er med og klatrer i veggen innendørs.

– Jeg er mest engasjert i barneklatinga, der vi har tre grupper med plass til 12 unger i hver gruppe.

Lofoten Tindeklubb har om lag 100 medlemmer. En populær klubb.

Noe av det mest spesielle med klatresporten innendørs, sammenlignet med annen sport, er at alle ungene klatrer sammen med mor eller far. En av foreldrene står på gulvet og sikrer med tauet, når barna klatrer i veggen. Cathrine Mortensen instruerer.

– Hvordan er miljøet i klubben?

– Veldig, veldig bra. Med barneklatinga kommer jeg nært inn på foreldrene, jeg blir godt kjent med mange. Foreldrene er trofaste og ivrige klatreentusiaster. Når vi sier det blir ferie, synes foreldrene og barna at det er veldig synd, fordi klatinga er noe de gleder seg til å være med på gang etter gang.

Cathrine Mortensen ser hvor lett ungene takler klatreveggen.

– For unger er klating naturlig. Jeg har til gode å se den som ikke får dette til. Jentene bruker nærmest automatisk sin smidighet til å komme opp til top-

pen av klatreveggen. Mens guttene er sterkere, og heiser seg mer opp med armene og overkroppen. Jentene er flinkere teknisk. I klating er det om å gjøre å kombinere god teknikk med styrke og spenst.

BYGDE VEGG • For noen år siden manglet Lofoten innendørs klatrevegg. Cathrine Mortensen og noen andre ildsjeler satte i gang et stort prosjekt og fikk bygd klatreveggen som kostet 1,2 millioner kroner.

Det ble svært mye papirarbeid med prosjektet. Byråkrati. Godkjenning fra kommunen. Søknader om tippemidler. Og innsamling av penger fra næringslivet.

Dugnadsånden er svært god i Lofoten. Mange gjorde mye for å få på plass klatreveggen. Ikke bare med papirarbeid, men også med å male veggen, feste på plass bolter, skru klatretak og mye annet.

Klatrerne kan velge forskjellig vanskelighetsgrad, og veggen har overheng, nærmest som et tak på toppen, slik at det skal bli ekstra utfordrende å klatre der.

I Lofoten kan det være mye dårlig vær, spesielt om høsten. Mørketida gjør det ikke lettere. Derfor er det nyttig med en klatrevegg hvor man kan drive klatresport hele året innendørs.

KLINIKKEN • Cathrine Mortensen driver klinikken Tanntorget i Svolvær sentrum, sammen med sin mann og tannlege Espen Mortensen og tannlege Gunnhild Johansen.

Tanntorget holder til i andre etasje i et stort bygg som de selv eier. Første etasje leies ut til Sparebank1. I tredje etasje er det både leger og fysioterapeuter.

Tanntorget har tatt med alle ansatte på teambuilding i Kong Øysteins Hall. Alle klatret i klatreveggen. Moro.

Cathrine er fra Harstad, Espen fra Bodø.

– Etter at jeg og Espen ble ferdig utdannet tannleger i Bergen, flyttet vi til Lofoten, fordi det er fantastiske



Cathrine Mortensen ved klatreveggen.
Foto: Espen Mortensen.

muligheter til både klating og skigåing her, sier Cathrine.

– Jeg føler meg heldig som har funnet en hobby som jeg trives så godt med. Klating anbefales! sier tannlege og klatreentusiast Cathrine Mortensen.

Harald Vingelsgaard

Bunad, dramatikk og pensjon

Tannlege Bjørg Figenschou (74) pensjonerte seg i juni i 2013. – Det ble forferdelig kjedelig, sier hun. Kjedsomheten blåste bort i hennes drømmebil, en gammel VW kabriolet, på vei til ny jobb.

Vi møter den blide, glade og fargerike Bjørg Figenschou hjemme på Røros, hvor hun bor i et hus som ble bygget på 1700-tallet. Huset er fredet, slik hele sentrum av Røros er som verdensarvsted. Hun kan se bort til slagghaugene som vitner om gruvedriften i Bergstaden Røros gjennom flere hundre år. Men Bjørg Figenschou har ikke boret i annet enn tenner opp gjennom årene.

– Denne blir fin! Inne i stua sitter hun og monterer en Innherreds-bunad. En lidenskap. En tidkrevende hobby til glede for hennes barn og barnebarn. Mens hun syr mimrer hun om dramatikken fra gamledager, spesielt da hun begynte å arbeide som tannlege i Oslo etter at hun var ferdig utdannet ved Tannlegehøgskolen, som Institutt for klinisk odontologi het den gang da. Året var 1964. Hun fikk sin første jobb som tannlege i skoletannpleien og tjente 19 kroner og 10 øre i timen.

– En dårlig betalt jobb. Og det var forferdelig kjedelig. Vi som arbeidet der, gjorde så lite som mulig og satt og strikket på jobben! Sier Bjørg Figenschou.

– Nå tuller du?

– Nei, dette er sant, understreker hun over sybordet.

Verre var det at utstyret i klinikken den gang ikke holdt vann.

– Vi hadde ikke vannbor. Vi sprutet vann i munnen på pasientene med klysterballong!

HÅNDJERN I KLINIKKEN • Toppen av drama fikk hun som tannlege på tannlegevakta, hvor hun arbeidet hver fredag, i tillegg til jobben i den offentlige tannklinikken. Fangene i Botsfengselet i Oslo, de verste kriminelle i hele landet, fikk høre at det var en attraktiv «pike», som de sa den gang, på tannlegevakta fredager. Alle ville dit. Fangene fikk plutselig tannpine hver fredag...

Og inn i klinikken kom fangene i flokk med følge.

– En fangevokter gikk alltid foran. Bak ham gikk fangene med fotlenker, og det raslet og ramlet fælt på venteværelset da følget fra Botsfengselet kom.

De farligste fangene ble festet til tannlegestolen med håndjern til armlene og fotlenker til fotbrettet. Bjørg Figenschou opplevde ingen dramatikk utover dette.

– Jeg synes det var kjempeartig å jobbe på tannlegevakta. Der fikk vi opp farten, i motsetning til jobben i den offentlige tannklinikken. En langfredag i påska, arbeidet jeg og en kollega fra mitt kull på Tannlegehøgskolen sammen på tannlegevakta. Vi to behandlet 102 pasienter på en dag! Det ble mye trekking og starten på rot-fyllinger.

Bjørg Figenschou skrev ikke journaler, men hadde tre tannlegesekretærer til å hjelpe seg med papirarbeidet.

Den dagen fangene snakket om TV glemmer hun aldri.

– Jeg var med på et rebusprogram på TV sammen med den kjente skøyte-løperen Hjalmar «Hjallis» Andersen i 1965.

– Jeg så deg på TV, sa den ene fangen til meg, før han spurte sin medfange om han hadde sett tannlegen på TV.

– Nei, jeg satt ikke inne i fengsel da programmet ble sendt, svarte den andre... Han hadde ikke TV hjemme, det var ikke vanlig den gang. Men i Botsfengselet fikk alle innsatte se TV.

BESØK • – Hei! Ei jente i 20-årene kommer inn i stua til Bjørg Figenschou. Det er et av hennes syv barnebarn, og hun er på besøk på Røros sammen med en venninne. Bjørg setter stor pris på å få overnattingsbesøk fra familien. Hun gir noen beskjeder og forteller at det blir fersk torsk til middag, før hun snakker om hvor ferden gikk etter at hun var ferdig med sitt første år som tannlege i Oslo.

– Jeg reiste til Alta og begynte å arbeide i en offentlig tannklinik der. Tannhelsen var generelt dårlig på den tiden, midt på 1960-tallet.

– Jeg trekte mange tenner og la store mengder amalgam, til og med på fortennene til barn.

TANTE PINE • Særlig mye bedre var det ikke de første årene hun arbeidet på Røros, fra 1968.

– Jeg husker jeg måtte trekke tenner på unger i tre-fire-fem-årsalderen. Påføre ungene smerte på denne måten, er den verste jobben jeg noen gang har gjort som tannlege. Ungene kalte meg Tante Pine og gråt da de så meg på gata etterpå...

Men da fluorrevolusjonen kom, med fluortabletter og fluortannkrem, ble alt mye bedre. Figenschou fikk en hyggelig jobb som tannlege. Og de siste 20

årene, fram til hun ble pensjonist juni 2013 var hun offentlig tannlege på Os i Nord-Østerdal, ei mil fra Røros. Det ble mange fine år.

– Ungene sa: Hei Bjørg! Og de smilte bredt med flotte tenner. Helt utrolig, sammenlignet med hva jeg opplevde i mine første år som tannlege.

Bjørg Figenschou var overtannlege fram til hun ble 65 år, og trappet ned til to dager i uka til hun gikk av med pensjon i juni 2013, som 74-åring.

– Å bli pensjonist har aldri hørtet ut som himmelrik for meg. Noen snakker fint om å være pensjonist. Men jeg er singel, etter mannen min døde for mange år siden. Og alle mine tre barn er blitt voksne og flyttet fra Røros. Jeg synes tiden som pensjonist ble drepene kjedelig.

– Jeg har «know-how». Jeg kan bore og jeg synes jeg er flink med pasienter som er redde for å gå til tannlegen. Da jeg fikk jobb i en privat klinikk i Brønnøysund, sa ja på sekundet. Jeg jobber en uke i måneden. Jeg tjener penger, det har jeg heller ikke noe imot, ler Figenschou.

EKSOTISK • Hun begynte å arbeide igjen i februar og ble pendler. En gang i måneden tar hun den lange turen fra Røros i Sør-Trøndelag til Brønnøysund i Nordland. Og hver gang kjører hun den gamle VW kabriolet drømmebilen sin fra Røros til flyplassen på Værnes. Det lekker litt fra taket når det regner, men det regner lite på Røros. På fine, varme solskinsdager kjører hun uten tak, med elgskinnslue.

– Jeg ser ut som om jeg skulle vært en gammel flypionér.



Bjørg Figenschou er en sprek 74 år gammel pensjonist som bor i et hus fra 1700-tallet.

Hun tar propellfly med Widerøe fra Værnes til Brønnøysund.

– Et veldig hyggelig flyselskap med mange trivelige folk.

Livet på kysten i Brønnøysund er eksotisk for Figenschou som bor på fjellet på Røros. I Brønnøysund kan hun se Hurtigruta, med alle turistene, legge til kai noen minutter etter at hun er ferdig på arbeid. En opplevelse i seg selv.

Tannboden heter klinikken hvor hun arbeider.

– Der driver jeg med vanlig konserverende tannbehandling, lager mange kroner og noen broer. Mange pasienter kommer fra øya Vega, og jeg får god kontakt med dem. De er utadventde.

– Skal du ikke flytte til Vega? Sa en av pasientene til meg.

– Jo, hvis du finner en mann i passende alder. Det må være en handyman, svarte jeg, fordi jeg har veldig mye jeg skulle ha gjort med huset mitt på Røros, både innvendig og utvendig.

– Ikke noe problem. På Vega er det mange handyman i passende alder, fikk hun vite.

Så hvem vet hvor veien går videre...

Men det er et problem med Vega for henne. Midt i fleipen om sin fremtid, kommer Bjørg Figenschou med et lite økonomisk hjertesukk.

– Om jeg skulle begynt å arbeide i en offentlig tannklinikk på Vega, eller andre steder, ville jeg bli trukket i pensjon, fordi jeg får penger fra KLP etter et langt yrkesliv som offentlig tannlege. Merkelig nok kan jeg tjene så mye jeg vil i en privat tannklinikk,



Bjørg Figenschou syr på stuebordet i sitt hjem på Røros i Sør-Trøndelag.

uten å bli trukket i pensjonen, sier hun.

Og på Vega finnes ingen privat tanneklinikk...

Bjørg Figenschou fastslår at hun blir boende på Røros.

– Her har jeg mange gode venner. Utadvendte folk som gjerne går ut og tar en øl sammen eller inviterer til middag. Røros er et livlig sted hvor det skjer mye. Jeg er veldig glad i Røros og rørosingene, sier Bjørg som opprinnelig kommer fra Verdal. Derfor bruker hun Innherredsbunad, ikke Rørosdrakt, til festlige anledninger.

EN DRØY SPØK • Bjørg Figenschou er også skribent. Det vil si at hun skriver noen små, korte og humoristiske historier, petiter i lokalavisa Fjell-

Ljom på Røros. De fleste historiene handler om hennes barnebarn.

– Alle på min alder synes barnebarn er morsomme. Og en petit skal være morsom.

En gang hun skrev om aprilsnarr, ble det både moro og alvor. Bjørg sendte SMS til sine tre barn om at hun i en alder av 65 år hadde tatt på seg å være fostermor for en åtte år gammel gutt. Da ble ungene hennes bekymret, mildt sagt. Spesielt da mor Bjørg skrev at hun følte seg trist og ensom etter at hennes voksne unger hadde flyttet hjemmefra. Mor som har godt humør og mange gode venner og venninner, tenkte barna hennes. Barna pustet lettet ut da de fikk høre at det var en 1. april spøk.

Ungene hennes liker ikke å høre denne historien gjenfortalt. Men mor Bjørg synes at den er morsom fortsatt.

Oppe på skapet inntil veggen i stua hjemme hos Bjørg Figenschou ligger det ei orgelpipe. Den tilhører det gamle kirkeorgelet på Røros.

– Jeg har samlet inn mye penger ved å selge orgelpipene på det gamle kirkeorgelet. Og i fjor ble det nye orgelet i Røros kirke innviet, med himmelsk lyd, mye takket være hennes dugnadsinnsats, sammen med andre ivrige ildsjeler på Røros.

Bjørg Figenschou fortsetter å sy på bunaden, mens stearinlysene brenner ved vinduet og VW-kabrioleten på gårdsplassen venter på neste tur til jobb.

74-åringen Bjørg Figenschou nyter livet som pensjonist på Røros og som tannlege i Brønnøysund.

Tekst og foto: Harald Vingelsgaard

ARTINORWAY®



IPS.e.max, krone/bro/fasett	PR. LEDD	kr 1.145,-
Zirconia, krone	PR. LEDD	kr 1.250,-
Delprotese med metall		kr 1.950,-
Helprotese		kr 1.895,-
Valplast, 1-5 tenner		kr 1.400,-
Valplast, 6-14 tenner		kr 1.600,-



Rockeshow for milliardærene

Tannlege Knut Vindal (64) skrur opp volumet på sin elektriske gitar, og vrenger lyden, slik at det skal høres ut som legenden Jimi Hendrix. Vindal spiller solo så heftig, at den ene strengen ryker. Fullt trøkk og show!

Vi er på konsert med gruppa Ghost Gang i hjembygda til Knut Vindal i Oppdal. De spiller i en helikopterhangar for milliardærer fra Trondheim. Og for naboene i Oppdal. Vindal er frontfigur, han synger og er sologitaristen. Han spiller på en helt spesiell gitar, en Fender Stratocaster som han kjøpte i 1965, og han er iført et knall rødt tørkle som pannebånd, kanskje det også litt inspirert av hans gamle gitarhelt Jimi Hendrix.

Konserten begynte litt forsiktig, med en folkemusikklåt, «Det står ein friar uti gard'e», før rocken tok taket. Vindal underholdt publikum mellom låtene også. Han fortalte fra sin ungdomstid, før neste låt, om den gang Ghost Gang ble Møremestre i rock, det vil si den beste rockegruppa i Møre, selv om de kom fra Sør-Trøndelag, feil side av fylkesgrensa. Ghost Gang vant foran gruppa til Henning Sommerro. Og det har Vindal hatt mye moro av opp gjennom årene. Kanskje Vindal var et større talent enn Sommerro? Hvem vet? Sommerro satset på musikk og ble superkjent, spesielt med «Vårsøg», mens Vindal satset på tannlegeriet.

GYNGER OG SYNGER • Publikum ser ut til å kose seg der de står foran scenen. Ghost Gang-fansen gynger og

synger, noen danser litt, og alle gir skikkelig applaus mellom numrene.

Knut Vindal introduserer neste låt, Apache med Shadows, en gitarklassiker det også, riktignok nærmest motstykke til Hendrix, i og med at det er en rolig, klangfull gitarmelodi med rene toner, ispedd en god dose romklang.

– Apache er fra tida da det var flere tipier enn hytter i Røkkelia, sier Vindal. Han har det moro med å fortelle om den gang da han vokste opp i Oppdal, bygda hvor hyttebyggingen har vært enorm de siste 30 årene. Røkkelia er lia hvor Kjell Inge Røkke har sitt hyttepalass, rett ovenfor flyplassen som han har fått bygd ut for sine store privatfly. Og i Røkkelia er det blitt mange hytter opp gjennom årene. Da Vindal snakket om tipier, mente han unger og ungdom som sprang rundt i lia og lekte indianere i terrenget, lenge før hyttene ble satt opp.

Gammel Shadows-musikk, det liker publikum. Og snart lanserer Vindal en lynhurtig Quiz. Han slår akkorden som åpner Beatles-låten «Hard Days Night» og bråstopper.

– Hvilken sang er dette? Spør han. Og mange vet svaret. Dermed er Ghost Gang straks i gang med Beatles. Publikum får også høre Jimi Hendrix' avdempede låt Little Wing, før Knut Vindal tar helt av.

Avslutningslåten blir en blanding av Foxy Lady, Purple Haze, begge klassikere fra Jimi Hendrix. Nå jobber Vindal svært intenst med gitarsoloen. Fingrene flyr over gitarhalsen i høyt tempo på de lyseste strengene. Og han slår med høyrehånda ned på gitarhalsen for å få den rette effekten. Oj, der

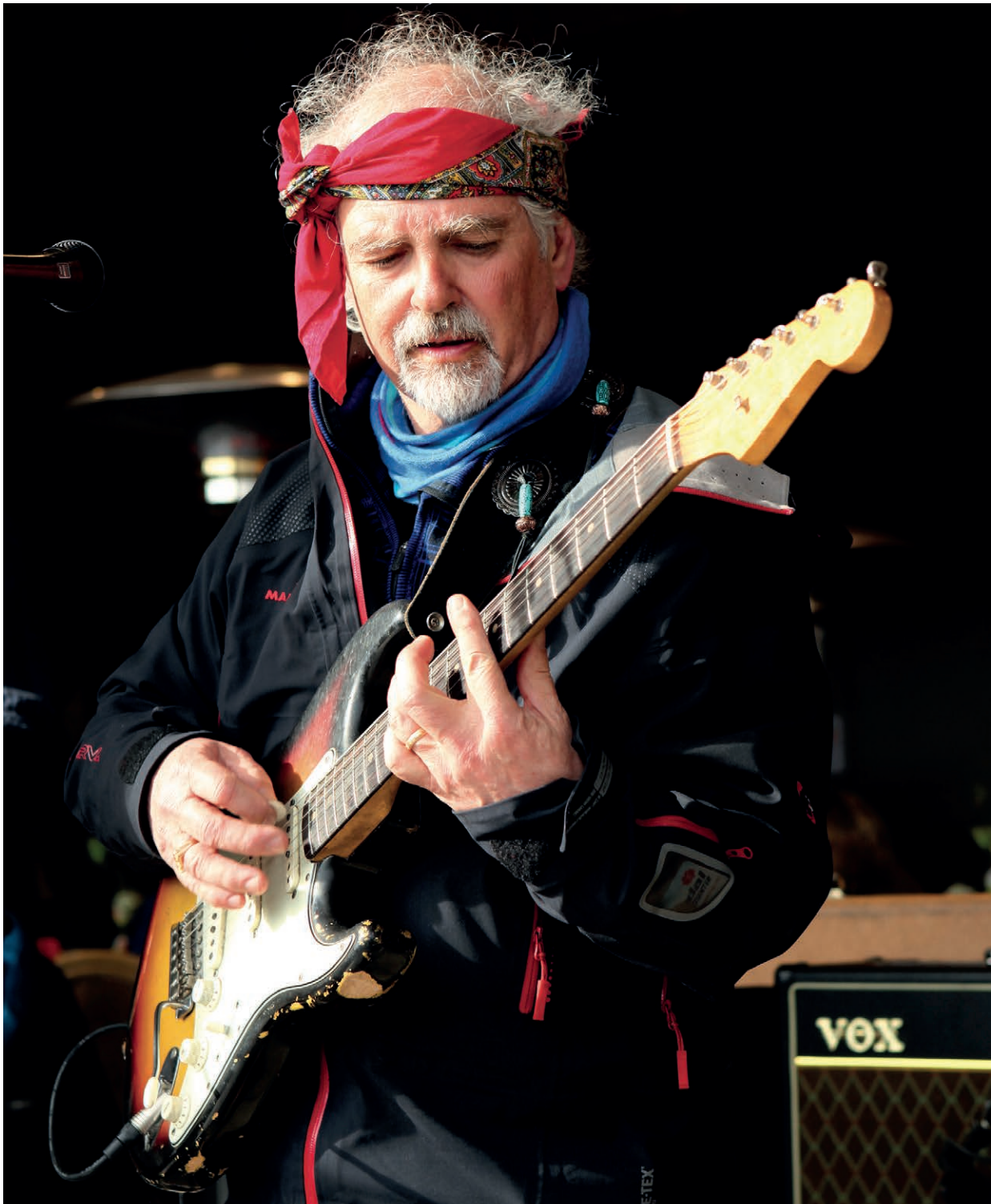
røk den ene strengen. Men Vindal fortsetter å spille en stund før det er slutt.

– Takk for oss, sier Vindal med høyre hånd høyt hevet i været og et bredt smil under det røde pannebåndet. Konserten er over.

VI VIL HA MER • – Vi vil ha mer, svarer publikum. Mange står og hopper mens de synger at de vil ha mer. Fansen får det de ber om. Vindal legger fra seg gitaren med ødelagt streng, finner fram en annen gitar, og dermed er Ghost Gang i gang igjen. Vindal og gjengen roer ned med tre fine Beatles-melodier, før de takker for denne gang. Og konserten gir gjenklang i fjellene. Fra scenen er det fantastisk utsikt mot storslåtte fjell med litt snø på toppene i sør, på begge sider av Drivdalen hvor E6 går mellom Trondheim og Oslo. Og under oss ligger åkrene og bondegårdene, litt til venstre skimtes Oppdal sentrum.

Rett foran scenen – ute på plassen til publikum – står det et helikopter. Det tilhører den pensjonerte skipsrederen Ole Bjørnevik som har arrangert konserten, sammen med naboene.

– Dette er afterski, forklarer Bjørnevik. Og det er et treffende navn, for rett ovenfor hytta ligger alpineldoradoet i Oppdal. Vindal var en av dem som bokstavelig talt fikk after ski i dag. Han kjørte på ski i mange timer før konserten, off piste, det vil si at han tar skitrekkeket til toppen av bakken og kjører fritt i terrenget, utenfor de preparerte bakkene. Han kjørte nærmest rett inn i helikopterhangaren og spilte i skiantrekkeket.



Tannlege Knut Vindal i fint driv som rockemusiker.

Bjørnevik forklarer at en av naboene kom med ideen om å få Ghost Gang til å spille. En god ide.

– Jeg holder after ski for å knytte kontakt med fastboende på Oppdal, sier Bjørnevik. Helikopterhangaren har han bygd vegg i vegg til hytta, slik at

han kan gå tørrskodd fra hangaren og inn i hytta. Og hele palasset er plassert midt i et boligfelt!

Bjørnevik flyr helikopter fra Trondheim til Oppdal, i stedet for å kjøre bil. Helikopterturen tar en halv time, mot halvannen time langs bilveien. Og

i hangaren hvor helikopteret pleier å være plassert, ble konserten holdt, der var det også servering av mat og drikke, alt sammen gratis. I hangaren var kjendisfaktoren skyhøy, med mange milliardærer på plass, blant dem kjøpmann Odd Reitan. Advokat

Christian Wiig var også der. Kun Kjell Inge Røkke glimret med sitt fravær.

FRITIDSHUSET • Etter konserten ble vi med Knut Vindal til hans fritidshus som ligger inntil riksveien et par kilometer lengre vest i Oppdal. Han er på ferie i hjembygda. Til daglig er Knut Vindal tannlege i Valentinlyst offentlige tannklinikk i Trondheim i halvstilling, i tillegg til at han er lektor og underviser ved linjen for tannhelsesektretærer i Trondheim. Denne ettermiddagen er all energi rettet mot musikk. Vi går inn i første etasje, til øvingsrommet hvor han har alt bandutstyr, nærmest som et studio.

Han forteller at han stortrives på scenen.

– Musikken holder jeg på med fordi det er moro, sier Vindal.

Når han spiller, ser han alltid på publikum, om de koser seg. Og gjør det, er det topp. Slik var det denne dagen også. Topp. Det gir ham mye glede å holde konserter på denne måten. Det er første gang han spiller i helikopterhangar, vanligvis opptrer Ghost Gang på mer vanlige konsertsteder.

Ghost Gang spiller 60-talls musikk. 60-tallet var gullårene i moderne populærmusikk, mener han.

– Da kom ungdommene med noe nytt, noe eget, noe som ingen andre hadde hørt før.

Vindal er spesielt fan av Rolling Stones, Kinks, Beatles og Jimi Hendrix.

Den gang da, på 60-tallet, var disse gruppene opprørske og uglesette. Ungdom som likte musikken, og livsstilen ble sett ned på av de fleste, stikk i motsetning til i dag når milliardærene inviterer til fest med samme type musikk...

– Ja, jeg husker da vi startet Ghost Gang i min ungdom. Mange av foreldrene til mine jevnaldrende jaga ungene vekk fra oss i Ghost Gang. Ungene deres måtte ikke bli påvirket av satans ormeyngel! sier Vindal og ler.

Vindal er selvlært. Han lyttet til Radio Luxembourg på 60-tallet, den



Vindal spiller i band, maler i atelier og er lidenskapelig alpinist, i tillegg til å være tannlege og lektor for utdanning av tannhelsesektretærer.

gang det kun var en radiokanal, NRK, i Norge. Låtene han hørte, apet han etter på gitaren og så noterte han ned tekstene han trodde de sang. Ghost Gang holdt mange konserter. En gang spilte de for seks tusen personer i folkeparken på Løten som hadde den eneste folkeparken i Norge den gang.

Vindal er trønder og Trøndelags desidert mest kjente band fra denne tiden var Prudence med Åge Aleksandersen og Terje Tysland.

– Vi i Ghost Gang solgte vårt lydanglegg til Prudence, da jeg begynte å studere.

GJENGANGERE • Årene gikk. Ghost Gang – spøkelsesgjengen – kom igjen som et gjenferd, gang etter gang.

– Ja, vi har lagt opp mange ganger. Men nå er vi tilbake på scenen igjen. Vi spiller mange konserter under festivaler for 60-talls musikk. Og det skal vi fortsette med.

Knut Vindal var også grunnlegger av tannlegestudentbandet «Hæla i taket» som lever ennå. Originalbesetningen samles hvert år under navnet Norsk Odontologisk alpinrockeforening.

– Vi kjører alpinski om dagen, spiser en god middag og spiller hele natta i tre dager til ende.

KUNSTMALING • På veggen i inngangen til fritidshuset på Oppdal henger det et stort maleri som Knut Vindal selv har malt – et av mange.

– Jeg er med i «Kostergruppen» i Trondheim hvor vi har et stort atelier sammen. Jeg maler figurativt, ikke naturalistisk, på grensen til det surrealistiske.

Kostergruppen har utstillinger flere ganger i året og selger bilder.

Malingen og musikken fører ham nærmest inn i en annen verden.

– Når jeg maler, kan jeg starte med en figur. Men motivet forandrer seg underveis, slik at det blir helt annerledes enn jeg så for meg da jeg startet. Å male er spennende. Når jeg maler, glemmer jeg tid og sted. En meditasjon. Det er kjempeartig å male, slik det også er å stå på scenen og holde konserter med Ghost Gang, sier Vindal.

Han gleder seg allerede til å male mer og til neste konsert.

Tekst og foto: Harald Vingelsgaard

IMPORT AV TANNTÉKNIKK, GJORT ENKELT AV DENTALFORUM



KORT VEI TIL HØY KVALITET VIA DENTALFORUM

Fordeler ved importerte tanntekniske arbeidere:

- ✓ Import og egenproduksjon fra samme laboratorie
- ✓ Kvalitetsikret av autoriserte tannteknikere
- ✓ Faglig rådgivning
- ✓ Fast kontaktperson hos Dentalforum
- ✓ Gode forsendelsesrutiner



OSLO

Telefon: +47 22 19 93 96
e-post: postoslo@dentalforum.no

KRISTIANSAND

Telefon: +47 40 00 10 56
e-post: post@dentalforumkrs.no

Et fantastisk instrument

Kjeveortoped Helge Årtun er en lidenskapelig sekkepipe-entusiast. Når han sitter og spiller hjemme i sin egen stue, fylles hele rommet av det spesielle, skotske instrumentet.

Hør her! Sier Årtun. Han tar fram sekkepipa og legger bagen – sekken – under den venstre armen, før han begynner å spille Amazing Grace, en flott hymne. Lyden kan kanskje sammenlignes med dype, jevne toner fra et trøorgel, kombinert med en lys, intens fløytelyd, alt sammen i én blås.

Ved siden av ham, på stuebordet ligger det en instruksjonsbok i hvordan man kan lære å spille sekkepipe – «The College of Piping» – en skotsk bok. Han spiller uten å se i boka. Når han er ferdig med siste tone i Amazing Grace, klemmer han sammen bagen på sekkepipa og smiler bredt. Moro.

– Det er kjempemoro å spille sekkepipe, sier Helge Årtun.

Men det kan være vanskelig med dobling av toner, og om man ønsker å bruke de andre, spesielle mulighetene som instrumentet gir.

Årtun liker best melodiose komposisjoner, stykker som ikke går altfor fort, fordi hurtigløp på fløyta er svært krevende.

– Jeg begynte å spille sekkepipe for 10 år siden og øver tre ganger i uka, sier 68-åringen. Om man skal bli kjempagod til å spille sekkepipe bør man begynne som barn, forklarer han. De beste på sekkepipe i verden, var gjerne på et høyt nivå allerede som 13-åringer.

STUDERTE I SKOTTLAND • Helge Årtun studerte odontologi i fem år i Skottlands hovedstad Edinburgh i sin ungdom. Da fikk han sitt første møte med sekkepipa.

– Edinburgh er en fantastisk by. Og studiemiljøet var topp. Men da jeg hørte sekkepipemusikken i gatene for første gang, syntes jeg det var forferdelig støyende! Jeg greide ikke å skille tonene. Men etter hvert som jeg lærte meg til å høre hva jeg skal høre, så synes jeg det ble bedre og bedre. Sekkepipemusikk ble nydelig musikk.

Det er ingen tilfeldighet at sekkepipa er et av verdens mest spilte instrumenter, sier Årtun.

Han løfter opp sekkepipa igjen for å spille mer. Før han får fram en eneste tone, må han blåse noen ganger, slik at bagen fylles opp med luft. Han blåser gjennom et munnstykke, som fører lufta via bagen og ut i ei fløyte. Han spiller på fløyta med fingrene, i prinsippet nesten som en blokkfløyte.

Sekkepipa har tre store rør koblet til bagen. Årtun forklarer at dette er «droner», hentet fra det engelske språket. Det er én bassdrone og to tenordroner. Samtidig som Årtun spiller melodien på fløyta, gir disse tre dronene en konstant, jevn lyd. Lyden blir mektig, nesten pompøs!

– Nå skal jeg spille «Battle of Somme». Dette er en mars som ble laget til minne om dem som falt i slaget på Somme i første verdenskrig, sier Årtun. Mange av melodiene han spiller markerer historiske hendelser. Dette er en rolig marsj.

Han fortsetter med «Scotland the Brave». Så er det tid for «Highland Cathedral» og «Mull of Kintyre» som er

en sang Paul McCartney har laget, en av historiens mest populære popmelodier. Etter et kvarter blir Årtun litt sliten av å spille. Sekkepipe er et ekstra krevende instrument, sammenlignet med mange andre blåseinstrumenter.

KILT • Sekkepipa er for oss nordmenn, mest kjent via den skotske kulturen. De som spiller er gjerne iført kilt. Årtun har også kilt med svart vest, hatt og drakt i rød-grønt rutet mønster.

– Hvordan er det å gå med kilt for deg som er norsk mann?

– Det er helt fint, sier Årtun. Men han bruker ikke kilt 17. mai hjemme på Tynset. Han er derimot iført kilt når sekkepipe-entusiastene samles i Trondheim en gang i året for å feire Burn's Supper, Skottlands nasjonalpoet Robert Burns fødselsdag. Burns ble født 1759.

– Under disse feiringene spiller Jim Motherwell, en av de aller beste sekkepipespillerne i verden. Praktfullt å høre på. Han var også i sin tid droning Elisabeths piper i fem-seks år. Jeg fikk en times undervisning av Motherwell en gang. Han lærte meg noen detaljer, sier Årtun som tar fram mobiltelefonen og spiller av en video som han tok opp under en av konsertene til Motherwell. Et nydelig minne fra en stor høytid.

Mønsteret i kilten til Årtun ser vi også i bagen på sekkepipa hans. Sekkepipebagen hans er med andre ord laget i stoff, ikke lær slik som sekkepipa hans var originalt. En lærbag er mer stødig å bruke, kanskje gir det også en liten endring i lyden, men stoffbag er mest praktisk. Mønsterstoff-

fet er sydd utenpå bagen til pynt. Elegant.

– Hvorfor begynte du å spille sekkepipe?

– Noen år etter at jeg kom tilbake til Norge, etter studiene i Skottland, ville jeg skaffe meg et spesielt minne fra Skottland. Jeg fikk min far til å kjøpe sekkepipen for meg i en musikkbutikk i Newcastle. En Hardie sekkepipe. Et kvalitetsinstrument. Men jeg greide ikke å spille på det.

Sekkepipa ble liggende i mange år og samle støv, helt til han var på ferie for litt over ti år siden og møtte en mann som spilte sekkepipe på kaia i Fredrikshavn i Danmark. Mannen hjalp Årtun til å sette sammen sekkepipa og den virket. Men Årtun greide likevel ikke å spille på det krevende instrumentet, før en annen sekkepipespiller ga ham tips om å kjøpe en treningsfløyte til øving. Etter en tid med øving på treningsfløyta, som er på størrelse med en klarinett, greide han endelig å få god lyd i sekkepipa. Siden har han hatt mye glede av å spille.

– Nå spiller jeg på både treningsfløyta og sekkepipa, sier Årtun.

BAG PIPE BANDS • Sekkepipa er Skottlands nasjonalinstrument og det finnes sekkepipeband overalt i Skottland.

– Edinburgh Police Bag pipe Band heter bandet til politiet i hovedstaden. Store bedrifter har også sine egne bag pipe band. Byen har i det hele tatt en lang, lang rekke med forskjellige sekkepipeband – som andre byer i Skottland.

Og sekkepipen brukes som instrument i alle sammenhenger i livet. Den



Kjeveortoped Helge Årtun med sekkepipa utenfor sin bolig på Tynset i Hedmark.

er med i alt fra seremonier som dåp, konfirmasjon og bryllup til begravelser. Sekkepipen er med andre ord et utrolig anvendelig instrument i Skottland.

Sekkepipen og kilten er også med på fotballkamper. Egne band spiller supportersanger på sekkepipe. Fotballsupporterne møter opp på fotballbanen med kilt og spiller, de som ikke har instrument, de synger. Festlig.

Sekkepipemusikken er en naturlig del av skottenes militærparader. Soldatene marsjerer til sekkepipebandene. Taktfast. Høytidelig. Edinburgh Military Tattoo er et godt eksempel på en slik militærparade.

UVANLIG I NORGE • Sekkepipen er et vanlig instrument i mange land. Til og med Sverige har fått noen sekkepipemiljøer. Men i Norge er det svært få som spiller sekkepipe, og det finnes kanskje kun en håndfull sekkepipeband.

– Norge er i startgropa. Jeg tror sekkepipen blir mer vanlig i Norge i frem-

tiden, sier Helge Årtun. Han reiser snart til Skottland for å kjøpe en ny sekkepipe. Og på turen skal han høre mye sekkepipemusikk. Han har med andre ord en stor opplevelse i vente.

– Jeg anbefaler alle som skal til Skottland å benytte anledningen til å høre på bag pipe band. Kjøp en sekkepipe og begynn og spill selv, anbefaler Helge Årtun.

PS: Og om du vil lytte til sekkepipemusikk, kan du lett finne låtene som Årtun spilte på www.youtube.com, ved å skrive sangnavnet i søkefeltet. Årtun har riktignok ikke lagt ut noen videospillinger, men det er mange band å velge blant på Youtube.

Tekst og foto: Harlad Vingelsgaard

Tannleger på snøscootertur

Tannlegene kjørte over 20 mil på snøscooter i de storslåtte fjellene i Sverige, da de var på kurs ei langhelg. – En fantastisk tur, sier Onar Nøstdahl i Bodø Dentallaboratorium som var hovedarrangør.

Nøstdahl er en ivrig snøscooterkjører, og har kjørt i mange, mange år. Som tanntekniker og medeier i Bodø Dentallaboratorium fikk han for noen år siden ideen om å dele sin hobby med tannlegene – kundene sine. Som tenkt, så gjort.

– Jeg tenkte som så, at tannlegene kunne få oppleve noe annet enn et vanlig kurs. Når vi reiser på kurs, på denne måten, tar vi av oss «kontormaska» og blir bedre kjent med kundene våre. Vi får bedre felles læring, sier han.

24 personer var med på turen i mars, de aller fleste av dem tannleger som kom fra Bodø, Svolvær, Mosjøen og Brønnøysund. Noen tannteknikere og en foredragsholder kom fra Bergen. Det ble langhelg fra torsdag til søndag.

FRA BODØ TIL SVERIGE • Turen startet torsdag ettermiddag i Bodø. Derfra reiste de med biler til Laisvall i Sverige, en fire timers tur. Der ble det overnatting på hotell. Fredag fikk hver enkelt deltager utlevert en scooter. Spennende.

Den yngste på turen, tannlege Øyvind Juliussen, var blant de som ikke hadde kjørt snøscooter før.

– Det ble en veldig fin tur. Jeg var kanskje litt nervøs på forhånd. Men med god opplæring, og ikke minst god oppfølging underveis på turen, gikk det veldig greit. Vi kjørte i preparerte spor, scooterløyper, nærmest som på

en «motorvei», så det var veldig komfortabelt. Jeg prøvde meg også med kjøring litt utenom løypa.

Turen gikk fra Laisvall og helt fram til Ämmarnäs fredag, de kjørte over 10 mil. Langs elveleier og oppe på fjellet. Lange strekninger med store vidder.

– Vi kjørte i villmarka. Praktfull natur, sier Juliussen.

Scooterfølget med tannlegene tok det pent. De kjørte jevnt over i en hastighet mellom 50 og 70 kilometer i timen.

– Vi kjørte i puljer. De som ønsket å kjøre litt raskt, kjørte foran.

Fredag ettermiddag, etter en lang dag med snøscooterkjøring, kom de fram til bestemmelsesstedet som var Ämmarnäsgården Fjällhotell. Lørdag ble det også tid til en snøscootertur på en fjelltopp i nærheten, med rast. Det ble tenning av bål og grilling av pølser. Trivelig. Alt var lagt til rette for mest mulig trivsel underveis.

Søndag kjørte tannlegene hjem – på scootere – samme vei tilbake til Laisvall. Alle kom trygt hjem, uskadd, og uten å ha opplevd uhell underveis

– Hvordan var det faglige utbyttet på turen?

– Det var veldig fint å møte kollegaer på denne måten. Og det var interessant faglig innhold fra kursholderne på turen. For min del, var det likevel snøscooterkjøringen som fristet til å bli med på denne kursturen, sier tannlege Juliussen.

Middagen både fredag og lørdag var også veldig god. Dette fjellhotellet legger vekt på lokal mat, det vil si fjellfisk og kjøtt fra ville dyr som ferdes i fjellet i nærheten, sopp de plukker selv og andre ferske ingredienser.



Juliussen arbeider i Dronningen Tannklinikk i Bodø. Flere fra hans klinikk var med. Det var en av hans kollegaer, som hadde vært med på lignende snøscootertur tidligere år, som overtalte ham til å bli med i år.

– Jeg angret ikke på at jeg ble med. Dette var så moro, at jeg kommer til å melde meg på ny tur neste år, sier Juliussen.

KJEMPEARTIG • Protetiker Are Arnesen Moen hadde også en fin opplevelse på scooteren.

– En kjempeartig tur. Fint vær, nyttig kurs, hyggelige folk.

Han setter pris på å bli bedre kjent med sine kollegaer på denne måten.

– Jeg traff flere av dem jeg kun har snakket med over telefonen tidligere.

Og på en slik tur kan vi diskutere kasus i fred og ro, noe man sjelden får tid til ellers, sier Are Arnesen Moen.

GUTTETUR? • Tannlege Ninni Haug (60) hadde kjørt scooter to ganger tidligere.

– Da jeg møtte resten av reisefølget, ble jeg overrasket over at jeg, som godt voksen dame, skulle bli med på «gutte-



Tannlegene på tur, med Onar Nøstdahl som reiseleder. Foto: Espen Mortensen

tur». Blant de 24 turdeltagerne var det kun tre kvinner. Men det viste seg å bli kjempemorsomt. Da vi kjørte, lukta det bensin og det bråkte fra motorene, men naturopplevelsen ble likevel fantastisk over fjellene. Jeg koste meg på scooteren.

– Det var en trivelig gjeng å reise sammen med. Fint å komme seg ut på denne måten. Det faglige påfyllet er jeg også fornøyd med, sier Ninni Haug som arbeider hos Harstadtannlegene.

– Sikkerhet og trygghet

Bodø Dentallaboratorium har arrangert slike kursturer med scooterkjøring fem ganger tidligere. Scooterne som ble brukt på turen i mars i år, har motorer med mellom 115 og 150 hestekrefter. Toppfarten er fra 140 – 150 kilometer i timen. Men alle kjørte rolig. Sikkerhet og trygghet var selvsagt avgjørende for kursarrangøren, spesielt fordi flere av kursdeltagerne aldri før hadde kjørt scooter.

Mellom hver fjerde eller femte tannlege på scooterne, kjørte det en person med lang erfaring fra scooterturer. Og påkledningen er viktig. Når man kjører scooter, og får mye vind imot, kan det bli kaldt. Alle brukte varmedress, gode

hansker og selvsagt hjelm. Alle kursdeltagerne fikk også beskjed om å pakke med seg få ting, ikke mer enn at alt kunne få plass i en liten sekk som de tok på ryggen.

KURSET • På Ämmarnäsgråden Fjällhotell ble det i løpet av helgen holdt to kurs. En tannlege holdt foredrag og et firma som leverer implantater informerte om sitt nye system.

Tannlegene som deltok på turen

betalte scooter-utgiftene og fikk dekket resten av kursarrangøren.

– Kanskje noen vil påstå at det ligner på en smøretur?

– Vi ser ikke på turen som en smøretur. Alle deltagerne er kunder vi har hatt i mange år. Vår filosofi bak firmaet Bodø Dentallaboratorium er at kundene skal få noe tilbake, i stedet for at vi bruker pengene på aggressiv reklame. Hvis kundene våre synes de fikk godt utbytte av turen, vil de fortelle det til andre tannleger. Jungeltelegrafien. Det er den beste reklamen vi kan få, sier Onar Nøstdahl.

– Om kursdeltagerne får faglig utbytte av turen, kommer de styrket tilbake til sitt arbeid. I tillegg er kursdeltagerne blitt kjent med hverandre. Det er også viktig for oss å bli kjent med våre kunder, spesielt når vi har noen postkunder, sier Onar Nøstdahl i Bodø Dentallaboratorium. Han gleder seg allerede til ny snøscootertur neste år.

Harald Vingelsgaard



Protetiker Are Arnesen Moen på sin private snøscooter som har 300 hestekrefter. Foto: Espen Mortensen

Smertelindring med tang og hebel i Tanzania

Av tannlegeVigleik Frigstad

Alle foto: Tannlege Kåre Djupesland

I september 2010 landa ekteparet Klara (f. 1932) og Kåre Djupesland (f.1932) frå Vennesla på Kilimanjaro flyplass i Tanzania for å arbeide som frivillige ved Haydom Lutheran Hospital.

Kva var det som gjorde at de drog til Haydom?

– Vi hadde eit ønske om å gjøre noe for menneska der nede, og prata med tannlege Oddbjørn Aas-Lyngby frå Vennesla, som hadde vore der nede. Så kjente vi òg til at Dental Sør i Mandal, ved Jan Thomassen, hadde montert utstyr og gitt store mengder forbruksvarer. I tillegg har ekteparet Evjen Olsen hatt mange frivillige hjelparar i Vennesla.

– Kva for årstid var de der nede?

– Vi reiste ned fyrst i september, og då var det tørketid der. Temperaturen lå mye frå 26–27 opp mot 30 grader, noen få gonger opp mot trettifem. Vi hadde avtale om å vere der i seks veker, eg som tannlege og Klara, som er utdanna sjukepleiar, hjelpte til med stell av spebarn. Vi betalte sjølve reisa fram og tilbake, og frå og til flyplassen til Haydom. Vi arbeidde uten vederlag, men fekk kost og losji. Der er ingen fast tilsette tannleger, alle arbeider i periodar uten betaling, så dei er avhengige av mange frivillige.

– Hadde du noen kontakter der nede som kunne hjelpe til med praktiske problemer?

– Ja, vi kjente til ei norsk kvinne som bur fast der nede, og mellom anna driv eit reisebyrå. Ho sytte for at vi blei henta på flyplassen med bil og køyrt til Arusha, ein større by, der vi kunne få veksla til den lokale valutaen, få gjort den berbare PC-en vi hadde med, bru-

kande i landet, så vi kunne få kontakt heim til familien og om vi trong noe høgst nødvendig til utstyret eller forbruksmateriell. Det er omlag åtte timars køyring til Haydom på skrøpelige vegar, så vi blei rådd til å ta dro-sje, trass i at det gjekk buss dit. Dessutan hadde vi fire tunge koffertar med oss, og ein av dei var stufull av leiker som vi skulle gi borna på sjukehuset der nede, ein annan var full av barne-tøy.

Haydom lå i utgangspunktet i eit øyde område på ei høgslette nordvest i Tanzania, litt søraust for innsjøen Eyasi. Fleire ulike stammer heldt til i området, med ulike språk, ulike tradisjonelle gudstruer med mange tabuer som kolliderte med medmenneskeleg omsorg etter våre tradisjonar.

– Korleis blir drifta av Hospitalet finansiert?

– Dei får økonomisk bidrag av staten Tanzania, frå Norge gjennom Norad og elles frivillige gáver frå mange misjonsorganisasjonar. Elles høyrer det 50 000 mål mark med til eigedom. Dei har fått god hjelp av gardbrukarar frå Jæren med traktorar og jordbruksmaskinar som laserstyrde såmaskinar, og praktisk bruk. Dei dyrkar ein god del korn på dette åkerarealet. Då er det svært viktig å få sått medan det er råme i jorda og før tørketida set inn. Inntekta av det dei kan selje går inn i drifta av Hospitalet. Elles dyrkar dei grønsaker som rotfrukter til eige bruk på eigedom. Det er eit viktig prinsipp dei ikkje firer på at alle må betale for behandlinga. Kan dei ikkje betale får dei ikkje reise heim før slektningar har betalt, og eig dei ikkje pengar, må slektningar arbeide



Klara og Kåre Djupesland.

på sjukehusområdet for omkostningane. Prinsippet er at folket ikkje skal gjerest til tiggjarar.

– Korleis var tannlegestyret der nede?

– For det fyrste lå tannklinikken vakkert til i eit eige hus med tre planta rundt omkring. Det var ikkje klima- og vegg i huset, men vi kunne sette opp alle vindauger så vi kunne få gjenomtrekk, elles veit eg ikkje korleis eg hadde halde ut å arbeide. Utstyret var brukt men i god stand og montert av Dental Sør ved Jan Thomassen, og det var heilt greitt å bruke. Eg var då van med å bruke digitalt røntgen men på det tidspunktet var det vanleg standard apparat med bruk av film der. Det blei då fortalt at dei venta Jan Thomaasen ned for å montere digitalt utstyr. Elles var klinikken utstyrt med lysherdande plastfyllingsmaterialer.

OPPSTARTPROBLEMER • Det var tilsett ei kvinne som tannlegesekretær, men då eg kom ned hadde ho permisjon på grunn av at mor hennes hadde døytt nyleg. Dei sendte ei kvinne som



Resepsjonen på Hospitalet.



Klinikken med pasient og tannlegesekretær.

arbeidde på apoteket for å hjelpe meg. Men ho var heilt uvan med instrumenter og arbeid hos tannlege, så det blei mye leiting den fyrste morgonen. I tillegg sat det 17 pasientar og venta på behandling under trea utenfor klinik-

ken! Det blei ein lang dag før pasient nr.17 fekk hjelp! Elles fekk sjukehuset straum via luftkabel frå meir sentrale strok i landet. I tillegg hadde dei naudagregat som dei kunne ta i bruk ved straumbrot. Då det svikta ein gong blei

vi uten eit par døgn. Tekniske problem med utstyret var sjølvsagt problematisk sidan Haydom ligg langt frå større byar. Mindre delar kunne du få sendt ned med fly, men frakta blei umåteleg dyr, så så sant det let seg gjere prøvde dei å få sendt slikt med personar som skulle reise ned. Noen av afrikanarane hadde god teknisk innsikt og kunne i mange tilfeller greie å reparere avansert utstyr.

Arbeidsdagen tok som regel til i nitida. Alle som kom for å få hjelp med sjukdom og ymse behandlingar, inkludert tannbehandling, måtte fyrst registrere seg og blei så sendt vidare til rette behandlar, som tannlege, og det tok litt tid. Så arbeidde vi heile dagen til alle som hadde meldt seg hadde fått hjelp.

– Kva type behandling var det du utførte der nede?

– Det var uttrekningar eg gjorde mest av. I tillegg blei det sjølvsagt oppklaffingar for å fjerne røter. Alle uttrekningar går ikkje alltid som ein draum! Delvis frambrøtne visdomstenner med betennelser rundt var det



Oppgåvene kunne vere mange!

mange av. Då var det godt å ha røymsle frå eit langt yrkesliv uten spesialistar i nærleiken dei fyrste åra. Eg sakna litt større utval av hebler på klinikken. Elles mottok eg fleire pasientar eg var viss på hadde kreft i munnen eller på leppene. Dei kunne eg sende over til kirurgisk avdeling. Elles støytte eg på ein ung gut med eit hol oppe i ganen, som førte opp til bunnen i nasen. Når han åt kom difor maten ut gjennom nasen. Det hadde ikkje samband med det medfødte lyte, open gane. Dei hadde ingen spesialist i øyre, nase, hals, så slike tilfeller måtte heilt til Nairobi. Elles gjorde eg noen få rotbehandlingar. Men ofte gjekk det slik at når eg hadde hjelpt dei av med verken med pulpaekstirpasjon eller opning inn til rotkanalen, kom dei ikkje tilbake. Plateproteser gjorde eg ikkje, heller ikkje kroner og bruer. Vi må òg kome i hug at for mange tok det dagar å kome fram til Haydom i dette gris-



Klara med eit av sine spebarn.

grente området. Offentlege støtteordningar fanst ikkje, og heller ikkje organisert gratis tannbehandling av barn og unge. Pasientane omfatta alle aldersgrupper frå pur unge til oldingar.

- Var det karies som var årsak til alle uttrekningane, eller periodontitt?
- Det var nok karies som var den dominerande årsaka. Det var mye fluor i jorda der nede. Eg støytte på ein innfødt tannlege som hadde vore i Bergen og tatt tannlegeutdanning. Han arbeidde med eit prosjekt om fluorose, og hadde funne at 40 prosent av folket hadde tenner med det. Då var emaljen i noen tilfeller så sprø at biter braut av, og dermed lå vegen open for karies.

For mye og for lite gjeld òg vedgåande fluor!

- Kva var dei dominerande sjukdomane i området?
- Det var malaria og tuberkulose. Difor sov vi alltid med myggnett rundt sengene våre. Både malaria og tuberkulose fekk dei behandling for på sjukehuset. Elles var beinbrot og brannskader det mest vanlege folk kom med. Særskilt var det ille med brannskader på dei små borna som tok sine første steg inne i hyttene dei budde i med jordgolv og open eld, der dei koka og laga mat. Då var det lett å miste balansen og ramle inn i elden. Vi så fleire slike born som hadde fått øydelagt andletet sitt for livet.

For mer informasjon – se vår hjemmeside www.dentalstoep.no

Fullservice
Laboratorium



Dentalstøp Tannteknikk as
TANNTÉKNISK LABORATORIUM
Vår ekspertise din trygghet

Fullservice
Laboratorium





«Mamma Kari», enka etter Ole Hallgrim Olsen, var i fullt arbeid på Haydom i 2010. Her i dagleg kleddrakt med forkle.

– Kva for oppgåve fekk du, Klara, på Haydom?

– Det var mange kvinner som kom seg til sjukehuset på Haydom for å føde. Alt for mange av dei var så svake av underernæring eller sjukdom, at livet ikkje kunne reddast. Men i fleire tilfeller kunne barnet bergast til liv. I periodar hadde dei fleire slike spebarn som sjukehuset tok ansvar for, mata dei og skifta på dei. Men så gjerne dei ville, fekk dei ikkje tid til å ta dei opp, prate med dei og hjelpe dei til å stå, og prøve dei første stega. Det var ei meningsfylt oppgåve som eg gjerne tok på meg, det gav mye tilbake med deira gode smil. Vi var noen kvinner som gjorde dette, og det var dei faste pleiarane veldig glade for. Så gav vi av dei leikene vi tok med heimanfrå som kunne passe i deira alder. Når desse borna blei ni månader og ingen nære pårørende hadde henta dei, blei dei overførte til barnehage på området. Elles fekk vi glede av å kunne dele ut desse leikene vi hadde med oss til andre større born på sjukehuset.

– Nå i ettertid, kva sit de att med av røynsler og minner?

– Vi har gode minner. Av praktiske ting skulle eg gjerne ha sett at journalføringa hadde blitt lagt inn på data, og det same galdt rekneskapet. Det rekner eg med er gjort nå. Elles fekk vi eit godt inntrykk av folket der nede, som var utruleg gjestmilde, gåvmilde og takksame. Difor vil eg tilrå andre tannlegar å reise ned for å oppleve ein annan kvardag. For nyutdanna tannlegar med lita røynsle i kirurgi, må det vere ein god sjanse til å skaffe seg lærdom på det området.

Etterskrift: Jan Thomassen i Dental Sør opplyser i telefon at digitalt røntgen og OPG er vel installert der nede. Så har han òg hatt oppe hos seg i Mandal ein person som har fått vidare opplæring i vedlikehald og montering av utstyr. Vidare held dei på med å fylle ein konteinar med varer og utstyr som skal ned. Fleire tannlegar frå Agder har vore der nede i to periodar, så dugnadsånda er levande òg mellom agdertannlegane.

Fakta om Haydom Lutheran Hospital

Januar 1955 blei det fyrste vesle Hospitalet tatt i bruk på høgda ved Haydom i villmarka med stein og røter, beitande dyr, løver og leopardar, av legen Olaf Olsen og ektefellen Bergliot. Norsk Luthersk Misjonssamband var ansvarleg for finansiering.

1961 Tanganyika blir sjølvstendig land med Nyerere som statsminister. Son til ekteparet Begliot og Olaf Olsen, legen Ole Halgrim og hustru Kari (seinare mama Kari), løyser av foreldrene på Haydom.

1964 Zansibar og Tanganyika går sammen og blir republikken Tanzania. Tanzania Evangelisk –Lutherske Kirke overtar Haydom Sjukehus. Misjonen held fram med støtte.

1965–1967 Sjukehuset blir utvida frå 50 senger til 250

1977 Det blir innkjøpt plogar som kan bli trekt av oksar, som blir selt til bøndene i området, til avløyning av hakkene.

1984 Sjukepleieskolen blir opna, og sjukehuset utvida med barneavdeling og til 300 senger.

1993 Vatnproblemet løyst med vatnverk, vegar blir bygt og elektrisk straum framført med stolpar og ledningar.

2014 Omkring 450000 personar soknar til sjukehuset, og tannlegen er den einaste i dette store distriktet. Sjukehuset er i full drift, framleis med ein del hjelp av helsepersonel som arbeider dugnad i tillegg til dei faste. Kyrkja ved sjukehuset har stor søknad, og på sletta rundt har det vakse fram eit blømande liv med handverkarar, handelsmenn og liknande, som gir arbeid til mange i tillegg til dei som produserer mat.

Kjelde: *Eventyret i Haydom, forfattar Bjørn Enes, utgitt av Fædrelandsvennen og Haydoms venner 2004.*

Studenter på tur

Av tannlegestudentene Britt Nina Kleppe Frøholm og Annemay Sørli



I februar dro vi, Annemay og Britt Nina, som tannlegestudenter på 4.kull til Filippinene for å bidra med hjelpearbeid gjennom Ministries Without Borders. Vi dro sammen med Annemays foreldre som har vært der syv ganger tidligere. Da vi var der fikk vi assistere og jobbe sammen med faren, tannlege Tom Bagaas.

Organisasjonen vi reiste gjennom er en kristen hjelpeorganisasjon som gir mat, klær og helsehjelp til fattige. De har barnehjem og tilbud for underernærte barn, og gratis fødeklinikk. De har skole for barn med spesielle behov og et eget sponsorprogram for at fattige barn skal få utdannelse.

Vi besøkte fire ulike områder da vi var der i 10 dager. Det første stedet vi besøkte var Tacloban, området som ble hardest rammet av tyfonen i november 2013. Dental Mission ble arrangert av MWB. Her samarbeidet vi med en filip-

pinsk tannlege og tilbød gratis behandling, i form av ekstraksjoner, til alle som trengte hjelp. Disse pasientene har ikke selv råd til å gå til tannlegen for behandling. En ekstraksjon hos filippinsk tannlege koster omtrent 600 pesos (ca 100kr) som tilsvarer en månedslønn for mange filippinere. Pasientene møtte opp om morgenen etter å ha fått «invitasjonsbillett» på forhånd, og ventet gjerne i timesvis på tur. All behandling forgikk utendørs, men under tak. Det var åpne områder så alle pasienter som ventet hadde fullt innsyn på det som foregikk. Det var ikke uvanlig at flere stod rundt pasienten og «heiet».

Pasienten ble plassert på en stabel med hagestoler og tannlegen undersøkte mens en av oss assistenter holdt lommelykten. En av de lokale fungerte som hodestøtte og tolk. Det ble satt nødvendig anestesi som fikk virke mens neste pasient ble undersøkt og

Tom og Britt Nina står klar med to behandlingsstoler med spyttbøtte og bord, utstyr og steril på Mindoro.

fikk anestesi. Altså ble flere pasienter behandlet parallelt for å være mest mulig effektiv. Vi hadde naturligvis ingen spyttug eller vask, så pasienten fikk utdelt et vannglass og spyttet både blod og tenner i en bøtte foran hagestolene. Sterilen bestod av et vannbad og tannbørste for å fjerne organisk materiale, desinfeksjonsmiddel i 10 minutter og vannbad for å skylle.

De fleste hadde store kariesangrep og rotrester, og mange ønsket multiple ekstraksjoner. Alle var svært takknemlige for hjelpen de fikk. Slike Dental Missions arrangerte MWB også når vi besøkte Cavite(Manila), Mindoro og Palawan.

De første pasientene vi behandlet på Palawan var pasienter som ikke hadde



Inngangen til Underground River, Palawan, «one of the 7 wonders of nature». (Unesco)

kommet til da det ble arrangert Dental Mission for et år siden. Det var mange pasienter og stramt tidsskjema alle stedene vi besøkte, men på Palawan ble det mer rom for at vi som studenter fikk sette anestesi og ekstrahere enklere tenner. Til sammen behandlet vi nesten 300 pasienter i alle aldre i løpet av turen, og estimerer at det ble ekstrahert over 600 tenner.

Vi besøkte også skoler, og hadde drama og sang om tannpuss for elevene. Vi instruerte i tannbørsting og kosthold, og delte ut tannbørster og tannkrem. Mange har ikke råd til det selv, og spiser mye sukker og godteri da dette er billig og er raske kalorier. Dette fører til store kariesangrep i ung alder, også helt nedkarierte fortenner.

Vi hadde innholdsrike og travle dager med mye tannhelsearbeid, men fikk også en smakebit av hva annet enn karies Filippinene har å by på. Vi



Annemay og Britt Nina



Tom undersøker pasientens munn, mens Annemay lyser og en lokal medhjelper holder pasientens hode.



Det er mer vanlig med erupterte mesiodens i Filippinene enn i Norge siden de ikke har råd til å gå til tannlegen for behandling.



Grav karies i hele tannsettet hos en kvinne i 20-årene.

fikk prøve oss på lokale spesialiteter, alt fra rå, slimete orm til mango og kokosnøtt rett fra treet. På Palawan fikk vi oppleve Underground River i nydelige omgivelser, og den vakre naturen fulgte oss alle stedene vi reiste.

Dette var en givende og interessant reise rent faglig, men all vennlighet, takknemlighet og gjestfrihet vi møtte gjorde også stort inntrykk. Vi håper vi får mulighet til å gjøre dette igjen, og vil også oppmuntre andre tannleger til å reise ut!

Bli medlem av Praksiseierforeningen SPA

DU FÅR TILGANG PÅ:

- ferdig utviklede ansettelseskontrakter
- midler fra rettshjelpsfondet dersom du havner i en konflikt
- årsmøtet med saker&tema som angår deg som praksiseier
- treffe kolleger som er opptatt av det samme som deg
- motta råd om drift og andre forhold vedrørende din privatpraksis

PEF VIL:

- bidra til bedre tannhelsepolitikk i Norge
- jobbe for dine saker overfor NTF og Helsedirektoratet
- sikre gode og forutsigbare rammevilkår for deg som praksiseier.
- øke forståelsen for hvilke verdier som er bygd opp i privatpraksis slik at eier får bedre betalt ved salg

**ALT DETTE FOR
1500,- I KONTINGENT
PR. MEDLEMSBEDRIFT
+ 500,- I BIDRAG TIL RETTSHJELPS-
FONDET PR. ÅR.**

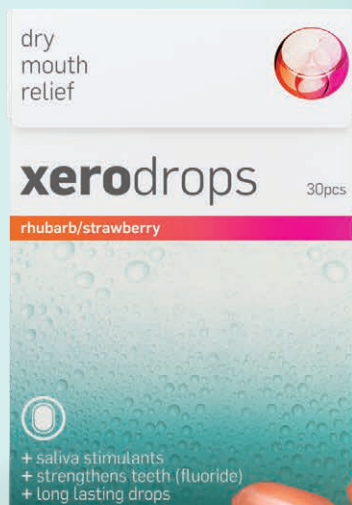
 **Praksiseier
foreningen spa**

MELD DEG INN I DAG PÅ WWW.PRAKSISEIER.NO ELLER PÅ MAIL TIL POST@PRAKSISEIER.NO



FRISKE NYHETER MOT TØRR MUNN!

Nå også
som munn-
skyll!



GOD SMAK



rabarbra/
jordbær



jordbær/
mint

Nå har det kommet en ny serie produkter mot tørr munn: Xero-serien. Xero finnes foreløpig som sukkerfrie drops, munnskyll og som en gel. Produktene stimulerer spyttproduksjonen, fukter og gir en behagelig følelse. Alle produktene inneholder i tillegg fluor. Produktene er utviklet i samarbeid med skandinavisk tannhelsetjeneste. Anbefal gjerne Xero produktene neste gang!

www.xeroserien.no



ØKER SPYTT-
PRODUKSJONEN



FUKTER



GIR STERKE TENNER

XERL_jan2014NO

Xero-serien kjøper du her:



dry mouth relief by



Hva skal du lese?

Og hva kan du tilby en turist?

Etter å ha vært landet rundt de siste fire årene, og fått både litteraturpreferanser og turistinformasjon fra lederne i NTFs lokalforeninger har vi i år henvendt oss til medlemmene av NTFs hovedstyre, som også kommer fra ulike kanter av landet. Her deler de både hva de vil anbefale å lese i sommer, og det de har lyst til å vise en turist som kommer til deres hjemsted.

Camilla Hansen Steinum,
president i NTF, Østfold
Tannlegeforening.

Lesetips

Jeg er veldig glad i å lese bøker, men jeg må innrømme at det blir alt for lite tid til å lese. På hverdagene går det mest i saksdokumenter og andre jobbelaterte ting. Ferietid er derimot lesetid, gjerne i sola på terrassen eller ved et basseng i varmere strøk.

En av mine favorittbøker er Shantaram, skrevet av Gregory David Roberts. Han skriver så du lukter og

føler India! Det er en bok som er ulik alt annet jeg noen gang har lest, du burde prøve!

Jeg er veldig glad i krim, og har nettopp lest Sønnen av Jo Nesbø. Bøkene om Harry Hole er fantastiske, og jeg ble positivt overrasket over Sønnen. Jo Nesbø skriver som vanlig strålende og så spennende at jeg faktisk ikke savnet Harry Hole en eneste gang. Anbefales.

Ellers er jeg glad i Robert Wilson som også skriver krim. Bøkene hans er spennende men også proppfulle av historie, og han skriver svært levende fra Portugal, hvor han nå bor. Jeg anbefaler absolutt Et lite drap i Lisboa eller en av de andre bøkene hans.

Til slutt vil jeg tipse om en forfatter fra Fredrikstad, Jan Erik Fjell. Han har gitt ut tre krimbøker som har fått gode kritikker; Tysteren, Skyggerom og Hevneren. Skal du besøke Fredrikstad i sommer kan det være verdt å få med seg litt lokal spenningslitteratur.

Reisetips

Fredrikstad er en flott sommerby. Det er et yrende liv på bryggepromenaden hele sommeren, og skal du spise godt anbefaler jeg Slippen som ligger rett over gangbroa på brygga.

Gamlebyen er en perle, og regnes som Nordens best bevarte festningsby. På tross av mye historie er den en levende by full av butikker og serveringssteder. Siste helgen i juli hvert år er hele Gamlebyen arena for Månefestivalen, en stor musikk- og kulturfestival, med mange kjente artister. Under festivalen blir torget i Gamlebyen fylt av en livlig og sydende festivalstemning med markedsboder, økologisk

mat og en egen torgscene med forskjellig underholdning. Aktivitetene på torget er en del av festivalens gratis tilbud og er dermed tilgjengelig for alle besøkende.

Er du glad i musikk kan du også ta turen til Hvaler Gjestgiveri på Skjærhalden. Der får du god mat og drikke, og hele sommeren arrangerer de konserter på den store plenen utenfor gjestgiveriet.

Skjærgården utenfor Fredrikstad med utallige øyer, holmer og skjær må også nevnes. Ta en båttur eller legg deg langflat i solen på en av de mange deilige strendene.

Sommeren er herlig i Fredrikstad, velkommen!

Torbjørn Fauske,
hovedstyremedlem, Nordland
Tannlegeforening

Lesetips

Jeg leste mye skjønnlitteratur tidligere, men nå for tiden blir det mest nyheter og fagartikler på nettbrett. Slike duppeditter er jo blitt en integrert del av tilværelsen for de fleste av oss på godt og vondt. Derfor blir bøkene oftest liggende og støve ned i nattbordet.

Likevel skal jeg forsøke å få lest et par bøker i sommer, før støvet får overtaket på disse også.

Den sanne historien om Pinocchios nese, av Leif G.W. Persson, er den foreløpig siste i rekken av hans drivende gode politikrimromaner. Persson er professor i kriminologi og skriver kriminalromaner med stor grad av autentisitet og innsikt i politiarbeide.

En sjøens helt, av Jon Michelet, er den store romanen om norsk krigssei-





lerinnsats under den andre verdenskrig. Et område som forøvrig fortjener all oppmerksomhet det kan få. Romanen utkommer i to bind, Skogsmatrosen og Skytteren.

Ferietips

Mosjøen, «byen midt i Norge» er vel verdt et besøk for turister på Helgeland. Her kan overnatting på ærverdige Fru Haugans hotell trygt anbefales. En kaffe i hotellhagen ved Vefsnas bredd, vil være en flott start på en tur langs sjøgatas gamle velholdte trebebyggelse. Videre anbefales en lunsj på Vikgården, med lokal tradisjonsmat på menyen.

De har forøvrig også butikkutsalgsalg med godt utvalg av lokal småskalaproduert mat, og er i følge en kokk fra Lom, «Norges beste butikk».

Helgeland har et rikt kultur og musikkliv, så for kunst og musikkinteresserte er det god anledning til slike opplevelser. I sommer vil jeg spesielt anbefale Galleria kunstfestival 5.-13 juli i Mosjøen, med «Norges lengste galleri» i sjøgata.

For de musikkinteresserte er det mange flotte lokale festivaler å velge mellom: Rootsfestivalen i Brønnøysund 16.-19. juli, er i år besatt med mange kjente artister. Komplette festivaliste finnes på nordnorgesguiden.no. I tillegg byr regionen selvfølgelig også på rike muligheter for flotte

turopplevelser på fjell og sjø! Velkommen skal dere være!

Truls Chr. Breyholtz, hovedstyremedlem, Bergen Tannlegeforening

Lesetips

For meg er sommeren de siste årene for det meste ensbetydende med rolige dager ved og på sjøen på Tysnes, en øy sør for Bergen. Da blir det også god tid til å lese en del, alle vet jo at vestlandssommeren godt kan gi vær som egner seg til inneaktiviteter...

I år tenker jeg å gå løs på boken Atlas Shrugged av Ayn Rand, en på mange måter politisk klassiker av en forfatter som betegnes som verdikonservatismens mor. Tusen sider med liten skrift, dette er en bok som jeg gjerne leser om igjen med noen års mellomrom, utrolig fasinerende.

Ellers vil det nok bli en del krim, Jo Nesbøs siste, Sønnen, er klar, og ellers leter jeg frem en del nyere utenlands spenningsbøker og laster ned på Amazons lese Brett, lett å ha med seg over alt. Wilbur Smiths romaner fra Afrika er også godt egnet til sommerlektüre på plenen.

Ferietips

Det er nesten umulig å be en Bergenspatriot om å prioritere reisemål i vår fine by. Kommer dere hertil, så er selvsagt Bryggen, Akvariet, Hanseatisk Museum, Fisketorget og smauene på Nordnes obligatoriske i sentrale bydel. I de siste årene har vi også fått hop on hop off – åpne turistbusser som i godvær kan være vel verdt en tur.

Ulriksbanen og Fløybanen må en også få med seg, fra begge steder får en en utrolig vakker utsikt over vår vakre by. (Måtte jo sies.)

Har en lyst og tid til å se seg om i omegnen, er turen sørover å anbefale, via Fanafjell, Os, gjerne perlen Solstrand Fjordhotell med en av de vakreste beliggenheter en kan tenke seg, og der BTF arrangerer sine årlige tillitsmannskurs.

Tysnes og Stord samt ytre deler av Hardangerfjorden anbefales og på det varmeste.

Med andre ord er det rikelig å se og oppleve her i området, men det visste vel de fleste at en bergenser måtte si...





Gunnar Amundsen, leder av SNU, hovedstyremedlem, Haugaland Tannlegeforening

Lesetips

Ja, det var rette mannen å spørre. Det vil være feil om jeg utga meg for å være en lesehest med posen full av litt-rære godbiter. Angsten for at noen skulle finne på å spørre hva som ligger på nattbordet har i perioder vært stor, for der er det rimelig tomt.

Sant nok er sommeren den tiden på året hvor jeg leser mest, uten at det er noe skryte av. Likevel har jeg en plan for sommeren, sannsynligvis svært ambisiøs, men likevel, intensjonen er gode. I år har valget falt ned på Skogsmatrosen av Jon Michelet, en murstein av en bok, som Amundsen synes virker spennende! Ikke spør om begrunnelsen for valget, det nemlig bare ble sånn.

Så vil tiden vise om jeg klarer å realisere min litterære ambisjon, intensjonene er i hvert fall gode!

Ferietips

Kom til Haugesund, en undervurdert ferieby midt mellom Bergen og Stavanger!

Haugesund er perfekt som base for ekskursionsjoner. En kort biltur østover får du med deg Langfoss og Hardanger-Vestlandsnatur av beste merke!

Setter du deg i bilen og kjører sør-østover til spissen av Karmøy så finner du

Skudeneshavn – en sørlandsidyll i Rogaland!

Avaldsnes – Harald Hårfagres hjem og Norges første hovedsete er også verdt et besøk. Her er det etablert Vikinggård og museum som fasinere store og små!

Haugesund er i seg selv verdt et besøk. En spasertur på indre kai og du opplever uterestauranter på rekke og rad.

Havet vest der ute og lukt av salt sjø er i seg selv otium for sjelen. Men sett deg på Røvær-ekspressen og besøk Røvær og Føynå – øysamfunn kun 20 min ut i havgabet!

I tillegg er Utsira verdt en ekskursion, rutebåten går daglig!

Velkommen til Haugesund og Haugalandet! Riktig god sommer.

Bernt Vidar Vagle, hovedstyremedlem, Rogaland Tannlegeforening

Lesetips

Jeg er glad i å lese bøker, og ferietid gir bedre anledning til dette. Sommeren især innbyr til late dager med tid for lesing. Jeg er nok ikke en typisk krimleser, selv om det også hender at jeg hygger meg med nettopp dette.

Best liker jeg å lese historiske bøker. Det er alltid noe jeg ønsker å vite mer om. Polarhistorie er spennende og interessant, særlig bøkene om Ernest Shackleton som forsøkte å nå sydpolen i 1909. Roland Huntforbs bok *Endurance* (Alfred Lansing) som er spekket med fantastiske autentiske fotos fra ferden. I fjor sommer kom jeg over en humoristisk satirebok som skildrer hvordan Hitler ser på dagens tyske samfunn der han gjenoppstår som ufrivillig komiker. «Han er her igjen» med Timur Vermes anbefales herved. Britiske Conn Igguldens seriebøker om Djengis Kahn og mongolene ble jeg også hektet på – det samme med serien om Romerrikets vekst under Julius Cæsar. Disse bokseriene kan varmt anbefales som både spennende og fascinerende lesning. Denne

sommeren planlegger jeg å lese den nyeste av Conn Igguldens historiske romaner (*Stormbird*) som omhandler England på 1400 tallet.

Lars Saabye Christensen er en jeg alltid liker å lese. Vidundelige romaner og noveller fortalt på en særegen sorgmunter måte. Herved anbefales også «Bernhard Hvals forsnakkelse».

Ferietips

Rogaland har mye å by på, særlig om sommeren. Her er nær tilgang til både sjø og fjell samt et yrende folkeliv i byen.

Aller helst ville jeg tatt gjestene med på båttur i Ryfylke med innlagt lunsj i Ramsvik på Sjernerøy. Om sommeren er dette øyparadiset særdeles innbydende. Turen til Mosterøy og Utstein Kloster er flott og hit kommer en greiest med bil. I Sandnes anbefales turen rundt Lifjell med fantastisk utsikt, eller kanskje et besøk i Vitenfabrikken som er full av spennende og lærerike installasjoner og utstillinger. I Stavanger ville jeg tatt besøkende med på det nye kjempeflotte konserthuset eller bare vist frem byen og Gamle Stavanger. Sentrum er herlig å bare rusle rundt i, ved byparken, Domkirken og Breivannet. Oljemuseet er svært interessant og gir innsikt i Norges oljehistorie, her er det også en god restaurant i «Bølgen og Moi». Stavanger har flere festivaler sommerstid. Særlig vil jeg trekke fram Glad Mat- festivalen, der



god kortreist mat serveres fra utallige steder. Kammermusikkfestivalen på sensommeren er også verd å få med seg. Jærstrendene er Norges lengste og flotteste- her er det herlig å være og plass til alle. Sist men ikke minst vil jeg forelske fantastiske fjellturer i nærhet til Rogaland- som Frafjordheiene eller Sirdalsheiene.

Fra Sirdal kan en også ta en rundtur ned til Lysebotn (27 hårnålssvinger) med ferje tilbake til Stavanger.

Rogaland er et herlig sted å være, også for turister.

Grethe Wergeland, hovedstyremedlem, Buskerud Tannlegeforening

Lesetips

Før denne ferien har jeg en del bøker liggende på vent.

Har kjøpt den siste boken til Jo Nesbø. Også i denne boken er handlingen lagt til Oslo, men Harry Hole er ikke med her. I stedet møter vi førstebetjent Simon Kefas, tidligere Øko-krim-etterforsker men nå degradert til mindre prestisjefylt drapsetterforskning. I fengsel sitter Sonny som er sønn av Simons venn og kollega. Begges verden ble snudd på hodet da Sonnys far ble avslørt som korrumpert og tok sitt eget liv. Men en dag får Sonny høre noe som endrer alt.

Neste bok er også krim. Det er den siste til Liza Marklund: Lyckliga gatan eller Fasadefall som den heter på norsk. Det er den tiende boken om

Annika Bengtson,, journalist i Kvällspressen. Bak den flekkfrie fasaden på Solsidan er det mørke sider. Den starter med funnet av en torturert og bevisstløs eks-riksdagsmann. Konen hans er også forsvunnet og Annika får i oppdrag å skrive om saken.

Ellers kan jeg anbefale en bok jeg fikk til jul. Me Before You eller Et helt halvt år som er den norske tittelen. Den er skrevet av Jojo Moyes. Den er både rørende og morsom. Lettelest. Handler om 26 år gamle Lou Clark som blir ansatt for å ta seg av Will, som er lam etter en trafikulykke-

Jeg har også en bok av Cecilia Samartin liggende. Hun har jo mange bestselgere her i Norge. Den jeg har liggende heter La Peregrina. Det er en frittstående oppfølger av Senor Peregrino.

I disse digitale tider har jeg også skaffet meg en Kindle og der har jeg også noen bøker liggende. Blant annet den siste boken til Khalid Hosseini. Den heter And The Mountains Echoed og er hans tredje.roman. Den utkom i fjor og er allerede en bestselger på Amazon.com.

Ferietips

Buskerud hvor jeg er bosatt er et stort fylke. Jeg bor i det sørøstlige hjørnet av dette i delen som kalles Hurumlandet. Dette er en liten halvøy mellom Drammensfjorden. Siden jeg bor i Slemmestad vil jeg ta utgangspunktet her. For den geologiinteresserte vil-



le det bli en liten tur på Geologimuseets samling før turen går videre langs kysten via Sætre, en båttur derfra til Oscarsborg eller videre til Filtvet fyr med lunsj på Villa Malla. Videre kjører vi til sørlandsidyllen Holmsbu.

For en litt lengre tur ville jeg dratt til Blåfargeverket, eller kanskje jazzfestivalen på Kongsberg. Den går av stabelen 2.-5.juli.

Gå inn på www.visitbuskerud.no for å få oversikt over hva Buskerud kan by på av aktiviteter og attraksjoner.

Ha en riktig god sommer alle sammen.



Kirurgiklinikken
tann - kjeve - ansiktskirurgi



Sertifisert etter
ISO 9001:2008
standarden

For ytterligere informasjon se
www.kirurgiklinikken.no
tlf 23 36 80 00, post@kirurgiklinikken.nhn.no

**Åpent hele
sommeren**

Alt innen oral og
kjevekirurgi.
Implantatprotetikk

Tannlege
Frode Øye
spesialist i oral kirurgi

Tannlege
Bent Gerner
spesialist i protetikk

Lege & tannlege
Helge Risheim
spesialist i oral kirurgi,
maxillofacial kirurgi,
og plastikkirurgi

Tannlege
Kjetil Misje
spesialist i oral kirurgi



Norsk
pasientskadeerstatning

Sakkyndige tannleger (deltid)

Norsk pasientskadeerstatning (NPE) har 155 ansatte og en stab på 80 sakkyndige spesialister som til sammen representerer 30 spesialiteter. Våre sakkyndige spesialister er tilknyttet på deltid gjennom rammeavtaler. Avtalene inngås etter anbud i tråd med Statens regler for kjøp av varer og tjenester.

Vi kunngjør nå avtaler om sakkyndigtjenester for:

- **Allmenntannleger**
- **Spesialist i oral kirurgi og oral medisin**

Nærmere informasjon finnes på www.npe.no. Fullstendig kunngjøring med nærmere beskrivelse er publisert på Database for offentlige innkjøp (www.doffin.no), og kan eventuelt også rekvireres ved eposthenvendelse til anskaffelser@npe.no.

Tilbudsfrist er mandag 18. august 2014 kl. 13.00

Spørsmål kan rettes til:

Medisinsk seksjon v/ avdelingsdirektør (medisinsk fagsjef)
Mads Morten Nøjd (mads.morten.nojd@npe.no), telefon 22994448.

Administrasjonsavdelingen v/ seniorrådgiver Snorre Hagen
(snorre.hagen@npe.no), telefon 22994442.



Norsk pasientskadeerstatning er en statlig etat underlagt Helse- og omsorgsdepartementet. Vi behandler erstatningskrav fra pasienter som mener de har fått en skade etter behandlingssvikt i helsetjenesten. Se www.npe.no for mer informasjon.



Bjørn, Finland. Foto: Tor Arne Vinje.



* Non Noble/uedelt metall

650,-
pr. ledd

* Noble/edelt metall

970,-
pr. ledd

Vi har åpent hele sommeren

- og ønsker alle våre nye og gamle kunder en riktig god sommer!

Vi vokser gjennom løftene vi holder!

Agent for:

Shengda Dental Manufacturing Co. Ltd

Se vår hjemmeside for mer informasjon:

www.reholt.no

J.N. Jacobsensgt. 15
Postboks 194, 1601 Fredrikstad
Tlf: 69 31 15 12 / 69 31 74 48
Fax: 69 31 70 86
Mail: post@reholt.no

Når skal NTF komme på banen?

I Eftas overvåknings organ ESA ble det i mars 2014 avsagt en dom som fastslo at gjeldende praksis i DOT med hensyn til behandling av betalende klientell, kan føre til ulovlig kryss-subsidiering.

Lederen i Tidende nr. 4 2014 omtaler ESA-dommen og det faktum at denne saken i sin helhet er fremmet av en ildsjel uten noen støtte fra NTF. Sentralt i Tannlegeforeningen har man benekket at offentlige og private klinikker ikke konkurrerer på like vilkår. I tillegg har NTF vært med å utvikle en prisportal hvor alle private tannleger er pålagt å legge ut sine priser side om side med offentlige klinikker som har subsidierte priser på sine tjenester.

Dersom regjeringen velger å etterkomme ESAs krav om endringer i finansieringen av DOT, vil dette nødvendigvis føre til en ny praksis i DOT. NTF bør benytte denne sjansen til bli en premissleverandør overfor myndighetene ved å fremme nye ideer og bedre løsninger. NTF bør omsider tørre å stille noen kritiske spørsmål med hensyn til hvordan DOT er organisert i dag. Mye har endret seg i tannlegeverdenen siden rådende praksis ble innført i DOT.

- Hvorfor skal DOT ved hjelp av del-finansiering fra privat virksomhet opprettholde et tjenesteapparat som er

større enn det man trenger for å løse de offentlige oppgaver?

- Hvorfor skal DOT tilby private tannlegetjenester i områder hvor det er nok private tannleger til å dekke etter-spørselen?

- I hvilken grad fortrenger den private virksomhet i DOT tilbudet til de prioriterte grupper?

Bakgrunnen for at voksenbehandling ble en del av DOTs tilbud var generell tannlegemangel i distriktene. De offentlige klinikkene var små og desentraliserte og kunne tilby voksenbehandling i områder der det ikke var grunnlag for etablering av privat virksomhet.

Virkeligheten i dag er en helt annen. DOT har i stor grad sentralisert og utvidet sine klinikker, ikke minst for å kunne tiltrekke seg unge tannleger som ønsker å arbeide i større fagmiljø. Dette fører til at de fleste må reise et stykke for å komme til tannlege uansett.

Utdanning av nye tannleger i utlandet er dessuten i ferd med å gi oss et overskudd av tannleger.

Derfor er begrunnelsen for at DOT skal behandle betalende pasienter i stor grad falt bort. Videre vil eventuelle nye og omfattende krav til regnskap og finansiering i kjølvannet av ESA dommen, føre til økt byråkrati.

Alle forstår at mange av de offentlige oppgavene er tunge og vanskelige, og at muligheten til å behandle betalende pasienter har gjort offentlige tannlegetstillinger mer attraktive. Men hvorfor skal DOT å ha driftsansvaret for den private virksomheten?

Dersom tannlegene i DOT gis mulighet til å drive egne virksomheter, kan de behandle prioriterte grupper og betalende voksne innenfor samme virksomhet. Virksomheten kan drives i egne eller leide offentlige lokaler. Tannlegen vil da drive for egen regning og risiko, på like konkurransevilkår som private tannleger. De offentlige, lovpålagte oppgavene kan da utføres av alle tannleger hvis de settes ut på anbud, eller pengene kan følge pasientene. Da får vi et reelt fritt tannlegevalg.

Organiseringen av tannhelsetjenesten behøver ikke være lik i alle kommuner – det er nødvendigvis forskjell på by og land. Det bør selvsagt tilpasses de lokale forhold.

Dette er fullt mulig etter eksisterende regelverk. Derfor synes jeg NTF bør bli en pådriver for utprøving av ny og mer egnet organisering av offentlig tannhelsetjeneste.

Kari Odland

NTFs landsmøte 2014

Når? 16. – 18. oktober

Hvor? Oslo, Norges varemesse

Mer informasjon? www.tannlegeforeningen.no





Svar til Kari Odland:

NTF skal være premissleverandør

Kari Odland etterlyser nytenkning i NTF. Det er bra! Og Kari Odland har rett i at mye har endret seg i tannlegeverdenen siden rådende praksis ble innført i Den offentlige tannhelsetjenesten (DOT). Det er også fint at hun vil at NTF skal være en premissleverandør overfor myndighetene. Dette har alltid vært en viktig oppgave for NTF.

Å være premissleverandør inn mot myndighetene er i hvert fall en oppgave det sittende hovedstyret tar på største alvor. I min tid i hovedstyret har vi brukt mye tid på nettopp påvirkingsarbeid overfor ulike aktører.

På noen andre punkter tar Kari Odland feil. NTF har ikke vært med på å utvikle prisportalen. Vi har kommet med innspill og påvirket så langt vi har kunnet, men portalen er myndighetenes, og den er utviklet av Forbrukerrådet alene.

Kari Odland tar også feil i sine utsagn om ESA-saken. NTF har aldri benekket at offentlige og private tannklinikker ikke konkurrerer på like vilkår. Vi har tvert imot tatt saken på alvor. Hovedstyret fant det imidlertid ikke hensiktsmessig å sette i gang et omfattende og ressurskrevende utredningsarbeid på egen hånd.

Og for ordens skyld: ESA har ikke avsagt noen «dom». Derimot har ESA anbefalt Norge å gjøre noen konkrete endringer som blant annet innebærer at det innføres et system med adskilte regnskaper for å sikre at subsidier ikke

brukes til å gi den offentlige tannhelsetjenesten en fordel som er konkurransevridende. Norske myndigheter har akseptert ESAs anbefalinger og følger nå opp med de nødvendige tilpasningene. Jeg henviser ellers til det som er skrevet om saken på nettstedet og i Tidende.

DOT står fritt til å tilby private tannlegetjenester, så lenge det skjer på konkurransemessig like vilkår. I andre land, som for eksempel Sverige er det offentlige en stor aktør i det private markedet. Representantskapet har fastlagt NTFs politikk om å arbeide for fri konkurranse, med rett til fri prisfastsetting og etablering. Det innebærer at også DOT kan konkurrere, men da selvfølgelig på like vilkår.

Dersom behandling av betalende pasienter fortrenger tilbudet til prioriterte grupper, gjør ikke DOT jobben sin. Hvis dette skyldes at tilbudet til prioriterte grupper er underfinansiert, er det en alvorlig sak, men en annen sak. Det er viktig at tilskuddene til DOT er store nok til å finansiere behandlingen av de prioriterte gruppene. Men DOT har per i dag lov til å tilby voksenbehandling, forutsatt altså at EØS-avtalens forbud mot kryss-subsidiering ikke brytes.

Odland foreslår at offentlig ansatte tannleger kan leie den offentlige klinikken eller på annen måte drive privat virksomhet på offentlig klinikk. Slike ordninger finnes det mange av allerede.

Odland foreslår videre at offentlige oppgaver kan settes ut på anbud. Den

muligheten finnes også i dagens lovverk. Noen fylkeskommuner benytter seg av den i forhold til enkelte prioriterte grupper.

Fritt tannlegevalg er interessant, spesielt for eldre som kommer inn under tannhelsetjenestelovens gruppe C2. Både blant offentlig ansatte og privatpraktiserende tannleger har dette vært etterspurt lenge. Dette er ikke noe vi bare tenker på. Vi har foreslått det for myndighetene ved flere anledninger, og det vil vi fortsette med.

Odland mener at ESA saken skal være utgangspunkt for nytenkning i NTF. Jeg ser mange andre utfordringer som gjør at nytenkning er helt essensielt. ESA-saken er på langt nær den viktigste. Jeg tenker blant annet på de endringene regjeringen foreslår i kommunestrukturen og på forslagene til endringer i forvaltningen. Ta med de tiltakene myndighetene vil sette i verk for å begrense veksten i offentlige utgifter. Her kan det komme både overraskelser og endringer for vår sektor.

Ja, NTF skal være en premissleverandør, og vi skal og må tenke nye tanker. Så er det opp til foreningens øverste myndighet, representantskapet, å gi hovedstyret de fullmakter som kreves for å ta nye og eventuelt andre veivalg enn tidligere.

*Camilla Hansen Steinum
president i NTF*

For mer informasjon – se vår hjemmeside www.dentalstoep-import.no



Dentalstøp Import as
KVALITET TIL LAVPRIS
Vår ekspertise din trygghet



Datatilsynet og Legelisten.no

I Den norske tannlegeforenings tidende april 2014 etterlyser Ellen Beate Dyvi aktivitet fra Datatilsynet ovenfor Legelisten.no. Dyvi krever her at Datatilsynet tar affære og fører tilsyn med publiseringen av potensielt negative og krenkende personopplysninger om tannleger og annet helsepersonell som skjer på denne nettsiden.

Datatilsynet har tidligere vurdert vår myndighet til å føre tilsyn med Legelisten.no og kommet til at bare deler av tjenesten ligger innenfor vårt myndighetsområde. Datatilsynet fører tilsyn med behandlinger av personopplysninger som skjer etter personopplysnings- og helseregisterloven. Når det gjelder Legelisten.no har vi kommet til at ytringene på nettsiden, selv om de er subjektive og handler om tannlegens oppførsel, ligger innenfor ytringsfrihetens grenser. I slike tilfeller kommer ikke personopplysningslovens grunnkrav til anvendelse. Datatilsynet har derfor ikke myndighet til å begrense slike ytringer.

Derimot faller den publiseringen av personopplysninger Legelisten.no gjør selv innenfor personopplysningsloven. Dette innebærer publisering av legenes og tannlegenes navn og virksomhetsopplysninger. Opplysninger om legers og tannlegers eventuelle reaksjoner fra Helsetilsynet som publiseres på Legelisten.no faller også innenfor personopplysningsloven. Datatilsynet har ikke gått inn i denne problematikken, men så lenge Legelisten.no kun publiserer offentlige opplysninger er dette trolig fullt lovlig.

Det finnes utallige sider på Internett som gir brukere muligheter til å vurdere produkter og tjenester. Bøker, filmer, håndarbeid, restauranter og håndverkertjenester – alt kan brukere kaste sin dom over på Internett. Dette kan selvfølgelig oppleves feil, urimelig og krenkende for de som på denne måten får sin dom fra brukerne. Slike ytringer er likevel innenfor ytringsfriheten og beskyttet av grunnlovens § 100. Å framsette ærekrenkende utsagn

offentlig kan imidlertid rammes av bestemmelser i straffeloven. Det krever i så fall at legen/tannlegen går til anmeldelse eller privat søksmål.

Det er ikke vanskelig å ha forståelse for at tannleger og annet helsepersonell som omtales på Legelisten.no kan oppleve enkelte kommentarer som ubehagelige. Spesielt ettersom det å yte helsehjelp innebærer å eksponere personlige egenskaper, som omsorg, evne til å lytte og medfølelse. Samtidig er det slik at tannlegetjenester tilbys som en tjeneste i et marked. Dette innebærer at pasientene kan opptre som kunder, blant annet ved å kunne offentliggjøre hvordan de opplevde tjenestene.

Å få vurderinger av sin yrkespraksis av kunder og pasienter kan selvfølgelig være belastende og ubehagelig, men det er ingen tvil om at det omfattes av ytringsfriheten.

*Marius Engh Pellerud
rådgiver i Datatilsynet
Marius.Pellerud@datatilsynet.no*

Kompetansesenteret i Bygdøy Allé

Ny operasjons- og narkoseavdeling i Tannestetisk Senter AS



Vi er i dag et team av: kjevekirurger, endodontist, periodontist, allmennpraktiserende tannleger og anestesilege/ anestesisykepleier.

Vi tar gjerne imot henvisninger fra andre tannleger/leger for behandling hos oss. Vi vil gjøre vårt ytterste for at din pasient skal få så god behandling, service og omsorg som mulig til pasienten sendes tilbake til deg.

TELEFON: 22 44 15 35
TELEFAKS: 22 44 30 50
ADRESSE: Bygdøy Allé 5, 0257 Oslo
E-POST: henvisning@tannleger.com
INTERNETT: www.tannleger.com

OPERASJONS AVDELING

Vi kan gjennomføre operasjoner i full narkose eller sedasjon. Henvisning rettes til avdelingen generelt. Pasienter vil få time hos en av spesialistene – alt etter hva henvisningen gjelder.

Implantater:

- Fiksturinnsetting – enkelttann/delkjeve/helkjeve/for magnetfester/kulefester
- Guided computerbasert fiksturinnsetting – operasjon "uten kirurgi"
- Ferdig behandling med krone/bro/protese på fiksturer hvis ønskelig

Bentransplantasjon:

- Fra hofte til kjeve/sinus (sinuslift)
- Fra kjeve til sinus (sinuslift)
- Kjevekamsoppbygging

Kosmetiske inngrep i ansikt/kjeve:

- Øvre øyelokk plastikk
- Hake implantat
- Annet

Andre inngrep:

- Fjerne visdomstenner/andre tenner
- Biopsier
- Cyster/tumores

ENDODONTI AVDELING

- Rotfyllinger
- Kirurgi i forbindelse med endodontisk behandling
- Smerteutredning

PERIODONTI AVDELING

- Behandling av periodontitt
- Implantater
- Andre inngrep
- Deler av behandlingene kan gjøres i narkose/sedasjon om nødvendig

NARKOSE AVDELING

Vi kan gjennomføre operasjoner i full narkose eller i sedasjon i klinikkens nye operasjons og narkoseavdeling. Ved behandling i narkose deltar anestesilege og anestesisykepleier.

Lyst til å prøve deg på å behandle pasienter i narkose/sedasjon – eller å henvise pasienter? Det praktiske avtaler du med **Olaug Egeland** som er å treffe på
TELEFON: 22 44 15 35 og 900 43 020
E-POST: narkose@tannleger.com



Bygdøy Allé Tannestetiske Senter
Bygdøy Allé 5, 2. etasje, 0257 Oslo



**SCANDINAVIAN
DENTAL SERVICE AS**
Formidling av tannteknikk

Totalleverandør av tanntekniske produkter

Vi tar imot dine digitale
3Shape avtrykk

Budtjeneste over hele landet



Nedre Bakklandet 58 C // Postboks 6143, Sluppen, 7435 Trondheim
Telefon +47 73 54 90 00 // E-post: sds@sds.as

www.sds.as

KVALITET
KONTROLL
KUNNSKAP
VÅR STYRKE



dental as

Formidling av tannteknikk

Mk Precious PR. LEDD kr 1.090,-
MK Non Precious PR. LEDD kr 790,-

Vi har åpent hele sommeren!

Alle typer tannerstatninger

Spesialisering innen freste implantatløsninger og avtagbar protetikk

Markveien 35 B | Pb 2031 Grünerløkka, 0505 Oslo | Telefon +47 23 00 21 60 | Telefaks +47 22 17 39 71 | www.dental-as.no



Foreslå kandidatar til Karl Evang-prisen 2014

Karl Evang-prisen skal gå til ein person eller organisasjon som har gjort ein særleg innsats for folkehelsearbeidet. Målet er å stimulere interessa og arbeidet for barnevern, folkehelse og sosiale forhold. Frist for å sende inn forslag til kandidatar er 18. august 2014.

Karl Evang-prisen vart oppretta i 1981 som ein honnør til den tidlegare helsedirektøren for hans sosialmedisinske pionerinnsats. Målet med prisen er å stimulere interessa og arbeidet for barnevern, folkehelse og sosiale forhold. Helsedirektoratet tok i år over ansvaret for prisutdelinga frå Helsetilsynet.

Kriteriar

Karl Evang-prisen for 2014 skal gå til ein person eller organisasjon som har gjort ein særleg innsats for å fremje

– folkehelse og sosiale forhold som er viktig for denne

– rettstryggleik og tryggleik i barnevernet, helse- og/eller sosialtenesta

– opplysningsarbeid og medverknad i samfunnsdebatten om viktige barnevern-, helse- eller sosialpolitiske spørsmål

Det er ingen føresetnad at vedkommande person eller organisasjon er knytt til barnevernet eller helse- og sosialtenesta. Det vert lagt vekt på at innsatsen er aktuell, men innsats over tid vil òg bli vurdert.

Frist for forslag til kandidat

Frist for å sende inn forslag til kandidatar er 18. august 2014. Prisen er på kr 50 000. Prisen blir delt ut den 15. oktober 2014 i samband med den årlege folkehelskonferansen.

Skriftleg søknad med grunningjevning kan sendast av kandidaten sjølv eller andre personar og organisasjonar til: line.oma@helsedir.no

Komiteen

Komiteen som vel prisvinnar vil fortsette ut 2015 og består av:

– Professor Aslak Syse, Institutt for offentlig rett, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo (leiar)

– Tidlegare journalist i Stavanger Aftenblad, Marie Rein Bore

– Professor Steinar Westin, Institutt for samfunnsmedisin, Det medisinske fakultet, NTNU, Trondheim

– Høgskolelektor Elisabeth Brodt-korb, Diakonhjemmet Høgskole, Oslo
– sekretær er rådgjevar Line Oma, Helsedirektoratet



TILBAKEBLIKK

1914

Indbydelse til konkurranse

Da ved forrige aars konkurranse intet av de indkomne utkast blev antat, indbyr «Kristiania forening for motarbeidelse av tandsygdomme» landets tandlæger til at delta i konkurranse om avfattelse av et «flyveskrift» til eventuel distribution ved skolerne i Kristiania.

Opsættet tænkes stilet til forældrene og skal omhandle den mest elementære tand- og mundhygiene. Det bør være kort, koncist og gjerne anskueliggjort ved tegninger. Betydningen av melketændernes bevarelse bør ogsaa medtas.

Der opstilles 1 – en – præmie stor kr. 500,00 – fem hundrede kroner.

Mars – april 1914, 4de hefte

1964

Fluorider i kariesprofylaksen

N.T.F. har i de senere år flere ganger tatt til orde for en intensivert kariesprofylaktisk virksomhet og henstillet til myndighetene å effektivisere arbeidet på dette felt. Blant de tiltak som overveies er utvilsomt en lovgivning med sikte på å muliggjøre tilsetning av fluorider til drikkevannet i kariesprofylaktisk øyemed.

I 1959 støttet hovedstyret i en pressemelding denne tanke. Meldingen ble gjenstand for kritikk, bl.a. fordi det angjeldende spørsmål ikke hadde vært behandlet i et representativt forum i N.T.F., således at hovedstyret derved hadde fått den nødvendige bakgrunn for meldingen. Man må regne med at et offentlig initiativ når som helst kan komme og at spørsmålet om N.T.F.'s holdning til saken igjen kan bli aktuell. (Fra representantskapsak 1964.)

Juni 1964, hefte 6

2004

Årets lønnsforhandlinger: Et sikkert vårtegn

Det er vår i luften, og det betyr lønnsforhandlinger. Det gjelder for tannlegene også, selv om det nå først og fremst er de sentrale forhandlingene som skal i havn. For offentlig ansatte tannleger flest står de lokale slagene først til høsten. Forhandlingsutvalgets leder, Richard Næss, mener at NTFs lokale tillitsvalgte står godt rustet foran årets forhandlinger. Han er mest spent på hvem som skal forhandle innenfor det samme kapitlet som tannlegene. – Hvis alle lærerne havner innenfor kapittel fem, blir det ikke tannlegene som setter dagsorden for forhandlingene, sier Næss og har et lønlig håp om at det ikke blir slik.

April 2004, nr. 6

KURS- OG AKTIVITETSKALENDER

NORGE

23.–24. mai	Hotel Alexandra, Loen	Loenmøtet. www.loenmotet.no . Henv. Kjell Thue, tlf. 57 86 84 60 (a) E-post: kjell.thue@eninvest.net
25. juni	Tromsø	Kveldskurs. Endodonti og Traumatologi v/George Bogen og Leif K. Bakland. Henv. Elsa Sundsvold, ehi-sund@online.no
23.–28. juni	Oslo	10th International course in Forensic Odontology, Identification. Henv. Tore Solheim. E-post: solheim@odont.uio.no
16.–18. okt.	Lillestrøm	NTFs landsmøte. Lillestrøm – Norges Varemesse. Se www.tannlegeforeningen.no
8.–10. jan. '15	Bergen	Vestlandsmøtet. Henv. Trine Lise Lundekvam Berge, tlberge@online.no
30.–31. jan. '15	Oslo	Fellesmøte for spesialistforeningene. Quality Hotel Expo Fornebu. Henv. spesialistforeningene
29.–30. mai '15	Hotel Alexandra, Loen	Loenmøtet. www.loenmotet.no . Henv. Kjell Thue, tlf. 57 86 84 60 (a) E-post: kjell.thue@eninvest.net
19.–20. sept. '15	Oslo	Årsmøte i Praksiseierforeningen. Sted: Radisson Blu Scandinavia Hotel, Oslo. Henv. Magne Skomeda, e-post: magne@tsmg.no
29.–31. okt. '15	Lillestrøm	NTFs landsmøte. Lillestrøm – Norges Varemesse. Se www.tannlegeforeningen.no
7.–9. jan. '16	Bergen	Vestlandsmøtet. Henv. Trine Lise Lundekvam Berge, tlberge@online.no
27.–28. mai '16	Hotel Alexandra, Loen	Loenmøtet. www.loenmotet.no . Henv. Kjell Thue, tlf. 57 86 84 60 (a) E-post: kjell.thue@eninvest.net
20.–22. okt. '16	Stavanger	NTFs landsmøte. Se www.tannlegeforeningen.no
9.–10. juni '17	Hotel Alexandra, Loen	Loenmøtet. www.loenmotet.no . Henv. Kjell Thue, tlf. 57 86 84 60 (a) E-post: kjell.thue@eninvest.net
25.–26. mai '18	Hotel Alexandra, Loen	Loenmøtet. www.loenmotet.no . Henv. Kjell Thue, tlf. 57 86 84 60 (a) E-post: kjell.thue@eninvest.net
24.–25. mai '19	Hotel Alexandra, Loen	Loenmøtet. www.loenmotet.no . Henv. Kjell Thue, tlf. 57 86 84 60 (a) E-post: kjell.thue@eninvest.net

UTLANDET

11.–14. sept.	New Delhi, India	FDI. Se www.fdiworldental.org . Henv. NTF, tlf. 22 54 74 00.
19.–20. sept.	København, Danmark	4th Copenhagen Trauma Symposium. www.dentaltraumaguide.org/registration.aspx
9.–12. okt.	San Antonio, Texas, USA	ADA Annual Session 2014. Se www.ada.org
28. nov.	New York	GNYDM. Greater New York Dental Meeting. www.gnydm.com
27. nov. '15	New York	GNYDM. Greater New York Dental Meeting. www.gnydm.com

Med forbehold om endringer. Sjekk alltid aktuelle datoer direkte med kursarrangøren. Vi er avhengige av dine innspill til kurs- og aktivitetskalenderen. De kan sendes til tidente@tannlegeforeningen.no

TannlegeGolfen

arrangeres i år på Losby Gods
15. og 16. august

Det blir golf for alle
NM på fredag
Opus Open på lørdag

For de som ønsker å spille utenfor
konkurransene er det
muligheter for å spille på 9 hulls banen
Vestmork



Tips og bidrag til
Notabene-sidene sendes
tidente@tannlegeforeningen.no

Besøk oss på www.colteneblogg.no for mer informasjon

COLTENE®

**Dødsfall**

Hans Gülker, f. 11.02.1942, tannlegeeksamen 1968, d. 11.03.2014
 Kari Marita Aanestad, f. 09.12.1933, tannlegeeksamen 1957, d. 19.4.2014
 John Ingemar Kustås, f. 16.05.1935, tannlegeeksamen 1966, d. 26.04.2014

Fødselsdager**100 år**

Erna Jemblie, Hamar, 6. august

90 år

Thor Westby, Gamle Fredrikstad, 13. juli

85 år

Nils Nordvik, Kalandseidet, 13. juli

80 år

Bjørn Ringheim, Voss, 15. august

75 år

Ingrid Drangsholt Halle, Jar, 30. juni
 Kjell Langballe, Skoppum, 2. juli
 Margaret Forsyth Slotsvik, Skedsmo-
 korset, 7. juli
 Sigfried Bachner, Lyngseidet, 12. juli
 Arne Askvik, Bergen, 18. juli
 Berge Eldar Nising, Oslo, 23. juli
 Raija Knutsen, Kristiansand, 6. august
 Kari Hauge, Larvik, 9. august
 Reidun Stenvik, Oslo, 13. august

70 år

Sverre Jon Heggernes, Sande
 i Sunnfjord, 23. juni
 Per Chr. Erichsen, Skien, 28. juni
 Per A Sørensen, Lillehammer, 27. juni
 Henning Næsse, Kristiansand, 5. juli
 Siri Willersrud, Sarpsborg, 10. juli
 Pål Søm Terjesen, His, 17. juli
 Edward B Messelt, Oslo, 18. juli
 Odd Jørgen Rye, Steinkjer, 22. juli
 Kari Anne Hammerborg, Hokksund,
 7. august
 Ashjørn Åge Åsberg, Tistedal, 14. au-
 gust
 Einar Røskeland, Oslo, 17. august

60 år

Gunnar Svendsen, Oslo, 28. juni
 Abdulla Alimohamad, Ski, 1. juli
 Astrid Høvik, Oslo, 4. juli
 Knut Foss, Sortland, 10. juli
 Abrham Waldu, Oslo, 10. juli
 Lisbeth Nes, Måløy, 11. juli
 Helge Ramberg, Drammen, 16. juli

Hans-Petter Steihaug, Tynset, 18. juli
 Karl-Kristian Andersen, Oslo, 19. juli
 Kari Strand, Steinkjer, 20. juli
 Torstein Olsen, Hafrsfjord, 29. juli
 Ingeborg Folsland Fandriks, 31. juli
 Anne M Slyngstad Breivik, Ørsta, 2. au-
 gust
 Øivind Bratli, Hosle, 10. august
 Ragna Iden, Fyllingsdalen, 15. august
 Hilde Merete Aanmoen, Oslo, 18. au-
 gust
 Inge Fridell, Vik i Sogn, 21. august
 Gro Fadnes Lønning, Bremnes, 22. au-
 gust

50 år

Halvor Sørhuus, Verdal, 23. juni
 Ingrid Norun Kleiven Barkvoll, Oslo,
 1 juli
 Lars T. Svendsen, Hønefoss, 5. juli
 Elisabeth Brun Kyrkjebø, Bergen, 7. juli
 Masoud Ebrahimi, Borgen, 12. juli
 Georg Bruun, Søreidgrend, 19. juli
 Cecilie Kongelf, Paradis, 25. juli
 Tine F. Berg, 27. juli
 Synnøve Røberg Hanssen, Gjøvik,
 3. august
 Annika M Finne, Eidsvåg i Åsane,
 5. august
 Erlendur Vidar Indridason, Oslo,
 12. august
 Kari S. Eide, Raufoss, 15. august
 Christiane Elmies-Jansky, Sand, 16. au-
 gust
 Pål B. Meier, Flekkefjord, 16. august
 Gunnar Amundsen, Haugesund, 17. au-
 gust
 ÅgeTingvold Karlsen, Kristiansund,
 23. august

40 år

Arve Brekka, Kristiansand, 24. juni
 Mari Dubland, Bryne, 1. juli
 Hero Ibrahim Hassan, Hamar, 1. juli
 Viggo Tuven, Horten, 3. juli
 Einar Hartz, Elverum, 5. juli
 Thuy Tran, Jessheim, 10. juli
 Vaibhav Mehta, Åmot, 12. juli
 Sary Heggazy, Arendal, 13. juli
 Kristine Lielmane, Tjøtta, 22. juli
 Thomas Richard Klimowicz, Trond-
 heim, 23. juli
 Ingvild Strandem Hurthi, Yven, 24. juli
 Aslak Fuglestad, Bardufoss, 29. juli
 Carmen Irina Johanson, Eidsvågneset,
 30. juli
 Laila Johansen, Finneidfjord, 3. august
 Gunn Johnsen, Sortland, 5. august

Ingvild Marie Ulvik, Nesttun, 7. august
 Magne Borge, Skien, 12. august
 Lars Haakon Lunde, Oslo, 13. august
 Naia Ollendorff Halvorsen, Oslo,
 14. august
 Denise Cakir, Børselv, 16. august
 Ragnhild Olsen, Ågotnes, 16. august

30 år

Helene Bye Nordbæk, Oslo, 26. juni
 Silje Eirin Vartdal Heggedal, Volda,
 29. juni
 Khurram Ali Rana, Oslo, 29. juni
 Maziar Shabestari, Oslo, 30. juni
 Sara Mahsa Jalali, Strømmen, 6. juli
 Veronika Edvardsen, Mosjøen, 14. juli
 Marit Solhus, Fannrem, 18. juli
 Guro Karstensen, Bodø, 26. juli
 Maren Haslerud, Stavanger, 27. juli
 Thu Hue Thi Dinh, Bergen, 30. juli
 Hanne Rokås Johnsen, Mosjøen, 1. au-
 gust
 Jessie C. S. Poon Knappskog, Oslo,
 1. august
 Kirsten Sally Croft, Egersund, 9. august
 Ida H. Brenne Lundh, Levanger, 9. au-
 gust
 Ellen-Kristine Kverndokk, Oslo, 16. au-
 gust
 Catrine Baug Andreassen, Bønes,
 17. august
 Hilde Sveaass, Oslo, 17. august
 Rune Henriksen, Yven, 19. august
 Åshild Høva, Oslo, 21. august

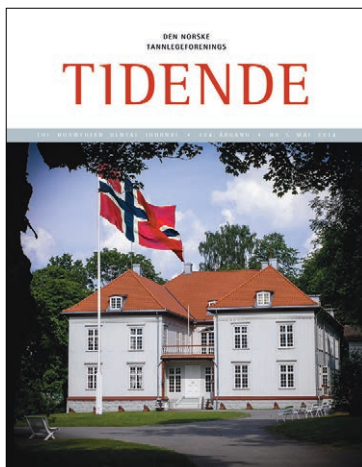
Fødselsdager

Vi ber om at de som vil reservere seg mot at runde år publiseres i personalia-spalten, gir skriftlig melding *minst åtte uker* i forveien på e-post: tidende@tannlegeforeningen.no, faks 22 55 11 09 eller per post til Tidende, postboks 2073 Vika, 0125 Oslo

Dødsfall

Sekretariatet får dessverre ikke auto-
 matisk beskjed om dødsfall. Vi ber der-
 for medlemmene være behjelpelig med å gi NTF beskjed når en kollega er gått bort. Vennligst kontakt NTF, tlf. 22 54 74 00 eller e-post: post@tannlegeforeningen.no.

Tidende retter



Forsidebildet av Eidsvollbygningen til Tidende nr. 5 2014 er tatt av Mike Mills, og er ikke levert av bildebyrået YAY Micro som det står i bladets kolofon.



Frister det med en dukkert? Nedre basseng i Frognerbadet (Oslo) ser slik ut tidlig om morgenen. Foto: Kristin Aksnes

Å etse eller ikke etse?

Bondingen som gir **valgfrihet!**

xeno[®] Select
Adhesiven for både selvets og ets&skyll

For better dentistry
DENTSPLY

DENTSPLY DeTrey | Ørneveien 17 | 2070 RÅHOLT | www.dentsply.no
Frank Hansen Tlf: 97608438 | Trude Hansen Tlf: 95471265 | Janiche Henden Tlf: 94838814

Magnus Bernard Whatley

f. 17.05.81-d. 09.04.14



Den 9. april mistet vi vår gode venn og kollega i en ulykke på Steigtind i Bodø.

Vi som jobbet tett sammen med han, sitter sjokkerte og uendelig triste tilbake med mange minner om Magnus som plutselig ikke er sammen med oss lenger.

Magnus vokste opp i Son i Akershus i en flott familie med to eldre søstre og en yngre bror. Vannsport og da spesielt seilspport ble en del av oppveksten. Han oppnådde gode resultater og nådde mål med blant annet VM-deltakelse.

Etter Værnes og Luftforsvarets Paramedisinske skole i Stavern, tjenestegjorde Magnus på Rygge flystasjon. Han tok fag på Norges miljø- og biovitenskapelige universitet ved Ås, men skiftet retning og studerte odontologi ved Det odontologiske fakultet ved Universitetet i Oslo.

Magnus kom til Bodø direkte fra tannlegestudiet i januar 2010.

Han var kunnskapsrik, og en svært dyktig tannlege. Han hadde en høy faglig standard, og jobbet etter prinsippet «primum non nocere».

Hans motivasjon var et faglig godt resultat, og fornøyde pasienter. Magnus ville det beste for pasientene sine, han var nøye med å ikke overkjøre dem med behandling, men han hjalp dem alltid. Daglig har vi sett glade og fornøyde pasienter. Vi har sett engstelige pasienter som er blitt trygge på å komme tilbake, de følte seg komfortable hos ham. I timeboka dukket det stadig opp nye pasienter som hadde fått han anbefalt som tannlege.

Magnus ble glad i jobben sin som tannlege, og han opplevde gleden med å kunne hjelpe folk. Et av hans utsagn var: «Det er genialt å være tannlege sammenliknet med lege fordi vi som tannleger kan hjelpe folk direkte. Leger må ofte henvise, eller bare skrive ut resepter.» Han opplevde at positiv

respons fra pasientene gav ham positiv energi.

I tida etter ulykken har vi fått mange hilsener fra sjokkerte og triste pasienter.

Da Magnus kom til Bodø, var vi litt bekymret for at han som enslig kunne bli ensom. Vår bekymring viste seg fort å være bortkastet. Magnus var aktiv med i Bodø Seilforening, Bodø Tennisklubb, Bodø Klatreklubb, Bodø Turistforening og Bodø Sykkel & Triatlonklubb. I alle disse miljøene fikk han mange gode venner som alle kjenner tapet av en god venn. Han har fått mange fine hilsener.

I en av dem beskrives han som glad, snill, energisk og dyktig. En som hjalp alle og sugde til seg kunnskap om alt han kom over. Han var dyktig som få i det som interesserte ham. Han skapte glede rundt seg og var ekte og oppriktig med dem han hadde rundt seg.

I tillegg til å være svært sosial, klarte Magnus å pusse opp sin leilighet fra lav standard til svært høy standard. Alt ble gjort i en fantastisk kvalitet, og han gikk ifølge sine snekkervenner dem en høy gang.

Magnus ville så mye. Hans foreldre beskriver i sin minnetale at han opplevde en glede i disse, hans siste lykkelige år. Han hadde havnet i eventyrland. Han elsket den nordnorske naturen, spesielt fjellene. Det at ulykken skjedde på en fjelltopp er paradoksal. Den er rekonstruert ved hjelp av foto tatt av redningsmannskap på Sea King-helikopteret, og forklares med kraftige vindkast og en snøskavl som ga etter. Vi må trøste oss med at han var i sitt rette element.

Når vi nå skal fortsette å jobbe uten Magnus, vil vi huske han som den gode personen han var. Vi er taknemlige for tida vi fikk jobbet og vært sammen med Magnus, og lyser fred over hans minne.

Sorgen har mange dimensjoner, og vi kan bare ane hvilket tap hans for-

eldre Kari og John, hans søstre Kathrine og Helene, hans bror Edwin, hans kjæreste Eileen, hans svogere og svigerinne, hans nieser og nevøer har. Våre tanker går til dem.

May Kristin Eggesvik

Magnus Bernard Whatley

Vår kjære venn og kollega, Magnus Bernard Whatley, født 17.mai 1981, døde brått 9.april 2014. Magnus var på fjelltur til toppen Steigtind i Nordland da en tragisk fallulykke inntraff. Magnus døde av skadene han pådro seg og ble funnet av letemannskaper dagen etter. Magnus ble gravlagt i Såner kirke i Vestby 25.april og det ble også avholdt en minnestund for ham i Bodø Domkirke mandag 28.april. Magnus var ferdigutdannet tannlege fra Oslo i 2010 og kom til Bodø etter endt utdanning. Han var svært aktiv og fikk snart venner i flere forskjellige miljøer. Magnus var en ivrig turgåer og har vært på flere av de majestetiske fjelltoppene som omkranser Bodø. Han var også en lidenskapelig seiler, spilte tennis, klatret og var medlem av Bodø sykkel- og triatlonklubb. I tillegg var han varamedlem i styret i Nordland tannlegeforening.

Magnus var en person som alltid stilte opp for andre og var mer opptatt av andres vel enn sitt eget. For ham var nei et sjeldent ord. Han minnes som en svært snill, raus og samvittighetsfull person av de som var så heldig å bli kjent med han.

Magnus brant for så mye og var mester i å utnytte døgnets timer til det fulle. Effektivt og med sin perfektionistiske innstilling gikk han løs på de fleste arbeidsoppgaver – både når det gjaldt

private og jobbrelaterte gjøremål. Oppussingsprosjektet av leiligheten hans, som han drev med helt på egenhånd de siste årene, bar preg av nettopp dette; perfektjon til fingerspissene. Magnus var nevenyttig og man lot seg lett imponere av hva han fikk til. Døren i hans flotte hjem stod alltid åpen for vennene hans.

Magnus er dypt savnet.

Våre tanker går til hans nærmeste familie, kjæreste og venner.

Styret Nordland Tannlegeforening

Magnus Bernard Whatleys bortgang

Vi takker tidligere medstudenter i Odontologisk Fakultet i Oslo og kolleger for varmende medfølelse og deltagelse i begravelsen i Son og minnestunden i Bodø domkirke. Det var en fin hyllest til Magnus fra venner og kolleger som han var så glad i.

John og Kari Whatley



Skogen. Foto: Kristin Aksnes.

Dobbelkompetanseløp i odontologi ved Universitetene i Bergen, Oslo og Tromsø

Generell informasjon

Kunnskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet har vedtatt et forkortet studieløp i lønnete stillinger som fører fram til dobbelkompetanse i odontologi. Det betyr at kandidaten både avlegger en PhD grad og tar en spesialistutdanning.

Denne utlysningen gjelder opptak med start fra *høsten 2015*.

Opptakskrav

De generelle opptakskravene er bestått odontologisk grunnutdanning og minimum ett års erfaring fra allmennpraksis. Dobbelkompetanseløpet forutsetter opptak til både spesialist- og PhD-utdanning.

Søknads- og kontaktinformasjon

Søknad til dobbelkompetanseløpet må inneholde:

- Prosjektbeskrivelse for PhD-løp med anbefaling fra veileder
- CV (arbeidserfaring, kurs og annen tilleggsutdannelse, og eventuelle publikasjoner)
- Attesterte kopier av vitnemål
- Attestert kopi av norsk autorisasjon
- Søker må opplyse hvilken spesialisering man ønsker å ta, og ved hvilket lærested

Har du spørsmål til søknadens innhold kan du ta kontakt på dobbelkompetanse@iko.uib.no



Tannleger som har PhD eller spesialitet fra før er ikke aktuelle søkere.

PhD-kandidater og spesialistkandidater som allerede er i løpet, kan søke under forutsetning av at det resulterer i ett forkortet dobbelkompetanseløp.

Søkere med *mangelfull dokumentasjon* vil ikke bli vurdert.

Komiteen for dobbelkompetanseløp i odontologi vil gjennomgå søknadene og gi sin anbefaling/tildeling. Søknadene vil deretter bli vurdert ved de odontologiske lærestedene.

Opptaket vil samordnes med opptaket til spesialistutdanningen og til PhD-programmene, og dokumenterte behov ved universiteter og i tannhelsetjenesten for øvrig (kompetansesentre) for tannleger som har både doktorgrad og spesialistkompetanse i spesielle disipliner, kan bli tillagt vekt ved tildeling av stillinger.

Søkere må påregne at søknadsprosessen vil ta lang tid.

De som blir tatt opp på dobbelkompetanseløp, vil bli ansatt på universitetene i utdanningstiden.

For mer informasjon om dobbelkompetanseløpet

Universitetet i Oslo

<http://www.odont.uio.no/forskning/doktorgrad-karriere/dobbelkompetanse/>

Universitetet i Bergen

<http://www.uib.no/odontologi/utdanning/dobbelkompetanse-i-odontologi>

Søknadsfrist: 25. oktober 2014

Søknad skal sendes elektronisk som pdf fil til: dobbelkompetanse@iko.uib.no

Kontaktpersoner ved de odontologiske lærestedene:

Universitetet i Oslo: Dag Ørstavik, telefon: 22 85 21 27

Universitetet i Bergen: Anders Johansson, telefon: 55 58 60 62

Universitetet i Tromsø: Claes-Gøran Crossner, telefon: 77 64 91 21

Reprise på arbeidskurs i moderne endodontisk teknikk



Gilberto Debelian

Kursgiver

Gilberto Debelian, dr.odont, spesialist i endodonti, UiO

Har du tenkt å begynne å jobbe med moderne endodontisk teknikk, men er litt usikker? På dette kurset får du en grunnleggende innføring i bruk av mikroskopi, maskinell utrensning av rotkanalen og rotfyllingsteknikk.

Alle deltagerne skal jobbe i en arbeidssimuleringsklinikk med mikroskop og med moderne utstyr dedikert for endodonti. Det blir demonstrert bruk av OP-mikroskop med ergonomiske stoler, et nytt NiTi-roterende

utstyr med få instrumenter og rotfyllingsteknikk med den siste teknologien innen biokeramikk. Gjennom hele kurset kan deltagerne følge med på egen skjerm ved de individuelle arbeidsbordene. Alle demonstrasjoner utføres på «master mikroskop» av instruktør. Øvelsene blir utført på plast-tenner og på tenner installert på «Frasaco»-modeller.

Teoretisk del

- Prinsipp i å bruke OP-mikroskop
- NiTi-teknologi og presentasjon av et nytt NiTi-utstyr og teknikk
- Biologiske og teknologiske prinsipper av nye rotfyllingsmaterialer og teknikker

Klinisk del

- Ergonomi og bruk av OP-mikroskop
- Kavum preparering ved bruk av mikroskop
- Hands-on kurs med NiTi-instrumenter i plast-tenner og tenner installert på modeller
- Bruk av ultralyd
- Demonstrasjon av rotfyllingsteknikk med hands- on øvelser

Kurset teller

Kurset teller 6 timer i NTFs etterutdanningssystem

Målgruppe

Tannleger

Tid

Fredag 5. september 2014, kl. 0900–1600

Sted

Endo Inn, Endodontic Training Center, Gamle Ringeriksvei 37, Bekkestua

Kursavgift

Kr 5 500 inkludert kursmateriell

Kurset teller 6 timer i NTFs etterutdanningssystem.

Påmelding

Påmelding skjer på NTFs nettsted www.tannlegeforeningen.no

Påmeldingsfrist

Fredag 8. august 2014

Bidhævning af det slidte og eroderede tandsæt med adhæsivteknik

Et praktisk arbeidskurs

Kursgiver

Carsten Langemark, tandlæge, Københavns Universitet
Ulla Pallesen, overtannlege, Tandlægeskolen, København

Tid

Onsdag 13. august kl. 0900-1700 eller
Torsdag 14. august kl. 0900-1700

Praktiske opplysninger

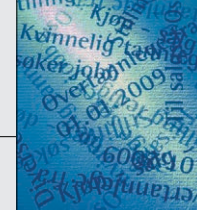
Se Tidende nr. 5, side 423 eller etterutdanningsskatalogen for våren 2014.

OBS! Påmeldingsfrist

Mandag 4. august

Påmelding

Påmelding skjer på NTFs nettsted www.tannlegeforeningen.no



■ STILLING LEDIG

Bergensområdet

Assistenttannlege, privat praksis i Bergensområdet

Assistenttannlege søkes til praksis i Knarvik (20 min fra Bergen sentrum) fra oktober 2014. Ca 1 års vikariat i full stilling. Vi søker en kvalitetsbevisst, arbeidsvillig, fleksibel og hyggelig tannlege. Helst med erfaring. Praksisen er veldrevet med moderne utstyr. Søknad sendes på e-post: krijaco@gmail.com

Assistenttannlege

ønskes fra 1.oktober til veletablert tannlegepraksis på Gran, Hadeland, en times kjøretur nord for Oslo. Praksisen har i dag fire tannleger, hvorav en pensjoneres til høsten. Stillingsgrad: 3-4 dager i uken. Telefon: 99738576

HØNEFOSS SENTRUM

Serviceinnstilt, fleksibel, kvalitetsbevisst og faglig oppdatert tannlege søkes til 60% stilling ved moderne klinikk i Hønefoss sentrum. Beregnet kjøretid fra Oslo sentrum 1time, parkering i samme bygg som klinikk. Vi tilbyr moderne utstyr, hyggelig arbeidsmiljø, meget god pasienttilgang og faglige utfordringer. Muligheter for utvidet stilling. Tiltredelse fra medio August. Erfaring ønskelig.

Søknad m/CV inkludert referanser sendes til:
tea.marie.samuelson@gmail.com

Brumunddal

Erfaren tannlege ønskes til Brumunddal se ledig stilling: www.doktorgården.no

Mo i Rana

Assistenttannlege søkes til praksis fra høsten 2014 i Mo i Rana. Godt pasientgrunnlag. Henv. Tlf. 75 13 17 88. E-mail: daninowzari@gmail.com

Vilje gir vekst

Tannhelse Rogaland

Ledige tannlege- og tannpleierstillinger er annonsert på www.tannhelse Rogaland.no
Kontaktperson: Helene Haver
tlf. 51 51 69 07 eller helene.haver@throg.no



TANNHELSE
ROGALAND



TROMS fylkeskommune
ROMSSA fylkkesuohkan

Informasjon om
Troms fylkeskommune
på: www.tromsfylke.no

TkNN

Tannhelsetjenestens kompetansesenter for Nord-Norge (TkNN) er samlokalisert med Institutt for klinisk odontologi (IKO), Universitetet i Tromsø og universitetstannklinikken (tannlegeutdanningen) i Tromsø. Hovedoppgavene til TkNN er å være henvisningsinstans for pasienter som har behov for spesialistbehandling, utdanne tannlegespesialister og drive forskning og utvikling innenfor faget. Hovedklinikk og støttefunksjoner er lokalisert i Tromsø med ca 65 ansatte, i tillegg er det en kjeveortopedisk klinikk på Finnsnes med 4 ansatte. Virksomheten er sentralt plassert i et nytt og moderne bygg nær universitetssykehuset (UNN) og Universitetet i Tromsø.

KLINIKKSJEF

TkNN kan i dag tilby spesialistkompetanse, enten selv eller gjennom samarbeid med andre, innen alle odontologiske fagområder. Det er også tilsatt sykehustannlege ved senteret. TkNN har en egen odontofobienhet og et regionalt team med ansvar for pasienter med sjeldne medisinske tilstander.

TkNN bedriver i dag spesialistutdanning innen følgende fagområder: kjeveortopedi, pedodonti og klinisk odontologi der klinisk odontologi er en utdanning under utprøving.

Kompetansesenteret tilbyr også etterutdanning av tannhelsepersonell og gir råd og veiledning til den øvrige tannhelsetjenesten og andre som har behov.

Klinikkssjefen vil ha ansvaret for den pasientrettede delen av kompetansesenterets virksomhet. Dette innebærer ansvar for klinikkens drift. Klinikksjefen rapporterer til leder for TkNN og inngår i

ledergruppen ved TkNN. Det er ønskelig at klinikksjef kombinerer lederoppgavene med en andel klinisk virksomhet eller forskning innenfor stillingen.

Det vil ved ansettelse bli lagt vekt på tidligere erfaring som leder. Evne til å motivere medarbeidere vektlegges sammen med gode samarbeidsevner. Vi søker en person med tannlegebakgrunn eller annen tannhelseprofesjon med kunnskaper om norske tannjournalssystem og lovverk inkludert trygderegler.

For denne stillingen er det ønskelig med en person som er strukturert, har gode kommunikasjons- og samarbeidsevner samt er fleksibel i en hektisk hverdag.

Lønn etter avtale. Pensjonsinnskudd trekkes med 2 %. Flyttekostnader dekkes etter bestemte

retningslinjer for tilståelse av flyttegodtgjørelse i Troms fylkeskommune. Hvis mulig er vi behjelpelig med å finne bolig.

Ytterligere opplysninger fås ved henvendelse til leder for TkNN, Elisabeth Camling, tlf. +47 474 89 495, elisabeth.camling@tromsfylke.no. Besøk gjerne www.tknn.no for mer informasjon.

- For tilsetning i tannhelsetjenesten kreves politiattest.
- Opplysninger om søker kan bli offentliggjort selv om det er bedt om unntak fra offentlighet. Jfr. Off.loven
- Søknaden sendes fortrinnsvis elektronisk via link på www.jobbnorge.no eller www.tromsfylke.no, ID 102499.

Adresse: TkNN, Postboks 2406, 9271 Tromsø
Søknadsfrist: 15. august 2014



VI ER I STERK VEKST OG SØKER NYE TANNLEGER OG SPESIALISTER

Oslo Tannlegesenter

er et toppmoderne tannlegesenter som ligger sentralt i Oslo. Vi har store lokaler med moderne utstyr, et allsidig fagmiljø og høy faglig kompetanse. Vårt mål er å forebygge tann- og munnsykdommer. Vi vil gi våre pasienter et pent smil og dermed øke deres velvære og livskvalitet. Oslo Tannlegesenter har dyktige tannleger som utfører både ordinær tannbehandling og avanserte behandlinger som tannimplantater, estetiske behandlinger, tannregulering og tannbehandling under narkose og sedasjon.

Ved å være en del av Oslo Tannlegesenter vil du få muligheten til å gi god og trygg tannbehandling. Du vil også være en del av et samarbeidende nettverk av tannleger, spesialister og profesjonelle medarbeidere. På Oslo Tannlegesenter er alt tilrettelagt for at du skal kunne fokusere på å levere høykvalitets pasientbehandling og se frem til mange muligheter for videreutvikling og godt samarbeid.

Vi søker en tannlege som er

- Erfaren, ambisiøs og fleksibel
- Jordnær og har lidenskap for yrket.
- Dedikert og tenker langsiktig
- Sympatisk og ivaretagende

Du kan forvente å:

- Få hjelp og støtte fra dyktige medarbeidere
- Ha tilgang til moderne utstyr
- Ha tilgang til flere nye pasienter
- Ha gode inntjeningsmuligheter
- Være en del av et dynamisk og utviklende team
- Ha et fleksibelt arbeidsmiljø

For mer informasjon kontakt daglig leder på tlf: 47445039 epost: post@oslotannlegesenter.no
CV og søknad (gjern med bilde) sendes til post@oslotannlegesenter.no

Ditt smil, vår lidenskap





TROMS fylkeskommune

ROMSSA fylkkesuohkan

Informasjon om Troms fylkeskommune på:
www.tromsfylke.no

TkNN

Tannhelsetjenestens kompetansesenter for Nord-Norge (TkNN) avdeling Finnsnes er organisert under TkNN i Tromsø. Klinikken er samlokalisert med Finnsnes tannklinik.

KJEVEORTOPED

Ved TkNN avd Finnsnes er det ledig 50 - 75 % vikariat for tannlegespesialist innen kjeveortopedi i første runde frem til juli 2015. Stillingen rapporterer til leder for TkNN, Elisabeth Camling.

Oppgavene vil bestå av ordinær klinisk virksomhet. Det stilles krav om at søkerne behersker norsk eller skandinavisk tilfredsstillende. Utenlandske tannleger må ha norsk autorisasjon som tannlege og norsk spesialistgodkjenning før tiltredelsen.

Lønn etter avtale.

Flyttekostnader dekkes etter bestemte retningslinjer for tilståelse av flyttegodtgjørelse i Troms fylkeskommune.

For tannleger som ønsker å ambulere kan en avtale dekning av reise og oppholdsutgift.

Stillingen er åpen for «eldre søkere» som ønsker å jobbe litt ekstra på slutten av arbeidslivet/etter pensjonering.

Troms fylkeskommune kan om mulig være behjelpelig med å skaffe bolig.

Ytterligere opplysninger om stillingen ved kompetansesenteret kan fås ved henvendelse til leder Elisabeth Camling:
Telefon: +47 77 78 90 00
Mobil: +47 474 89 495
E-post: elisabeth.camling@tromsfylke.no

Søknad med referanser bes fortrinnsvis sendt elektronisk via www.jobbnorge.no eller www.tromsfylke.no.

Stillings ID:
102448.

Adresse:
Troms fylkeskommune, Tannhelseetaten,
Pb 6600, N-9296 Tromsø.

Søknadsfrist:
26. juni 2014

frantz.no

Assistenttannlege vikariat, Bodø

Liljedal Tannhelsesenter i Bodø vurderer å ansette en tannlege i 50% stilling til svangerskapsvikariat fra 01.08.14 – 01.04.15. Vi søker en kvalitetsbevisst, arbeidsvillig, fleksibel og hyggelig tannlege. Helst med arbeids-erfaring. Praksisen har moderne utstyr i nye lokaler.

Søknad sendes til:
post@tannlegeliljedal.no

Har du spørsmål, ta gjerne kontakt med daglig leder Per Vidar Liljedal på tlf.: 755 91400.

Søknadsfrist: 01.07.14



Liljedal
Tannhelsesenter

Dronningensgate 102, 8006 Bodø
www.liljedaltannhelse.no



BUSKERUD
FYLKESKOMMUNE

STILLING LEDIG

TANNHELSETJENESTEN I BUSKERUD KFK

LEDIGE STILLINGER

Alle våre ledige stillinger i Tannhelsetjenesten i Buskerud KFK annonseres på www.bfk.no/ledigestillinger

www.bfk.no

Skaper resultater gjennom samhandling



Colosseum er Skandinavias ledende leverandør av tannhelsetjenester. Selskapet har i dag 41 klinikker og er arbeidsplass for ca 800 medarbeidere. Colosseum er et spennende selskap i sterk vekst, hvor det tannlegefaglige er i sentrum.

SPELIALISTER

Til våre klinikker i Norge søker vi deg som er spesialist innen kjeveortopedi, endodonti eller periodonti. Vi kan tilby gode utviklingsmuligheter i et spennende tverrfaglig miljø.

Colosseum Academy er en del av Colosseum gruppen hvor vi tilbyr tidsriktige interne og eksterne kurs med høy kvalitet.

Vi tilbyr konkurransedyktige betingelser.

For nærmere opplysninger ring gjerne HR-direktør Ragnhild Hauge Waters på mobilnummer: +47 913 86 912

SØKNAD SENDES TIL:
ragnhild@colosseum.no

SVARFRIST: snarest

colosseum.no



Colosseum
- tannlegen for hele familien

Bygdøy allé

Assistenttannlege søkes til nybygd tannlegevakt i Bygdøy allé fra juli/august. Vi søker en kvalitetsbevisst, fleksibel og hyggelig tannlege.

Henv.: Satinder Vir Singh tlf 906 57 072,
mail@lmc.as eller pralayar@hotmail.com



TELEMARK
FYLKESKOMMUNE

Klinikkleder Tannklinikken Skien 100% fast stilling

Kontaktpersoner:

Fylkestannlege Turid Kristoffersen, tlf. 35 91 73 08/92 41 60 17 - Rådgiver Sissel Annweiler, tlf. 35 91 73 13/41 45 36 00

Fullstendig utlysningstekst, se www.telemark.no



TELEMARK
FYLKESKOMMUNE

Klinikkleder Tannklinikken Porsgrunn 100% fast stilling

Kontaktpersoner: Fylkestannlege Turid Kristoffersen, tlf. 35 91 73 08/92 41 60 17
Rådgiver Sissel Annweiler, tlf. 35 91 73 13/41 45 36 00

Fullstendig utlysningstekst, se www.telemark.no

ASSISTENTTANNLEGE TIL PRIVAT PRAKSIS I HALDEN

Vår assistenttannlege slutter etter 10 år. Vi tilbyr dermed en plass i vår praksis i Violgaten 5 fra høsten 2014. Stillingen omfatter egne recallpasienter, og utlyses med tanke på senere deleier/eierskap. Nåværende eiere vil oppnå pensjonsalder om 5-6 år.

Kontakt oss på følgende telefoner (etter kl 17)

Danielsen: 928 14 203

Engh: 906 08 309

OSLO

Kvalitetsbevisst og arbeidsvillig tannlege søkes til privat tannlegepraksis Oslo øst. 60% stilling/3 dager pr uke ledig. Dette vil øke til 100% i løpet av første året. Mulighet for overtagelse av klinikk, etter avtale.

Se informasjon om klinikken på www.tveitatannhelse.no

Send e-post til tveitatannhelse@broadpark.no

Oslo Sentrum

Serviceinnstilt assistenttannlege søkes til vikariat i lyse og koselige lokaler i Oslo sentrum. Stillingen er ledig i perioden august–desember 2014 med mulighet for forlengelse etter permisjonen. Avgangstudenter oppfordres til å søke. Henvendelse: Oslo-Tannklinikk@outlook.com, tlf: 92 61 37 58 e.kl. 16:00

Tannlege Tønsberg

Moderne og trivelig praksis sentralt i Tønsberg søker tannlege med yrkeserfaring 3-4 dager i uken med mulighet for utvidelse til eksisterende pasient portefølje.

Søknad sendes til: htntann@gmail.com

HAUGESUND – TANNLEGE SØKES

Tannlegekontor i Haugesund sentrum søker tannlege i full stilling. Praksisen består i dag av 2 tannleger. Praksis med stort behandlingspanorama, også implantatkirurgi. Nextsys journalsystem med digitalt røntgen.

Henv. Tannlegekontoret Fides as post@fides.no
tlf. 52712018



Østfold fylkeskommune

Tannhelsetjenesten

Ledige stillinger annonseres fortløpende på www.ostfoldfk.no

Fra stillingene legges ut er det fire ukers søknadsfrist. Det er mulig å abonnere på nye stillinger via nettsiden.

Kontaktperson: Kristin Strandlund,
telefon 69 11 73 33/
95 44 71 72

Assistenttannlege

Vi søker assistenttannlege fulltid fra august 2014.

Klinikken vår har en sentral beliggenhet i Halden.

Henvendelse pr mail: tannlege@larseng.no

VI SØKER ETTER TANNLEGE

til travel praksis i Hamar-regionen.

Alternativ avtaleform og gode betingelser
For søknad og/eller nærmere opplysninger:

Send mail til: yngvehaug@gmail.com

UNIVERSITETET I BERGEN (UiB) er eit internasjonalt anerkjent forskingsuniversitet med over 14 000 studentar og vel 3500 tilsette ved seks fakultet og Universitetsmuseet. Universitetet er lokalisert midt i hjartet av Bergen. Det viktigaste bidraget universitetet gjev til samfunnet er framifrå grunnforskning og utdanning med ei stor fagleg breidd.



UNIVERSITETET I BERGEN

Overtannlege

Ved Institutt for klinisk odontologi er det ledig ein 100 % fast stilling som overtannlege ved Seksjon for kjeveortopedi. Stillinga kan delast i to 50 % stillingar.

Utfyllande opplysningar om stillinga kan ein få ved å vende seg til:

Instituttleder Anne N. Åstrøm, tlf. 55 58 64 83, e-post: anne.aastrom@iko.uib.no eller Seksjonsleder Keijo Luukko, tlf. 55 58 65 66, keijo.luukko@iko.uib.no

Søknadsfrist: 03.07.2014

Fullstendig utlysningstekst på:

www.uib.no/stilling

Jobbnorge.no

■ STILLING SØKES

29 år gammel

pålitelig og engasjert kvinnelig tannlege søker ny stilling. Jobber p.t. i offentlig tannhelsetjeneste. Fleksibel mtp oppstart - 1 mnd oppsigelse. Kortere og lengre engasjementer er av interesse. Referanser på forespørsel. Kontakt meg gjerne på: tannlege84@gmail.com

Deltidsstilling søkes i Oslo

Ung og engasjert, mannlig tannlege med erfaring fra privat praksis og spesiell interesse for endodonti søker assistentstilling (1-3 dager i uken) i Oslo eller omegn. Ta kontakt helst via: zsom-borml@yahoo.no eller ring 47821374.

TANNLEGE SØKER JOBB

Søker du en omgjengelig, kvalitetsbevisst og faglig oppdatert tannlege til din praksis? Kvinnelig tannlege med mange års erfaring fra privat praksis, søker jobb på strekningen Oslo - Drammen. Alle stillingsprosenter er interessante, også eierskap.

Henv: janne@buer.as el tel. 41 33 03 05

Nyutdannet tannlege

Nyutdannet kvinnelig tannlege søker stilling heltid/deltid i privat praksis fra juli. Henvendelse til: mathildekjnd@gmail.com

Oppland

Tannlege med god erfaring og gode referenser, søker jobb i Oppland. Gjerne arbeid med mulighet til deleierskap/over-takelse. Ellers er alt av interesse. Henvendelse til: georgealn@gmail.com.

Spansk tannlege

eksamen juni 2013, søker jobb. Både heltid og deltid er aktuelt. Har norsk-kunnskaper tilsvarende nivå B1/B2, snakker engelsk.

Vennligst ta kontakt via mobil nr 405 10 442 eller E-post: j.tejerap@hotmail.com

■ KJØP – SALG – LEIE

ÅNDALSNES

Sentral tannlegepraksis i Åndalsnes selges rimelig. Med to kontorer, god plass. Stort kundepotensiale. Henv. 907 89 787.

BERGEN

Praksis til leie/mulig salg. Sentralt i Bergen ved Bybanestopp.

Henvendelse tannlege.paulsen@online.no

Tannlegepraksis i Vestfold selges

Tannlegepraksis i nye, lyse og fine lokaler med nytt utstyr og innredning selges. Lokalet er 115 kvm stort med 2 behandlingsrom med mulighet for rom 3. Flere helsektører i samme bygg med lett tilgjengelighet og gratis parkering. God pasienttilgang. B.mrk 1-6/14.

ÖRKELLJUNGA TANDLÄKARPRAKTIK OCH BJUVDENTAL SÄLJES!

Tandläkarpraktiken säljes inklusive patient stocken.

Ligger centrallt i fräscha lokaler i samma byggnad med vårdcentralen/hiss för rullstolsbudna patienter finns.

Går bra att nå mig på: 0731-911376 eller mikaelaanton@yahoo.se

Endast seriösa köpare/priset kan diskuteras

TANNLEGEPRAKSIS TIL SALGS I SMÅBY PÅ SØRLANDET

Enestående mulighet for tannlege/er som ønsker en trygg arbeidsplass, faglige utfordringer og god lønn.

Veletablert stor moderne praksis med høy omsetning selges. Alt utstyr, stort pasientgrunnlag. Finansiering kan påregnes. Egenkapital derfor ikke nødvendig.

Mer informasjon ved kontakt B. mrk 1-3/14

BERGEN SENTRUM

Tannlegepraksis til salg i kontorfellesskap.

To fullt utstyrte behandlingsrom samt 1/3 av tannpleierkontor.

Digital OPG, digora skanner.

Meget attraktiv beliggenhet.

Gunstig pris ved rel. rask avgjørelse.

Kan være behjelpelig med finansiering.

Interessenter kan ta kontakt på mail:

praksissalg@gmail.com eller telefon 92 29 90 39

Arendal

Tannlegekontor med opplegg for 2 stoler til leie sentralt i Arendal.

Kontorfellesskap med kjeveortoped med ceph og OPG. Kan også være egnet for tannpleier som ønsker å drive egen praksis i sam-

beid med kjeveortopedien.

B.mrk 1-5/14

■ DIVERSE

Spesialistklinikken i Storgata

Tar imot henvisning
Kort ventetid!

Tannlege Janet Østrem
spesialist i periodonti

Tannlege Marika Hæreid
spesialist i protetik

Tannlege Trude Handal
spesialistkandidat i
endodonti

Storgata 17
0184 Oslo

Tel 22 41 80 80

Web: tannklinikkene.no

To meget pent brukte

Fimet F1-uniter selges komplett, eks. rtg., grunnet avvikling 9. juni-14. To mikromotorer ved siden av multiflexkobling turbin. Operasjonsbelysning, herdelampe etc. alt i LED. Medisinsk dataskjerm på hver unit.

Tlf.: 916 42 960.

Nytt og ubrukt

Alegra blått vinkelstykke selges. Type WE-56 LED G. Vunnet i premie av Norsk Dental Depot. Send bud på mail ved interesse! Mailadresse: mamjot@gmail.com

Utstyr

Flere turbiner (brukt og nytt), håndstykker (brukt), diverse perio håndinstrumenter LM (ny), trådløs herdelampe selges rimelig. Kontakt: Mobil: 41675804 eller send e-mail: estetiquedentalclinic@yahoo.no.

Selges

Sirona C3+ unit, komplett med kamera-skjerm og røntgen, selges meget gunstig grunnet sykdom

Henvendelse, tlf. 92824435

Oslo Tannlegesenter

tilbyr tannbehandling under sedasjon og full narkose. Vi har kort ventetid! Vi samarbeider med dyktige narkoseleger og anestesisykepleiere som har stor erfaring med denne type behandling.

Ta kontakt for mer informasjon.

Tlf. 22 42 49 50.

E-post: post@oslotannlegesenter.no

Nettside: www.oslotannlegesenter.no



**Unik,
eksklusiv og
høy kvalitet!**

Prøv Bambach
sadelstolen en periode!

post@bardum.no
tlf.nr: 64 91 80 60
www.bardum.no

Bardum

SELGES SVÆRT BILLIG GRUNNET FLYTTING AV KLINIKK

Unit - CanCan

Kontorinnredning - pene klinikkskåp/-skuffer/-benker

Div utstyr - compressor, vacumsug m avskiller,
tørsterilisator mm.

Kontakt for mer informasjon + bilder!

Morten A Eriksen, tlf: 99594737

Mail: follotannlegesenter@gmail.com



TRENGER DINE TURBINER SERVICE?

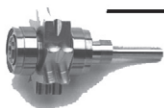
Garantert billigst i Norge. 50 % rabatt på hver 5. turbin.

Vi utfører reparasjoner/service på turbiner, de aller fleste merker.

NB!(Ikke vinkelstykker)

Prisen for overhaling, dvs. ny spindel, ny impeller, nye lagre og o-ringer.

Kun kr 1990 eks mva. Rask levering. 6 mnd. garanti!



Sendes til Kjellands Tannlegepraksis AS, Service & Salg

Strandbygdeveien 54, 2408 Elverum

Tlf 62 43 10 00

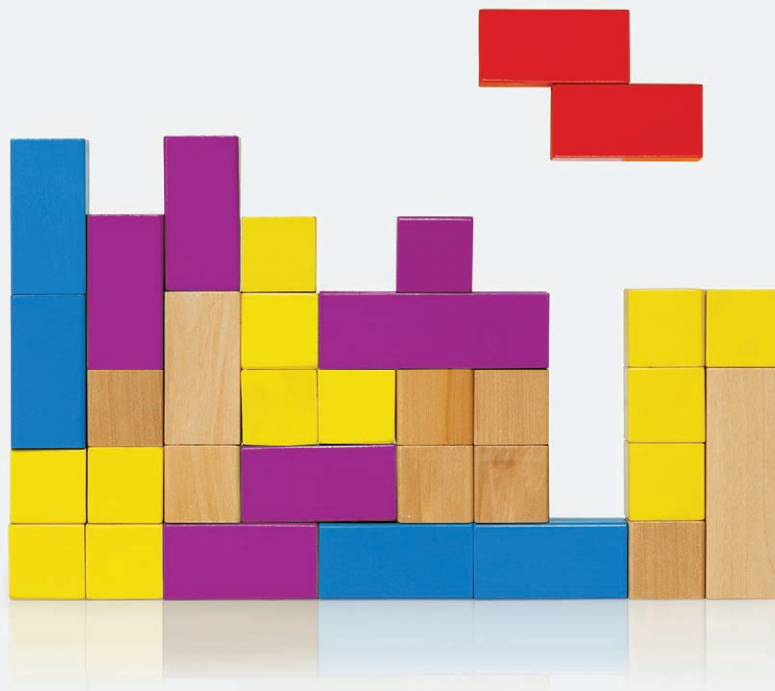
tannkjel@online.no

NB! Husk navn og adresse!





Presisjon er alt.



Vi liker når protetikker sitter perfekt på første forsøk. I 23 år har vi samarbeidet med noen av de dyktigste tannteknikerne i verden. Det har gitt oss et solid rykte som leverandør av presisjon og kvalitet. Det betyr mindre tid på tilpasning og oppfølging, og vil settes pris på av både deg – og pasientene dine.

Som bonuskunde får du opptil hver 9. MK kostnadsfritt (ekskl.au).



Uansett!

Ring oss på 32 89 60 55 for et godt tilbud!

NEDRE STORGATE 65, 3015 DRAMMEN | FAKS: 32 89 60 62 | DENTRADE@ONLINE.NO | WWW.DENTRADE.ORG
Agent for DWWW, Modern Dental Lab



DENTRADE
We put a smile on your face